

МОРИСЪ МЕТЕРЛИНКЪ

ЖИВОТА НА ПЧЕЛИТЪ

ПРЕВЕЛЪ ОТЪ ФРЕНСКИ
АН. ДОНЧЕВЪ

ПЕЧАТНИЦА ЕЛИСЕЙ ПЕТКОВЪ
СОФИЯ.

МОРИСЪ МЕТЕРЛИНКЪ

ЖИВОТА НА ПЧЕЛИТЪ

ПРЕВЕЛЪ ОТЪ ФРЕНСКИ
АН. ДОНЧЕВЪ

ПЕЧАТНИЦА ЕЛИСЕЙ ПЕТКОВЪ
СОФИЯ.

Администрация

16.4.1943.

ЖИВОТА НА ПЧЕЛИТЪ

КНИГА I.

Предъ прага на кошера.

I.

Азъ нѣмамъ намерение да пиша книга по пчеларството, нито пъкъ ржководство за пчеларитѣ. Всички културни страни притежаватъ отлични такива и е безполезно тѣ да се пишатъ още веднажъ. Франция има тѣзи на Дадана, на Жоржъ де Лаянсъ и Боние, на Бертранъ, на Хоме, на Веберъ и др. Странитѣ говорящи английски иматъ Лангстротъ, Биванъ, Кукъ, Чешайръ, Кованъ, Рутъ и тѣхнитѣ ученици. Нѣмцитѣ — Дзирзонъ, Берлепшъ, Полманъ, Ногелъ и още много други.

Това сжщо не е една научна монография върху Аписъ мелифика, лигустика, фасциата и пр., нито едно съобщение за нови опити и изследвания. Азъ нѣма да кажа нищо повече отъ това, което е известно на всѣки боравилъ малко-много съ пчели. И за да не претоварвамъ безполезно тази книга, запазвамъ си правото въ едно специално съчинение да съобща нѣкои опити и наблюдения, които съмъ събралъ презъ моето двадесетгодишно пчеларстване и които сж отъ твърде тѣсенъ, технически интересъ. Азъ искамъ да кажа нѣщо просто за тѣзи „деца на слънцето“, както казва поета и както се говори на тѣзи, които не ги познаватъ никакъ, като за нѣщо обично и познато.

Азъ нѣмамъ намерение да украсявамъ истината, нито пъкъ, както съ право е забележалъ Реомюръ за своитѣ предшественици по пчелаството, — да поставямъ една хубаво измислена приказка на мѣстото на една сжщо такава приказна действителностъ. Въ кошера има много чудесни нѣща и е безполезно да се измислятъ нови. Впрочемъ, азъ отдавна съмъ се отказалъ да търся на този свѣтъ други чудеса, които биха били по-интересни и по-красиви отъ истината или най-малко стремехътъ на човѣка да я узнае. Да не се залъгваме да търсимъ величието на живота въ нѣща неизвестни. Всички известни нѣща сж твърде обширни и ний не сме изучили още както трѣбва никое отъ тѣхъ. Прочее, азъ нѣма да предамъ нищо, което не съмъ изпиталъ самъ или което не е вече доказано така сигурно отъ най-великитѣ пчелари, щото представянето на други доказателства ще се види отегчително. Моята задача

се ограничава да представя нѣщата такива, каквито сж си, да ги смѣся съ нѣкои размишления и да ги подреда по-хармонично, отколкото това би могло да се стори въ единъ учебникъ, практическо ръководство или научна монография. Който е прочелъ вече тази книга, не ще бжде въ състояние да отглежда единъ кошерь, но той ще е узналъ почти всичко забележително, интересно, дълбоко и интимно за неговитѣ жители. Азъ ще премълча всички ония басни за пчелитѣ, каквито още се разправятъ между селянитѣ и даже въ много ръководства по пчеларството. Когато ще има съмнения, разногласия, хипотези, когато дода до нѣща неизвестни, азъ ще ги съобща почтенно. Вий ще видите, че ще се спираме често предъ неизвестното. Вънъ отъ голѣмитѣ, видими процеси въ живота на пчелитѣ, много малко друго нѣщо се знае за тѣхъ. Колкото по-дълго време човѣкъ се занимава съ пчелитѣ, толкова повече дохожда до убеждението за своето незнание на тѣхния действителенъ животъ, но този начинъ на незнание е по-добъръ, отколкото несъзнателното и самодоволно невежество, което е основата на нашата наука за живота.

Сжществува ли съчинение върху пчелитѣ подобно на моето? За менъ, който вѣрвамъ да съмъ прочелъ почти всичко писано за тѣхъ — не знамъ друго подобно, освенъ частъта, която имъ опредѣля Мишле въ края на съчинението си „Насекомитѣ“ и думитѣ, които ѝ посвещава Бюхнеръ, прочутия авторъ на „Сила и Материя“, въ своята книга „Душата на животнитѣ“.

Мишле едва е засѣгналъ предмета; колкото за Бюхнеръ, изследването му е твърде подробно, но като чете човѣкъ тѣзи смѣли твърдения и отдавна изхвърлени басни, които той е събралъ отъ слухове, не може да не се помисли, че той не е излизалъ никога отъ своята библиотека за да разпитва лично своитѣ героини и не е отварялъ никога нито единъ отъ стотицитѣ шумни и блѣстящи отъ крила кошери, които е трѣбвало да се насилятъ преди нашия инстинктъ да се приспособи къмъ тайната имъ, преди да станемъ близки съ атмосферата, съ парфюма, съ духътъ, съ мистерията на тѣзи трудолюбиви девици. Неговото съчинение не мерише нито на медъ, нито на пчели и има сжщитѣ грѣшки, както много други учени книги, кждето заключенията сж често известни отъ по-рано и кждето научния апаратъ се състои отъ безброй несигурни истории, взети отъ устата на всѣкиго. Прочее, въ моята книга ний нѣма да се срѣщаме често съ него; нашитѣ изходни точки, нашитѣ възгледи и цели, се различаватъ твърде много.

II.

Книжнината по пчеларството (да почнемъ отъ книгитѣ, за да се освободимъ колкото се може по-скоро отъ тѣхъ

и да отидемъ до извора на тѣзи книги), е твърде обширна. Това чудно Божие създание, живущо въ общество, съ сложни закони, което извършва въ тъмнина своитѣ работи, е привличало винаги вниманието на хората. Аристотелъ, Катонъ, Варонъ, Плиний, Колумелъ, сж се занимавали съ него, да не говоримъ за философа Аристомахосъ, който, по думитѣ на Плиний, ги е наблюдавалъ цѣли петдесетъ и осемъ години и Филискусъ отъ Тасосъ, който е живѣлъ въ пусти мѣста, за да изучава пчелитѣ и за това получилъ прѣкора „Дивиятъ“. Но това сж повече басни и всичко каквото би могло да се вземе подъ внимание, а то е почти нищо, се намира събрано въ четвъртата пѣсенъ на „Георгикитѣ“ отъ Вергилий.

Сжщинската история на пчеларството почва едва отъ 17 столѣтие, съ откритията на великия холандски ученъ Свамердамъ. Нужно е обаче да отбележимъ една малко-известна подробностъ: преди Свамердама, единъ фламандски естественикъ Клуциусъ, е съобщилъ множество важни истини, между другитѣ и тази, че царицата е единствена майка на цѣлия свой народъ и че притежава качества на двата пола; но той не е могълъ да докаже това. Свамердамъ е първиятъ, който приложилъ научниятъ методъ за наблюдение, открилъ микроскопа, разсѣкалъ пръвъ пчелата, изследвалъ нейната вътрешностъ и установилъ положително, чрезъ откриване на яйчницитѣ, полтъ на царицата, която мислѣха до тогава за царь и най-накрая изяснилъ цѣлата политика на кошара, която обосновава на на майчинството. Той е далъ тогава такива хубави разрѣзи и рисунки, че тѣ служатъ и днесъ още за илюстриране на множество съчинения по пчеларството. Живѣлъ е въ тогавашния шумень и мраченъ Амстердамъ, мечтающъ „за сладкиятъ животъ на село“, и е умрѣлъ на четиридесетъ годишна възраст, изтощенъ отъ работа. Той е описалъ своитѣ изследвания въ великото си съчинение „Библия на природата“, съ единъ стилъ благочестивъ и ясенъ, съ хубави и прости думи, кждето непрестанно отдава хвала Творецу; това съчинение е било преведено единъ вѣкъ по-късно, отъ д-ръ Бюрхавъ отъ холандски на латински, подъ названието *Biblia Naturae* (1737 г.).

Следъ него Реомюръ, вѣренъ на сжщата метода, извършва въ своята градина въ Шарантонъ, множество интересни опити и наблюдения и посвѣтява на пчелитѣ цѣлъ томъ отъ съчинението си „Memoires pour servir à l'histoire des insectes“. И днесъ още тя може да се чете съ полза и интересъ. Стилтъ му е ясенъ, вѣренъ, точенъ и не безъ една малко-затворена и груба прелестъ. Той си туря за задача да разсѣе множество застарѣли предрасждаци, като поставя, разбира се, на тѣхното мѣсто нѣкои нови, дава представа за образуване на рояцитѣ и за политическитѣ обичаи на царицитѣ, съ една дума, намери мно-

жество забъркани истини и показа пътъ за много други. Той освети съ своята наука чудесата на пчелнитѣ строежи въ кошера и всичко каквото е казалъ върху това, не може да бжде казано по-добре. Нему се дължи идеята за кошерь съ стѣклени стени, който усъвършенствуванъ по-късно, даде възможность да се назърне въ частния животъ на тѣзи неуморими работници, които започватъ дейността си въ пълния блѣсъкъ на слънцето, за да я овѣнчаятъ въ мрака.

За да бжда пълень, трѣбва да спомена изследванията, по-късно правени, на Шарлъ Боне и Ширахъ (последния разреши въпроса съ царичиното яйце); но ще бележа въ по-едри черти и ще дода до Франсуа Хуберъ, майстора на модерната пчеларска наука. Хуберъ, роденъ въ гр. Женева презъ 1750 г., е ослѣпялъ още въ младини. Заинтересованъ отъ изследванията на Реомюра, които желаялъ да провѣри, той се пристрастява къмъ тази работа и съ помощта на слугата си Бурнансъ, човѣкъ преданъ и уменъ, посвѣтява цѣлия си животъ на изучаване пчелата. Въ историята на човѣшкитѣ страдания и победи, нищо не е така поучително и покъртително, както споменътъ за тази търпелива работа на двамина, единиятъ отъ които едвамъ виждащъ зрактъ на свѣтлината, ржководи съ духътъ си ржцетѣ и зрението на другиятъ и презъ булото на тѣзи мъртви очи, което удвоява покривката, поставена и безъ това отъ прородата върху всички нѣща, прониква въ дълбоката тайна на гения, който създава съ невидими средства пититѣ съ медъ, като че ли да ни научи, че ний не трѣбва въ никой случай да се отказваме отъ търсение на истината. Въз негома да изброя всичко, каквото пчеларската наука дължи на Хубера, по-лесно ми е да кажа какво тя не му дължи. Неговитѣ „Нови наблюдения върху пчелитѣ“, първиятъ томъ отъ които е писанъ презъ 1789 г. въ формата на писма до Шарлъ Боне и вториятъ, издаденъ двадесетъ години по-късно, сж останали съкровище, сигурно и неизчерпаемо, за всички пчелни изследователи. Безъ съмнение тамъ се намиратъ и нѣкои грѣшки и неистини; отъ като е излѣзла неговата книга сж направени много нови открития съ микроскопа и въ пчеларската практика, съ развъждането на царици и пр., но никое отъ неговитѣ главни твърдения не е оборено или доказано за погрѣшно; тѣ сж, напротивъ, основата на днешната пчеларска наука.

III.

Следъ откритията на Хубера, настъпиха нѣколко години на затишие, но скоро, Дзирзонъ, свещеникъ въ гр. Карловицъ, Пруска Силезия, откри партеногенезиса, т. е. девственното зараждане въ пчелитѣ и построи първия кошерь съ подвижни пити, благодарение на който пчеларътъ може,

безъ да убива най-добритѣ си семейства и въ единъ мигъ да унищожи дѣлото на една година, да взима безпрепятствено своя дѣлъ отъ реколтата на медъ. Този кошеръ, отначало твърде неспокосанъ, е билъ майсторски усъвършенстванъ отъ Лангстротъ, действителния изобретател на подвижната пита и чийто кошеръ бърже завладява Америка. Рутъ, Квимби, Даданъ, Чешайръ, Лайянсъ, Ковънъ, и пр. прибавиха на този кошеръ нѣкои ценни подобрения. Мерингъ, за да економиса на пчелитѣ работа и въскъкъ при постройката на гнѣздото, което имъ струва много медъ и най-доброто имъ време, е ималъ щастливата идея да построи изкуственната пита, която пчелитѣ могатъ да използватъ веднага и да я нагодятъ споредъ нуждитѣ си. Хрушка открива центрофугата, съ която, безъ да се повреждатъ пититѣ, може да се извади медътъ имъ и пр. За късо време пчеларството се възражда. Голѣмината и добивътъ отъ кошеритѣ се утрояватъ. На вредъ се явяватъ обширни и продуктивни пчеларници. Отъ този моментъ представя безполезното убиване на най-работоспособнитѣ семейства и неговитѣ вредни послѣдствия въ този „подборъ на лошото“. Човѣкъ става действително господарь върху пчелитѣ, господарь, управляющъ всичко безъ да дава заповѣди и слушанъ безъ да бжде познаванъ; той взема въ рѣцетѣ си ролята на сждбата, която иначе лежи въ рѣцетѣ на времето; той уравнива неправилноститѣ въ годинитѣ; съединява неприятелскитѣ републики; изравнява богатствата; увеличава или намалява ражданията; управлява плодовитостта на царицата; сваля я отъ престола и я замѣства съ друга, въпреки противодействието на разсърденитѣ пчели, които не могатъ да разбератъ и се примирятъ съ това чуждо вмѣшательство въ тѣхнитѣ частни работи; когато потрѣбва, той разкрива дверитѣ на царственитѣ покои и нарушава умната и далновидна политика на пчелнитѣ управници; той ограбва петъ или шесть пжти плодоветѣ на тѣхния трудъ, безъ да ги нарани, безъ да ги обезкуражи и безъ да ги осиромаша; той урежда складоветѣ на кошера съобразно реколтата на цвѣтята, които пролѣттята прѣска изъ планинскитѣ хълмове; принуждава ги да ограничатъ числото на търтеитѣ, които очакватъ раждането на княгинитѣ. Съ една дума, той върши съ тѣхъ каквото си ще и получава отъ тѣхъ каквото поиска, съ условие, разбира се, че неговитѣ желаня не противоречатъ на тѣхнитѣ добродетели и не тѣхнитѣ закони, защото, презъ волята на незванния Богъ, който ги е овладѣлъ, — твърде грамаденъ за да бжде узнатъ и твърде чуждъ, за да бжде разбранъ, тѣ виждатъ по-далечъ, отколкото този Богъ самъ вижда и сж изпълнени само съ една мисль: въ неуморна самопожертвувателность да изпълнятъ тайнствения дѣлъгъ на своята раса.

IV.

Сега, когато книгитѣ ни казаха всичко по-важно каквото можаха да ни кажатъ върху една твърде стара история, да оставимъ тази наука, узната отъ други и да разгледаме съ собственитѣ си очи пчелитѣ. Единъ часъ прекаранъ между кошеритѣ ще ни покаже нѣща, може би помалко точни, но безъ съмнение много по-живи и по-полезни.

Азъ не мога да забравя още първия виденъ отъ менъ кошеръ, когато се и научихъ да обичамъ пчелитѣ. Това бѣше преди години, въ едно голѣмо село на онова Фламандско крайморие, онзи чистъ и милъ земенъ кътъ, пъленъ съ силни цвѣтове, мили и сериозни играчки, като гължби и кули, боядисани коля, старинни шкафове и часовници въ дъното на коридоритѣ, малкитѣ дървета, засадени покрай блѣскави канали, въ очакване, струва ти се, на нѣкаква детинска церемония, съ своитѣ лодки и гемии, съ своитѣ врати и двойни прозорци, боядисани шарено, съ бентоветѣ си и подвижнитѣ мостове, хубави кжщички, които лъщятъ като гледжосани и отъ които излизатъ жени, съ рокли като звънци, обкичени съ златни и сребърни украшения, да отиватъ въ бѣлоограденитѣ морави да доятъ кравитѣ или да простиратъ бѣло платно върху чистия, зеленъ, покритъ съ цвѣтя, тревенъ килимъ.

Единъ човѣкъ, приличенъ на древенъ мждрецъ: „на боговетѣ близъкъ и като тѣхъ доволенъ и спокоенъ“, — както би казалъ Лафонтенъ, се бѣше отдалечилъ тамъ кждето живота изглежда по-тѣсенъ отъ другаде, ако би било възможно живота да се ограничи. Той се бѣ установилъ тамъ на спокойствие, не като уморенъ отъ живота, защото мждреца не познава умора отъ живота, — но умеренъ малко да запитва хората, които не отговарятъ така наивно, както животнитѣ и растенията на сжщитѣ интересни въпроси, каквито могатъ да се поставятъ на природата и на вѣчнитѣ закони.

Всичкото му щастие се състоеше, като на древнитѣ философи, отъ една хубава градина и между нейнитѣ хубости, най-обиченъ и най-посещаванъ бѣше пчелина отъ 12 сламени кошера, които той бѣше боядисалъ едни розово, други съ жълто, повечето въ приятно синьо, защото той знаеше, преди опититѣ на съръ Джонъ Леббокъ, че синьото е обичната боя на пчелитѣ. Пчелинътъ се намисляше срещу варосаната стена на кжщата, въ жгъла който образува една отъ тѣзи приятни и хладни холандски кухни, съ порцеланови полици, кждето блѣщатъ добре наредени цинкови и медни сждове, които презъ отворената врата се отразяваха въ тихия каналъ. И водата, изпълнена съ познати образи, задъ една завеса отъ тополи, отвеждаше погледа на хоризонта отъ мелници и пасбища.

На това място, както и всъкжде където се поставятъ, пчелитѣ придаваха на цвѣтята, на тишината, на мекия въздухъ, на слънчевитѣ лъчи, едно ново значение. Тука се поднасяха съ пълни шепи празничнитѣ дарове на лѣтото. Почиваше се подъ кръстосанитѣ въздушни пжтища, които гѣ преминаваха брѣмчащи и работящи отъ сутринь до вечерь, носящи всичкитѣ парфюми на полето. Дочуваше се щастливата и видима душа, будниятъ и музикаленъ гласъ, чувствувахе се красотата на чаровната градинска омая. Тукъ можеше да се изучи, съ училището на пчелитѣ, тайнственото тъкане на природата, нишкитѣ които свързватъ тритѣ нейни царства, неприкъснатото самообразуване на живота, моралътъ на беззавѣтната непрекъсната дейность и това, което е сжщо така добро, както моралътъ на труда: пчелитѣ ни научаватъ да познаваме вкуса, малко нѣщо неопредѣлено сладкъ, на бездѣлието; гѣ подчертаватъ съ хилядитѣ свои малки крила, като съ огнени знаци, почти нематериалното блаженство на онѣзи безмятежни дни, които се възврѣщатъ постоянно, вѣчно чисти и бистри, безъ да оставятъ какъвъ да е споменъ, като едно съвсемъ чисто щастие.

V.

За да можемъ да проследимъ, колкото се може по-правилно едногодишната история на кошера, ний ще вземемъ единъ, който се пробужда на пролѣтъ и почва работа и ще видимъ постепенно естественното развитие на поважнитѣ събития въ живота на пчелитѣ: образуването и изхврѣкването на рояка, създаването на новото гнѣздо; раждането, борбитѣ и свадбения полетъ на младата царица; избиването на гъртеитѣ и възврѣщането къмъ зимния сънъ. Всѣко отъ гѣзи събития изисква да бждатъ посочени законитѣ, особеноститѣ, обичаитѣ, случкитѣ, които ги предизвикватъ и придружаватъ, така щото, въ края на пчелната година, която е къса и не продължава повече отъ Априль до Септемврий, ний сме се запознали съ всичкитѣ тайни на медвата къща. Преди да я отворимъ и да я разгледаме, потрѣбно е да се знае, че нейнитѣ обитатели се състоятъ: отъ една царица, майка на цѣлия нейнъ народъ, нѣколко хиляди безполови работнички, неразвити и безплодни женски пчели и най-последно, отъ нѣколко стотинъ гъртеи, между които ще бжде избранъ единственния, нещастенъ съпругъ на бждащата владѣтелка, която пчелитѣ поставятъ на трона следъ много или малко насилствено сваляне на старата царица.

VI.

Когато нѣкой отвори за пръвъ пжтъ кошера, обхваща го чувство като че насилва нѣкой непознатъ предметъ,

който може да е пъленъ съ ужасни изненади, като напреденъ гробъ. За пчелитѣ сж разпространени много легенди, които всѣватъ заплашване и опасности. Сжществува единъ неопредѣленъ, смѣтенъ споменъ за пчелното жило, което предизвиквало нѣкаква необикновена, неопредѣлена болка, нѣкакво сухо изгаряне, казва се, единъ видъ слънчево обгаряне на пустинята, което се разпростира по цѣлото тѣло и особено по наранения органъ; като че ли тѣзи дъщери на слънцето сж всмукали, съ блестящитѣ лжчи на своя баща, една гореща отрова, за да могатъ, съ необходимата сила, да запазятъ съкровищницата отъ сладости, които тѣ събиратъ въ своитѣ добри и полезни часове.

Вѣрно е, че ако се отвори единъ кошерь безъ необходимитѣ предпазителни мѣрки отъ човѣкъ, който не познава и не уважава характера и обичаитѣ на неговитѣ обитатели, кошера се преобрѣща веднага въ единъ пламналъ храстъ отъ гнѣвъ и героизъмъ.

Но нищо по-лесно отъ това е научаването на малкото сръчност, която е необходима за безнаказано бъркане въ него. Достатъчно е малко пушекъ, който имъ се духва отъ време на време, повече хладнокръвие и меки обноски и добре въоръженитѣ пчели се оставятъ да бждатъ ограбвани, безъ да помислятъ да вадятъ своитѣ жила. Тѣ не познаватъ своя господарь, както се предполага; тѣ не се боятъ отъ човѣка, но като померишатъ дима и видятъ спокойнитѣ движения, които пребъркватъ жилището имъ, безъ да го разрушаватъ, тѣ си внушаватъ че това не е нападение на неприятель, срещу което би било възможно да се защищаватъ, но че се касае до нѣкоя природна катастрофа, която трѣбва да приематъ безъ борба. Въмѣсто безполезна отбрана, тѣ, този пжтъ измамани въ своята мждростъ, пристжпватъ да спасяватъ поне бждащето: тѣ се нахвърлятъ върху запаситѣ съ медъ и се нагълтватъ колкото се може повече, за да се осигурятъ при образуването на новото гнѣздо, безразлично кжде ще бжде то, ако досегашното бжде разрушено или бждатъ принудени да го напуснатъ.

VII.

Любителтъ ще се почувствува донѣкжде разочарованъ, когато му се даде за пръвъ пжтъ да надникне въ наблюдателния кошерь*). Обещано му е, че ще види въ

---

*) Наблюдателенъ кошерь се казва кошерь съ стьклени стени и съ черни пердета или дървени капаци. Най-добритѣ сж тѣзи, които побиратъ само една рамка и даватъ възможность питата да се наблюдава отъ дветѣ страни. Тѣзи кошери могатъ да се поставятъ безъ каква и да е опасностъ въ стая или библиотека. Пчелитѣ, които имамъ въ такъвъ кошерь въ моя работенъ кабинетъ въ Парижъ, намиратъ достатъчно паша въ тази пустиня отъ кжщи въ голѣмия градъ, отъ какво да живѣятъ и преуспѣватъ.

това сандъче, едно голѣмо количество отъ енергия, безбройно число умни закони, чудни богатства на духъ, на тайни, опитностъ, изчисления, знания, разнообразна сръчностъ, предвидливостъ, сигурностъ, разумни обичаи и безброй странни чувства и добродетели. Той открива обаче само малки подвижни зърна, прилични на печено кафе или на сухо грозде, които въ голѣмъ брой стоятъ плътно прилепени или се движатъ по питата. Тѣ изглеждатъ повече като мъртви, отколкото живи и тѣхнитѣ движения сж бавни, безредни и необясними. Той не ще разпознае онѣзи блѣскави лъчи, които току що сж се навеждали и изправяли въ златнитѣ чашки на цвѣтята. Тѣ изглежда да треперятъ въ тъмнината; да се задушаватъ въ една маса; струва ти се, че това сж болни затворници или свалени отъ престолитѣ имъ царици, които следъ преживенъ сладкъ мигъ между цвѣтята въ градината, сж се завърнали въ отвратителната мизерия на тѣхния беденъ, тѣсенъ затворъ.

Съ тѣхъ е сжщото, както съ всички тайни на природата: трѣбва да се научимъ да ги наблюдаваме. Единъ жителъ на друга планета, който би гледалъ хората да сноватъ изъ улицитѣ, да се групиратъ около отдѣлни здания, да се трупатъ на опредѣлени мѣста, очаквайки кой знае какво, или да се изтѣгатъ въ своитѣ жилища, би извадилъ сжщото заключение, че тѣ сж лениви и за съжаление. Съ течение на времето би се узнала разнообразната дейностъ, която лежи въ тази въображаема ленностъ.

Въ сжщностъ, всѣки отъ тѣзи малки, неподвижни пчелички, работятъ непрекъснато и всѣки върши нѣщо отдѣлно. Никоя не знае почивка и тѣзи именно, които на пръвъ погледъ изглеждатъ толкова неподвижни, като че спятъ, извършватъ най-тежката и тайнственна служба, — тѣ приготвятъ восѣка. Но ний ще дойдемъ да говоримъ скоро подробно за тази тѣхна строго разпредѣлена служба и работа. За сега е достатъчно да се занимаемъ само съ главната характерна черта на пчелитѣ, чрезъ която се обяснява това тѣсно стоене тѣсно една до друга и обяснява тѣхната разнообразна работа. Пчелитѣ сж преди всичко и повече даже отъ мравкитѣ, общественни животни и тѣ могатъ да живѣятъ само по много заедно. Когато една пчела иска да изхвъркне отъ кошера, трѣбва съ глава да си пробие пжтъ презъ живата стена, която я огражда и съ това тя напуща своя сжщински елементъ. Тя потъва за мигъ въ пълното съ цвѣтя пространство, както водолаза въ пълния съ бисери океанъ; но тя трѣбва, ако и е милъ живота, да се завръща отъ време на време въ задушливата среда на своитѣ съжителки, сжщо както водолаза изкача отъ време на време да поема въздухъ. Остане ли сама, и при най-благоприятнитѣ условия на температура и медоносни цвѣтя, тя въ нѣколко часа загива, не отъ студъ

или отъ гладъ, но отъ чувство на самотностъ. Общежитието, кошера, сж за нея една необходимостъ, както и меда. Тази необходимостъ трѣбва да имаме винаги предвидъ, ако искаме да разберемъ духътъ на законитѣ въ пчелния кошерь. Тукъ индивида е нищо, той има едно второстепенно значение, е единъ крилатъ органъ на видътъ. Всичкиятъ животъ на пчелата е едно пълно пожертване за това безбройно и подвижно общо, къмъ което тя принадлежи. Интересно е да се установи, че това не е било винаги така. И днесъ се намиратъ още между разнитѣ видове пчели стадии, които показватъ какъ се е развивало и усъвършенствувало домашното устройство на нашата пчела.

Най-долу е малката дива пчела: тя работи самичка въ най-голѣма бедностъ, като често не може да види даже своето потомство (Прозописъ, Колетесъ). Понѣкога живѣе въ средата на своето едногодишно семейство, което сама е създала (стършела); образува последователно само временни семейства (Дазипода, Халиктусъ и пр.). За да се дойде, най-после, отъ степенъ на степенъ до почти идеалната общественна организация на домашната пчела, кждето индивида изчезва въ общото, а това последното бива пожертвано за отвлеченото и безсмъртно общество на бж-дащето.

VIII.

Добре е да се пазимъ да употрѣбимъ прибързано тѣзи заключения за сравнения съ човѣка. Човѣкътъ има способностъ да не се подчинява на природнитѣ закони и, дали е право или криво не споря, да употрѣбява по воля тази способностъ; това е най-важната, но и най-неизяснената точка отъ нашия моралъ. Но не е безъ значение да се подслуша волята на природата въ единъ различенъ отъ нашия свѣтъ. Защото при еволюцията на семейната уредба при пчелитѣ, които можемъ да смѣтаме като едни отъ най-интелигентнитѣ животни следъ човѣка, тази воля излиза твърде ясно отъ горе. Тя се стреми явно къмъ облагородяване на видътъ, но тя показва сжщо, че това тя може, или най-малко се стреми да постигне, само за смѣтка на свободата, правата и частното щастие на отдѣлнитѣ индивиди. По начина, по който едно общество се образува и усъвършенства, кржга на правата на всѣки единъ отъ членовѣтъ му бива все по-стесненъ. Кждето има какъвъ и да е прогресъ, той се получава винаги само на все по-пълното пожертвуване на частнитѣ за общитѣ интереси. Преди всичко, отдѣлния индивидъ трѣбва да се откаже отъ нѣкои своеволия и пороци. Така напр. на предпоследнѣто културно стѣпало при пчелния родъ намираме стършелитѣ, които приличатъ на нашитѣ челоуѣкоядци. При тѣхъ, пълновъзрастнитѣ работнички крадатъ непрестанно яйцата

отъ собственото гнѣздо, за да ги ядатъ и майката трѣбва да ги пази най-осторожно.

По-нататкъ, слѣдъ като всѣки индивидъ се е освободилъ отъ най-опаснитѣ пороци, трѣбва да се сдобие съ множество добродетели, кои отъ кои по-строги. Работничитѣ, при стършела напр., не си отказватъ любовта, когато нашата домашна пчела живѣе въ абсолютна девственностъ.

Скоро ще видимъ, наистина, какви жертви принася тя за доброто, сигурността, за строителното, економическо и политическо усъвършенствуване на кошера, когато додемъ да говоримъ още веднъжъ за птя по който е миналъ въ своето развитие пчелния родъ, въ отдѣла посвѣтенъ на прогреса на видътъ.

КНИГА II.

Роитба.

I.

Прочее, пчелитѣ отъ избрания отъ насъ кошеръ сж се събудили отъ зимния полусънъ. Царицата почва да снася отново, отъ първитѣ дни на Февруарий, яйца. Работничкитѣ почватъ да обикалятъ първитѣ цвѣтя въ полето и гората. Пролѣтѣта пристъпва бавно, хамбаритѣ на пчелитѣ почватъ да се пълнятъ съ медъ и прашецъ и хиляди пчели се раждатъ ежедневно. Дебелитѣ и тежки гъртеи използватъ отъ голѣмитѣ си килийки, обикалятъ на около по пититѣ и приръста на населението въ кошера бива толкова умноженъ, че стотицитѣ работнички, които се завръщатъ вечеръ отъ полето немогатъ да намѣрятъ подслонъ въ кошера и се принуждаватъ да прекаратъ нощѣта предъ прелката, кждето много отъ тѣхъ умиратъ отъ нощния хладъ.

Едно общо неспокойствие обхваща цѣлото семейство, а старата царица изпада въ силна възбуда. Тя предусѣща чедна нова сждба се подготвява. Тя е изпълнявала ревностно своята длъжностъ на майка и ето че нейното съвестно изпълнение на дългѣтъ, довежда кошера до бъркотия и страдания. Една непобедима сила заплашва нейното спокойствие; скоро тя ще трѣбва да напусне своето царство, при все че това царство е нейно дѣло, то е самата нейна сжщностъ. Тя не е царица въ човѣшка смисълъ; тя не издава никакви заповѣди; тя е, като последната своя поданица, подчинена на една скрита сила и обмислена мждростъ, която ние ще наричаме, докато се опитаме да я разкриемъ: „духѣтъ на пчелния кошеръ“. Но тя е майката и единствения органъ на любовѣта. Тя е създала семейството и кошера въ бедностъ и несигурностъ. Тя го е населявала съ собствената си кръвъ и плѣтъ и всичко каквото вътре диша животъ: работнички, гъртеи, лаври, какавиди и младитѣ княгини, чието излюпванане ще ускори нейното отстраняване и една отъ които е опредѣлена отъ „духѣтъ на кошера“ за нейна наследница, — всички сж произлѣзли отъ нейната утроба.

II.

„Духѣтъ на кошера“, кжде е, въ какво се той намира? Той не прилича на индивидуалния инстинктъ на птицата, която знае да построи съ умение гнѣздото си и да извърши

прелетяване въ други страни, когато за това настъпи време. Той не е сжщо и единъ механически обичай на видѣтъ, който е обхванатъ само отъ слѣпата воля на живота, за да се облѣсква на всѣка крачка въ препятствия, ако се яви нѣкой непредвиденъ случай. Напротивъ, той следва непрестанно най-труднитѣ обстоятелства, както единъ уменъ и сръченъ робъ, който знае да извлече полза отъ най-страннитѣ заповеди на своя господарь. Той разполага безогледно, но съвестно, като че ли му е предоставена една голѣма грижа, върху богатството, щастieto, свободата и живота на всичкия този крилатъ народъ. Той опредѣля день по день числото на ражданията и то съ огледъ на числото на цвѣтията, които цвѣтятъ въ полето. Той съобщава на царицата че тя е изчерпана или че трѣбва да си върви и я принуждава да създаде своитѣ замѣстници, провъзгласява тѣзи зъ царици, запазва ги отъ политическата злоба на майка имъ и предизвиква или замедлява — споредъ богатствата на цвѣтията, подраняването или закѣсняването на пролѣтъта, или опасноститѣ на свадбения полетъ, — щото първата отъ новороденитѣ царици да убие още въ люлкитѣ имъ своитѣ по-малки сестри, въ момента, когато пѣятъ безгрижно царскитѣ си пѣсни. Други пжтъ, когато времето е напреднало, когато излетното време за посещаване на цвѣтията е по-кратко, той заповѣдва на работничкитѣ да разрушатъ всички царски килийки, да се прекратятъ опититѣ за преврати и да се осигури миръ и спокойствие.

Този духъ е мждаръ и спестовенъ, но не и алченъ. Той познава, изглежда, съдбоноснитѣ и малко нѣщо противни на здравия разумъ закони на любовта и затова търпи презъ богатитѣ лѣтни месеци, презъ което време младитѣ царици потърсватъ любовницитѣ си — търпи казвамъ, сжществуването въ кошера на триста или четиристотинъ глупави, несръчни, съ голѣми претенции, безсрамно бездѣлничаси, шумящи, ненаситни, груби, нечисти и лакоми простащи — търтеитѣ. Но щомъ като царицата е оплодена и цвѣтията започватъ да отварятъ чашкитѣ си по-късно и да ги затварятъ по-рано, една сутринъ той хладнокрѣвно заповѣдва да бждатъ тѣ изцѣло унищожени.

Той реди работата на всѣка една пчела. Споредъ тѣхната възраст, той опредѣля кои ще се грижатъ да приготвятъ храната и да кърмятъ ларвитѣ и какавидитѣ, кои ще бждатъ почетнитѣ дами на царицата, които ще иматъ грижата да я забавляватъ, да я следятъ, и де не я изпусчатъ изъ очи никога; други за извършване провѣтряването на кошера, като чрезъ своитѣ крила вкарватъ частъ или изкарватъ нечистъ въздухъ, регулиратъ топлината, ускоряватъ изпарението на излишната вода отъ меда; трети употребява той за архитекти, за зидари и каменодѣлци, за произвеждачи на воскъкъ и градачи на восъчнитѣ пити; докато друго множество изхвърква изъ полето да принася нектаръ отъ

цвѣтата, който ще стане после медъ, пращецъ, който е храна ларвитѣ и нимфитѣ, клей за излепване и закрепване на постройкитѣ, вода и соль, необходими за младото поколение. Той посочва задачитѣ на химицитѣ въ кошера да запазватъ дълготраенъ меда, като капватъ въ всѣка напълнена килия по една капка мравчева киселина; на работниците, които трѣбва да запечататъ тѣзи килийки щомъ медътъ е узрѣлъ; на чистачитѣ, които подържатъ улици и площади въ образцова чистота; на гробаритѣ, които изнасятъ умрѣлитѣ; на пазачитѣ — амазонки, които стоятъ день и нощъ за стража на прелката и бдятъ за сигурността на входа, разпитватъ тѣзи които отиватъ и се връщатъ отъ работа, забелезватъ си младитѣ пчели, които за пръвъ пжтъ излизатъ отъ кошера, прогонватъ бездѣлницитѣ, крадцитѣ и просецитѣ, отблъсватъ нападателитѣ, върху опаснитѣ неприятели масово се нахвърлятъ и въ краенъ случай дори затварятъ съвсемъ изхода.

Най-после „духътъ на кошера“ е, който опредѣля частъ на голѣмото, ежегодно жертвоприношение предъ олтаря на гения на видътъ, — думата е за рояването — кждето единъ цѣлъ народъ, достигналъ до върха на своята сила и успѣхъ, внезапно изоставя всичко — плодоветѣ на своя трудъ, жилището си, богатството си, на следующето поколение, за да търси далечъ, въ неизвестното и пустото, едно ново отечество. Ето едно действие — съзнателно или не, — което стои по-високо отъ човѣшкия моралъ. Това винаги обеднява, а понѣкога и унищожавя щасливото пчелно семейство, което принуждава да се подчини на единъ по-високъ законъ, отколкото е благополучието на единъ кошерь. Кжде се създава този законъ, който ще видимъ ей сега че не е толкова фаталенъ и слѣпъ, както го мислятъ? Въ кое събрание, въ кой съветъ, въ коя обществена среда се намира той, този духъ на който всички се подчиняватъ и който самъ изпълнява единъ геройски дългъ, — разума му да бжде напрегнатъ да се грижи само за бъдещето?

При пчелитѣ е сжщото, както и при повечето отъ нѣщата на земята; ний наблюдаваме нѣкои отъ тѣхнитѣ обичаи и казваме: тѣ сж такива и такива, работятъ по този начинъ, царицата снася постоянно яйца, тѣхнитѣ работнички оставатъ девственици и тогава и тогава се рояватъ. Ний вѣрваме, че ги познаваме и не запитваме повече. Ний ги виждаме да прехвъркватъ отъ цвѣтъ на цвѣтъ, ний ги наблюдаваме какъ сноватъ насамъ-нататъкъ въ кошера: този животъ ни изглежда твърде простъ и ограниченъ, както всѣки животъ, който се стреми инстинктивно само къмъ прехрана и размножение. Но щомъ като окото проникне по-дълбоко и си даде смѣтка, вижда сложността на най-проститѣ явления, загадката на разумъ, воля, предопредѣление, цель, средства, причини, послѣствия и на необяснимата организация и на най-дребния актъ отъ живота.

III.

Прочее, въ нашия кошерь се подготвя голѣмото жертвоприношение на взискателнитѣ семейни богове. Послушни на заповѣдитѣ на „духътъ“, който ни изглежда твърде необяснимъ, предполагайки, че той е противенъ на инстинктитѣ и чувствата на видѣтъ, шейсетъ или седемдесетъ хиляди пчели отъ осемдесетъ или деветдесетъ на цѣлото население, сж съ намѣрение да напуснатъ въ уреченъ часъ майчиния кошерь. Тѣ не тръгватъ въ минута на страхъ, това не е внезапно, бѣсно, решение да избѣгатъ отъ едно отечество унищожавано отъ гладъ, война или болести. Не, тѣхното изгнаничество е отдавна обмислено и благоприятния часъ е търпеливо очакванъ. Ако кошерьтъ е беденъ или отслабналъ отъ нещастия въ царското семейство, отъ ограбване или лошо време, той не се рое. Тѣ го напушатъ само на върха на неговото благополучие, следъ непосилния пролѣтенъ трудъ, когато внушителната въсьмна постройка отъ сто и двадесетъ хиляди килийки пращи отъ новъ медъ и онова брашно съ цвѣтоветѣ на джгата, което наричатъ „хлѣбътъ на пчелитѣ“ и което служи за храна на ларвитѣ и какавидитѣ. Никога кошерьтъ не е така красивъ, както въ деня на това героично отричане. За него то е неподобенъ, жизнерадостенъ, трескавъ и веселъ часъ на изобилие и самозабрава. Да се опитаме да си го представимъ, но не така както го виждатъ пчелитѣ, защото ний не можемъ да си представимъ какъвъ магически образъ взиматъ нѣщата въ тѣхнитѣ шестъ или седемъ хиляди сложни очи или въ тритѣ циклопови очи на челото имъ, но тъй както ги бихме видѣли, ако ний бѣхме на тѣхното мѣсто и имаме тѣхния ръстъ.

Отъ височината на една огромна сграда, като напр. тази на черквата св. Петъръ и Павелъ въ Римъ, се спущатъ отвестно чакъ до пода, успоредно, многобройни грамадни стени отъ въськъ, които висятъ въ пространството и мрака и които, сравнявайки пропорцията имъ, по точностъ, смѣлостъ и голѣмина, не стоятъ по-долу отъ всѣка човѣшка постройка. Всѣка отъ тѣзи стени, чиято материя е още девственно пресна, сребриста, неопетнена и съ приятенъ дѣхъ, е образувана отъ хиляди килийки и съдържа запаси, съ които цѣлия народъ може да приживѣе съ седмици. Тукъ и тамъ блѣстятъ червени, жълти, виолетови и черни петна отъ прашецъ, оплодителната материя на всички пролѣтни цвѣтя, запазена въ прозрачни килийки. Наоколо, въ дълги и прозрачни завеси отъ златото съ тежки и разкошни гънки, се намира медътъ отъ ранна пролѣтъ, най-чистия и най-ароматичния, запазенъ вече въ неговитѣ двадесетъ хиляди затворени сждове, които се отварятъ само въ дни на най-голѣма нужда. По-горе, медътъ събранъ отъ по-късна пролѣтъ, зрѣе въ неговитѣ широко разтворени килийки, по чийто ржбове е накачала една будна гълпа, която се грижи

за неприкъснатото провѣтряване. Въ средата, далечъ отъ свѣтлината, чиито диамантени лъчи бавно проникватъ презъ единственното отворсие, въ най-топлата частъ на кошера, почива и расте бждащето поколение. Това е родилнята или „майчинъ домъ“, отдѣление запазено за царицата и нейнитѣ прислужници: около десетъ хиляди килийки съ яйчица, петнадесетъ или шестнадесетъ хиляди стаи заети отъ ларви, четиринадесетъ хиляди населени отъ бѣлитѣ нимфи, които биватъ очаквани отъ хиляди възпитателки*). Най-после, въ най-свѣтлото мѣсто на това детско царство три, четири, шестъ или дванадесетъ царски килийки, запечатани, пропорционално твърде обмисти, стоятъ неподвижни и бледни, обвити въ лекъ саванъ, младитѣ княгини, като очакватъ своя частъ.

IV.

И тъй, въ деньтъ предписанъ отъ „духътъ на кошера“, една частъ отъ народа, точно опредѣленъ отъ непоколебимъ и ясенъ законъ, очиства полето на тѣхнитѣ неспредѣлени още надежди. Въ спящия още градъ оставатъ търтеитѣ, отъ чиито редове ще излезе царския любовникъ, най-младитѣ пчели, които хранятъ малкитѣ и нѣколко хиляди работнички, които както и преди, продължаватъ да принасятъ медъ и прашецъ, пазятъ натрупаното богатство и бдятъ надъ моралнитѣ традиции на кошера. Защото всѣки кошерь има свой особенъ моралъ. Между тѣхъ има едни твърде добродетелни и други покварени и невнимателния пчеларъ може да поквари единъ кошерь, да го направи да не зачита чуждата собственост, да го подтикне къмъ кражба, да му всѣе войнственъ духъ, да го приучи къмъ бездѣлие, като по такъвъ начинъ го направи страшенъ за всички малки републики наоколо. Достатъчно е той да е далъ да разбератъ пчелитѣ, че работата по цвѣтята изъ полето, отъ които хиляди трѣбва да бждатъ посетени, за да се събере една капка медъ, не е нито единствения, нито най удобния начинъ за обогатяване и че е по-лесно чрезъ хитростъ да се промъкнатъ въ слабопазенъ кошерь или съ насилие да се проникне въ такъвъ, чието население е слабо да се защитава. Тѣ загубватъ скоро чувството на похвалния, но безмилостенъ дългъ, който ги прави хвърковати слуги на сватбенитѣ празненства на растителната природа и понѣкога е съвсемъ трудно така изпортено семейство да бжде повърнато отново въ пжтя на добродетелта.

*) Даденитѣ цифри отговарятъ точно на единъ силенъ кошерь презъ време на главната беритба.

V.

Всичко това показва, че не е царицата, а „духът на кошера“, който предизвиква роението. Съ с царицитъ е сжщото, както съ водачитъ между хората: тъ изглеждатъ като че заповѣдватъ, но сами въ сжщностъ изпълняватъ заповѣди, които сж по-настойчиви и необясними, отколкото тъзи заповѣди, които тъ даватъ на подчиненитъ си. Когато този „духъ“ е опредѣлилъ момента, трѣбва да го е оповестилъ призори, може би день или два по-рано, защото едва слънцето е изпило първитъ капки на росата, забелезва се около кошера едно необикновено вълнение, върху чиято сжщностъ пчеларя рѣдко се измамва. По нѣкога като че ли има борба, колебание, повръщане; често дохожда, че нѣколко дни наредъ рояка се образува и пакъ изчезва, безъ да се доде до резултатъ. Дали на небето въ това време е излѣзло нѣкое облаче, което пчелитъ сж видѣли, а ний не, или въ душата имъ се е явила скръбъ за семейното огнище? Дали не спорятъ въ едно шумно събрание върху необходимостта отъ пжтуването? Ний не знаемъ нищо, сжщо както не знаемъ по каквъ начинъ „духътъ на кошера“ съобщава на тълпата своитъ решения.

При все че е установено какво пчелитъ се разбиратъ помежду си, ний не знаемъ дали проявяватъ тъ това както хората. Това бръмчение съ миризъ на медъ, това опияняюще движение въ хубавия лѣтенъ день, което е едно отъ най-голѣмитъ радости на пчеларя, тази пѣсенъ на празника на труда, която въ кристалния въздухъ около кошера ту се повдига, ту се снишава и която е сжщо радостния шепотъ на цвѣтята, химна на тѣхното щастие, ехото на тѣхния сладкъ дъхъ, тъ може би не я и чуватъ. Въпреки това, тъ притежаватъ една цѣла гама отъ звукове, която може да се долови и отъ насъ и която достига отъ тихо блаженство до заплашване, гнѣвъ и тжга; тъ притежаватъ единъ химнъ за царицата, рефрени на изобилието, псалми на скръбта; тъ иматъ, най-последно, продължителния и тайнственъ войственъ викъ на княгинитъ, който тъ издаватъ въ сраженията и кървавитъ зрелища, които предшестватъ сватбения полетъ. Дали е това само случайна музика, която не прониква до тѣхното вътрешно мълчание? Въпреки шумътъ, който ний правимъ ежедневно около кошеритъ имъ, изглежда че тъ много не се грижатъ за него, но може би тъ сж на мнение, че този шумъ не принадлежи къмъ тѣхния свѣтъ и че той нѣма за тѣхъ никакво значение. Възможно е отъ наша страна, ний да чуваме само една частъ отъ това, което тъ си казватъ и може би тъ разполагатъ съ голѣмъ брой хармонични звукове, които нашитъ органи не сж въ състояние да доловятъ. Въ всѣки случай, ще видимъ често по-нататкъ, че тъ знаятъ да се разбиратъ помежду си съ една удивителна бързина и когато например, голѣмиятъ крадецъ на медъ, пеперудава „Мрътвешка гла-

ва“ се промъкне въ кошера, като отъ време на време изрича своитѣ особени, непреодолими заклинания, веднага новината се разпространява съ свѣткавична бързина изъ цѣлия кошерь и отъ пазачитѣ на входа до последната работница, заета нейде въ най-отдалечената пита, всички ги обхваща ужасъ.

VI.

Дълго време се е вѣрвало, че като изоставятъ съкровищата на царството си, за да се хвърлятъ въ новия неизвестенъ животъ, умнитѣ пчелички, толкова спестовни, толкова трезви и предвидливи, се подчиняватъ на единъ видъ фатална лудостъ, на единъ машиналенъ импулсъ, на единъ законъ на вида или на една наредба на природата, на тази сила, която за всички живи същества е скрита въ вѣчно движащото се време.

Нали като говоримъ за пчелитѣ или за самитѣ назиси, ний наричаме сждба всичко, което не можемъ да си обяснимъ? Днесъ на кошера сж отнети две или три тайни и се е узнало, че рояването не е нито инстинктивно, нито зависящо отъ нѣкаква сждба. Това не е слѣпо емигриране, но, изглежда, едно съзнателно пожертване на сегашното поколение за бждещото такова. Достатъчно е пчеларьтъ да убие въ килийкитѣ имъ още неизлюпенитѣ царици и да разшири гнѣздото, спиратъ веднага всички безполезни тревоги, работата се подема отново и старата царица, станала сега необходима, безъ да се бои отъ съперница, която тя сама е създадала, се отказва да види тази година свѣтлината на слънцето. Тя подема отново търпеливо въ полумрака на кошера своята майчина грижа и носи яйца, по две, три хиляди всѣки день, методично, безъ почивка, отъ килийка на килийка, безъ да прескочи нѣкоя.

Какво има тукъ фатално, освенъ любовта на днешното поколение къмъ поколениято отъ утре? Такава фаталностъ съществува и въ човѣшкия родъ, но не се проявява съ такава сила и непрямность. Тя не ни довежда до такива голѣми, единодушни и пълни самопожертвования. На каква предвидлива сждба се подчиняваме ние, която замѣства тази? Никой не я знае, защото никой не е узналъ още съществуването, което разглежда насъ така, както ний разглеждаме пчелитѣ.

VII.

Но да не прекъсваме разказътъ за избрания отъ насъ кошерь. Влажната още горещина на хубавия лѣтень день, който бавно върви, ускорява часътъ на отпътуването. Навредъ въ позлатенитѣ коридори, които дѣлятъ успореднитѣ стени, работницитѣ се приготвяватъ за пжтъ. Всѣка се запасява съ медъ за 5—6 дена. Съ този носенъ отъ тѣхъ

медъ тѣ ще изготвятъ, чрезъ нѣкакъвъ неизясненъ още химически процесъ, восъка, необходимъ за изграждане на новото жилище. Освенъ това, тѣ взематъ съ себе си и малко клей, едно смолесто вещество, което е определено да замажатъ съ него всички пукнатини и цепнатини въ новото жилище, да прикрепятъ всичко което не стои здраво, да измажатъ всички стени, да препречатъ достъпа на свѣтлината, защото тѣ работятъ почти въ тъмнина, кждето се ориентиратъ съ пипалата си, центъръ на едно намъ непознато чувство, съ което тѣ усещатъ и измѣрватъ тъмнината.

VIII.

Изглежда, тѣ сж способни да предвиждатъ прежеждията на най-опасния день отъ цѣлия си животъ. Сега тѣ живѣятъ само за важния моментъ или може би за чудеснитѣ събития, които той може да имъ донесе: днесъ тѣ нѣматъ време да хвърчатъ изъ градини и ливади, а утре или други день възможно е да вали или да има буря, когато тѣхнитѣ нѣжни крилца може да замръзнатъ и когато може би да нѣма цвѣтя. Безъ тази предвидливостъ, тѣ биха били обречени на гладна смъртъ. Никой нѣма да имъ доде на помощъ и тѣ нѣма да се молятъ за помощъ на никого. Кошеръ съ кошеръ не се познаватъ и не си помагатъ. Често пчеларя поставя кошера съ новия роякъ близо до кошера отъ кждето е излѣзалъ. Каквото и нещестие да ги сполети, може съ положителностъ да се каже, че тѣ сж забравили внезапно и окончателно своето спокойствие, своето съ трудъ спечелено щастие, своитѣ богатства и сигурностъ и всички, отъ първата до последната, биха предпочели да умратъ отъ гладъ и студъ около своята нещастна царица, отколкото да се повърнатъ въ родителския си домъ, при все че духътъ на изобилието, който е и духътъ на тѣхната минала дейностъ, да прониква чакъ до тѣхната скръбъ.

IX.

Ще каже нѣкой: ето това хората не биха направили? това е доказателство, че въ печалната образцова организация липсва здравъ разумъ и съзнание. Какво знаемъ за тѣзи нѣща? Дали сме ний, — оставямъ на страна възможността другитѣ същества да иматъ по другъ разумъ отъ клкото нашия, разумъ, който се проявява по съвсемъ другъ начинъ безъ да бжде по-малоцененъ отъ нашия, — да ли сме ний, казвамъ, които не можемъ да се отдѣлимъ отъ тѣсния кръгъ на човѣшкото, толкова добри сждници за работи, относящи се до душата? Достатъчно е да видимъ двама или трима души да си шушукатъ и ржкомахатъ задъ единъ прозорець, безъ да чуваме за какво говорятъ и вече ни е твърде мжно да разберемъ какви мисли ги въл-

нуватъ. Вървате ли, че единъ жителъ на Марсъ или Венера, който отъ височината на нѣкоя планина наблюдава движенията изъ улицитѣ и площадитѣ на градоветѣ ни тѣзи малки черни точки, каквито ний ще му се виждаме, може отъ зрелището на нашитѣ движения, сгради, канализирани рѣки или машини, да си състави едно понятие за нашия умъ, за нашия моралъ, за нашия начинъ да любимъ, да мислимъ, да се надѣваме, съ една дума за нашия вътрешенъ и сжщински животъ? Той ще се задоволи да установи нѣкои удивителни нѣща, сжщо както ний правимъ за кошера и да вади заключения толкова съмнителни, както нашитѣ. Въ всѣки случай, твърде трудно ще му е да открие въ тази „малка черна точка“ голѣмата морална тенденция, чудесното чувство на единодушие, каквито се намиратъ въ кошера. „Къмъ какво ли се стремятъ?“ би се питалъ той, следъ като ни е наблюдавалъ години и вѣкове; „какво ли вършатъ? кое ли е централното мѣсто и целта на тѣхния животъ? Служатъ ли на нѣкакъвъ Богъ? Азъ не виждамъ нищо, което да напразлява тѣхнитѣ стѣпки. Днесъ тѣ изграждатъ и натрупватъ нѣкакви малки играчки, за да ги разрушатъ и разпрѣснатъ утре. Тѣ идатъ и се връщатъ, събиратъ се и се разотиватъ, но не може да се узнае какво въ сжщность тѣ искатъ. Тѣ даватъ множество необясними картини. Виждатъ се, напримеръ, мнозина, които, така да се каже, сж неподвижни. Тѣ се разпознаватъ по блестящитѣ облекла; често тѣ сж по обемисти отъ другитѣ. Тѣ заематъ десетъ или двадесетъ пжти по-голѣми, а сжщо и по-добре и богато наредени жилища. Тамъ тѣ уреждатъ обѣди, които продължаватъ съ часове и често дълбоко въ нощта. Всички които ги доближаватъ, изглежда, ги уважаватъ извънредно; отъ съседнитѣ кжши имъ се принася ядене и даже далечъ отъ страната прииждатъ тълпи, които имъ поднасятъ подаръци. Сигурно тѣ сж нѣкои твърде необходими и тѣхния родъ извършва важни служби, при все че нашитѣ проучвания не ни сж дали възможность да установимъ отъ какъвъ видъ сж тѣзи служби. Отъ друга страна се виждатъ други, натрупани въ голѣми сгради, вътре съ въртящи се колела, по пристанища и върху малки квадрати земя да се стараятъ отъ сутринъ до вечеръ, като че имъ е наложено наказание. Тѣ живѣятъ въ тѣсни и мръсни жилища, облечени сж въ едни безцвѣтни материи. И толкова по-голѣмо изглежда тѣхното старание или пѣкъ толкова по безъ полза тѣхната дейность, че тѣ едвамъ си позволяватъ да отдѣлятъ малко време за спане и ядене. На едного отъ посоченитѣ по-рано, се падатъ хиляди отъ последнитѣ. Чудно е какъ този видъ се е запазилъ до днесъ при такива лоши условия за развитие. Прочее, трѣбва да се добави, че ако не се гледа на голѣмата старателность въ извършване на тѣхнитѣ работи, иначе тѣ сж кротки, изпълнителни и се нагаждатъ

към другитѣ, които изглеждатъ пазители и може би спастители на тѣхния видъ“.

X.

Не е ли странно, че кошера, който ний неясно виждаме отъ височината на единъ другъ свѣтъ, ни дава още при пръвъ погледъ единъ отговоръ сигуренъ и дълбокъ? Не е ли възхитително, че неговитѣ строежи, толкова майсторски, неговитѣ обичаи и закони, неговата стопанска и политическа организация, неговитѣ добродетели и даже ужаси, ни посочватъ непосредствено мисълта или Бога, на когото пчелитѣ служатъ, който не е Бога на незаконността, нито на безумието, които можемъ да си представимъ, но може би единствения предъ който ний не сме се още сериозно молили, искамъ да кажа,—бждащето? Ний търсимъ понѣкога, въ нашата човѣшка история, да оценимъ силата и моралното величие на единъ народъ или раса и ний не намираме друга мѣрка освенъ въ издържливостта и величието на преследвания отъ тѣхъ идеалъ и въ себеотрицанието съ който тѣ му се отдаватъ. Намирали ли сме наистина идеалъ, който да е по-близъкъ на желанията на вселената, по-висшъ, по-твърдъ, и едно самоотречение по-пълно и по-героично?

XI.

О, ти малка, чудна, републико, толкова смислена и толкова сериозна, тъй прекрасно уредена, толкова спестовна и въпреки това въ една тъй голѣма и неопредѣлена мечта предадена! Малкий народе, толкова решителенъ и толкова дълбокъ, отхранванъ отъ свѣтлината и топлината и отъ всички най-чисто на природата, отъ душата на цвѣтята, отъ видимата усмивка на материята и нейния милъ стремежъ къмъ щастие и красота, кой ще ни каже какви проблеми си разрешилъ и какви предоставяшъ намъ да разрешаваме, какви знания си придобилъ и какви оставяшъ намъ да придобиемъ? И ако е вѣрно, че ти си разрешилъ тѣзи задачи, че ти си придобилъ тѣзи знания не съ разумъ, а съ една добродетель, съ нѣкакво слѣпо примитивно чувство, какви още неразрешими загадки ни принуждавашъ да разрешаваме? О малко поселище пълно съ вѣра, съ надежда, съ тайнственостъ защо твоитѣ сто хиляди девизи сж си поставили една длъжностъ, която никога единъ човѣшки родъ не си е поставялъ? Ако си пазѣхте малко повече силитѣ, ако мислѣхте малко повече за себе си, да бѣхте по-малко прилежни въ работа, щѣхте да видите една нова пролѣтъ и едно второ лѣто, новий, въ величествения моментъ, когато ви киматъ всички цвѣтя, васъ ви обхваща смъртоносна страсть къмъ работа и съ счупени крила, съ тѣло покрито съ рани, намирате почти всички смъртта си въ по-малко време отъ петъ седмици!

XII.

Защо си отказвате отъ съня, отъ сладостта на нектара, отъ любовта, отъ безгрижното бездѣлие, което вашата сестра пеперудата не си отказва? Не можете ли да живѣете като нея? Не е гладътъ, който ви подтиква къмъ работа. Две или три цвѣтя стигатъ за да се нахраните, а вие посещавате въ часъ двеста или триста, за да натрупате едно съкровище, чиято сладостъ никога нѣма да вкуситѣ. Защо си причинявате толкова мъжки? защо толкова осигоряване? Сигурно, поколението за което вие мрете, трѣбва да заслужава тѣзи жертви; сигурно, то трѣбва да бжде по-красиво и по-щасливо и да създаде нѣща, които вий не сте могли да постигнете? Ний виждаме вашата целъ, тя е сжщо ясна като нашата: вий искате да живѣете въ вашето потомство толкова дълго време, колкото и самото земно кълбо ще живѣе; но каква е тази велика целъ и задачата на това вѣчно възобновявано сжществуание? Но не сме ли по-скоро ний, които се заплитаме въ съмнения и колебания, които сннуваме детски сннища и които ви поставяме безполезни въпроси? Вий сте станали, минавайки отъ стжпало на стжпало, всемогъщи и щасливи, вие сте, може би стигнали до последнитѣ висини, отъ кждето владѣете надъ природнитѣ закони, вие сте, може би безсмъртни богини и ний ви запитваме още какво се надѣвате, на кжде сте се отправили, кжде мислитѣ да спрете и кога вѣрвате да стигнете до края на вашитѣ желаня. Ний сме така създадени, че нищо не ни задоволява, че нищо не ни изглежда да има своя собствена целъ, че нищо не може да сжществува — ей така, безъ да има нѣкаква задня мисль. Могли ли сме ний до днешенъ день да си представимъ единъ отъ нашитѣ богове, отъ най-простия до най-всемогъщия, безъ да не сме го заставяли да действа непосредствено, безъ да не сме го задължавали да създава безброй сжщества и предмети и задъ тѣхъ да крие хиляди цели? Можемъ ли да се задоволимъ да си представимъ спокойно и само за нѣколко часа една особена интересна форма на действующата материя, за да приемемъ веднага, безъ очудване и колебание, другата форма, която е несъзнателна, неизвестна, спяща и вѣчна?

XIII.

Но да не забравяме нашия кошерь, въ който рояка губи търпение, кипи и прилива въ черни и буйни вълни. Вече е пладне и може да се каже, че наоколо въ царящата горещина дърветата не помръдватъ ни едно листо, както човѣкъ задържа дѣхътъ си предъ нѣщо твърде мило, но сжщо и твърде сериозно. Пчелитѣ даряватъ човѣка съ медъ и благоуханенъ воскъкъ, но това, което е по-ценно отъ меда и воскъка, това е че тѣ обръщатъ неговото внимание

върху веселия лѣтень день, даватъ му възможность да вкуси хармонията на хубавото годишно време, защото всичко съ което тѣ сж свързани, е свързано съ представата за ясно небе, съ празника на цвѣтята, съ най-щасливитѣ часове на годината. Тѣ сж душата на лѣтото, часовника на минутитѣ на изобилието, бързото крило на парфюмитѣ, издигащи се въ въздуха, мисълта на изливащата се свѣтлина, шепота на спокойния въздухъ, пѣсенъта на тихата атмосфера и тѣхния полетъ е видимия знакъ, ясниятъ музикаленъ звукъ, на безбрѣйни малки радости, които се раждатъ отъ топлината и живѣятъ въ свѣтлината. Тѣ ни научаватъ да разбираме интимния гласъ на най-щасливитѣ часове на природата. И всѣки, който ги е веднажъ позналъ и обикналь, за него едно лѣто безъ пчели е така нещастно и непълно, като да е безъ птици и безъ цвѣтя.

XIV.

Който присѣства за първи пжтъ на този заглушителенъ и безреденъ епизодъ, каквото е рояването на единъ силенъ кошеръ, изгубва присѣствие на духа и се приближава съ страхъ. Той не може да познае това ли сж онѣзи сериозни и миролюбиви пчели, каквито ги знае презъ работното време; още преди нѣколко минути ги бѣ видѣль да пристигатъ презаети отъ всички страни на полето, като онѣзи малки трудолюбиви женици, които нищо не може да отвлече отъ тѣхнитѣ домашни грижи. Уморени, задѣхващи се, тѣ бързо, възбудено, но тихо, се вмѣкватъ почти незабележано въ кошера и младитѣ амазонки, пазители на входа, ги поздравляватъ съ пипалата си, когато минаватъ край тѣхъ. Едва-едва размѣнятъ тѣ по три четири думи, които изглежда сж необходимими и предаватъ бърже медовия си товаръ на една отъ младитѣ пчели, които се навѣртатъ винаги въ вжтрешния дворъ на работилницата или пъкъ се изкачватъ сами по пититѣ и изпразватъ дветѣ тежки кошници съ цвѣтенъ прашецъ които висятъ на заднитѣ имъ крака, въ обширнитѣ хамбари, следъ което веднага отпжтуватъ обратно, безъ да любопитствагъ по-нататкъ какво става въ работилницата, въ спалнитѣ на нимфитѣ или въ царския дворецъ, безъ да се смѣсятъ нито за минутка съ бѣбривитѣ бездѣлници на площада предъ входа на кошера, кждето презъ време на силната горещина, едно голѣмо множество отъ пчели се грижи за вентилацията на въздуха.

XV.

Днесъ, всичко е смѣнено. Наистина, една часть отъ пчелитѣ излизатъ както и преди, като че ли нищо не ще се случи, отиватъ и се връщатъ отъ паша, почистватъ кошера, хранятъ малкитѣ и даватъ видъ като че ли общото опиянение не ги засѣга. Това сж пчелитѣ, които нѣма да

придружаватъ царицата, но ще останатъ въ старото гнѣздо да го пазятъ и да хранятъ и оглеждатъ деветѣхъ или десетѣхъ хиляди яйчица, осемнадесетъ хиляди ларви, тридесетъ и шестъ хиляди нимфи и седемъ или осемъ княгини, които оставатъ въ кошера. Тѣ сж избрани за тази важна длъжностъ, безъ да се знае какъ и кой е заповѣдалъ. Но тѣ сж твърдо и непоколебимо вѣрни на тази заповѣдь и при всички мои опити, като напрѣсквахъ съ боя тѣзи избранници, които се познаватъ лесно измежду ройнитѣ пчели по своя сериозенъ и замисленъ видъ, то намирахъ съвсемъ рѣдко нѣкоя отъ тѣхъ да се смѣси съ опиянената тълпа на рояка.

XVI.

И въпреки това, възбудата изглежда толкова примамлива! Това е религиозенъ екстазъ, може би несъзнателенъ, заповѣданъ отъ Бога; това е празника на меда; победата на видѣтъ и на бждащето; това е единственния день на радость, на самозабрава, на необузданность; това е Великденна на пчелитѣ. Изглежда, че това е единственния само день, когато тѣ ядатъ за да задоволятъ своя гладъ, за да вкусятъ отъ сладоститѣ на струпанитѣ отъ тѣхъ богатства. Тѣ ликуватъ, тѣ не могатъ да познаятъ себе си. Тѣзи, които никога не правятъ даже едно безполезно движение, сега бродятъ насамъ — нататкъ, излизатъ и влизатъ, за да настроятъ своитѣ посестрими, да видятъ дали царицата е готова, да заглушатъ своего нетърпение. Тѣ не чувстватъ повече нито страхъ, нито грижи. Тѣ не сж вече диви, подозрителни, раздражителни, буйни, необуздани. Човѣкътъ, непризнатия господарь, когото тѣ не припознаватъ никога, и който само за това владѣе надъ тѣхъ, защото се нагажда споредъ тѣхнитѣ навици, обичаи и закони и следва стѣпка постѣпка следата, която оставя тѣхния духъ, движень само отъ мисълта за доброто бждаще, човѣкъ може да се доближи до тѣхъ, да разкъса свѣтлия и подвиженъ воалъ, който тѣ образуватъ около него, да ги вземе въ ржка, да ги къса като зърна отъ гроздь, — тѣ сж така мирни, така безопасни, като едно стадо водни кончета или пелеруди. Презъ този день тѣ сж така щастливи, при все че не притежаватъ повече нищо, тѣ гледатъ довѣрчиво на бждащето и ако не ги отдѣли човѣкъ отъ тѣхната царица, която носи въ себе си това бждаще, тѣ се покоряватъ на всичко и не закачатъ никого.

XVII.

Но истинскиятъ сигналъ не е даденъ още. Въ кошера цари едно непонятно възбуждение и на гледъ необяснимо безредие. Обикновено, щомъ пчелитѣ се завърнатъ отъ работа, като че забравятъ че иматъ криле и всѣка стои почти

неподвижна, ако и не бездейна върху пититѣ на мѣстото, опредѣлено отъ видѣтъ на работата, която има да извършва. Сега, като обезумѣли, тѣ тичатъ въ гжсти вериги по страничните дѣски на кошера като кипящо тѣсто, мачкано отъ невидима ржка. Вжтрешната температура на кошера се повишава понѣкога толкова много, че восъчните пити омекватъ и се обезформяватъ. Царицата, която обикновено не напуща никога средата на кошера, тича сега възбудено и стремглаво по повърхността на брѣмчащата маса. Да ли това е да се забави или ускори отпжтуването? Да ли тя моли или заповѣдва? Да ли тя разнася възбудението или сама се отдава на него? Споредъ това, което ние знаемъ за психологията на пчелата, рояването се извършва винаги противъ желанието на старата владѣтелка. Въ основата си, царицата е, въ очитѣ на аскетитѣ работнички, които сж нейни дѣщери, органъ на любовта, необходимъ и светъ, но малко нѣщо слабоуменъ и детински. Затова тѣ я третиратъ като поставена подъ опекунство. Тѣ питаятъ къмъ нея голѣма привързаностъ и нѣжностъ; на нея тѣ даватъ най-чистиятъ медъ, специално прочистенъ и смилаемъ почти безъ остатъкъ. Тя притежава една свита отъ придворни или ликтори, както казва Плиний, която бди надъ нея день и нощъ, улеснява я въ майчинитѣ ѣ длѣжности, приготвя ѣ килийкитѣ за снасяне на яйца, грижи се за нея, храни я, чисти я, милва я и даже изяжда нейнитѣ екскременти. И най-малката неприятностъ да ѣ се случи, веднага това се разнася въ кошера и всички пчели я заобикалятъ и оплакватъ. Ако се отнеме на кошера царицата и ако пчелитѣ нѣматъ надежда да си произведатъ на нейно мѣсто нова, по причина че или не е оставила царско потомство или че нѣма въ кошера по-младо отъ тридневно пило, защото всички ларви отъ работници пчели по-млади отъ три дена могатъ, благодарение на едно особено хранение, да се преобразятъ на царски нимфи. Въ това се състои главния демократически принципъ на кошера, съ което се компенсира привилегията на майчиния произходъ. И тѣй, въ такова положение, ако се вземе царицата отъ кошера, то веднага спира всѣкаква работа, пилото бива напуснато, една часть отъ пчелитѣ се впуща вжтре въ кошера да дири своята майка, друга часть изхвърква да я търси навнъ, веригитѣ отъ работници, които сж на строежа на восъчните пити се скъсватъ и разпръсватъ, тѣзи които събиратъ медъ не хвъркатъ по цвѣтията, пазачитѣ на входа напушатъ своя постъ и тогава крадци и разни лакомци на медъ, които винаги душатъ за неочаквана плячка, влизатъ и излизатъ отъ кошера, безъ нѣкой да помисли за защита на богатствата, събрани съ такава мжка. Постепенно такъвъ кошерь обеднява и запустѣва и неговитѣ обезкуражени жители измиратъ отъ терзания и нищета, при все че всичкитѣ цвѣтя на лѣтото сж на тѣхно разположение.

Но даде ли имъ се пакъ тѣхната царица преди нейното отсъствие да е почувствувано отъ пчелитѣ като фактъ свършенъ и непоправимъ, преди демоларизацията да ги е обхванала напълно (пчелитѣ сж като хората: едно нещастие и продължителна безнадежностъ замъглява разума и счупва характера имъ), даде ли имъ се царицата следъ нѣколко часа, то тѣ ѝ правятъ едно извънредно и трогателно посрѣщане. Всички я заобикалятъ, натискатъ се, пълзятъ едни върху други и я милватъ, минавайки край нея, съ пипалата си, които съдържатъ множество органи още неизвестни, поднасятъ ѝ медъ и я придружаватъ на тълпи чакъ до царскитѣ покои. Веднага редътъ се възстановява, работата почва отново отъ най-вътрешнитѣ пити съ пило до най-крѣпнитѣ пити дѣто се складаира излишека отъ реколтата; тѣзи, които събиратъ медъ, изхвъркватъ като черни нишки изъ кошера и се завръщатъ често и следъ три минути, натоварени съ нектаръ и прашецъ, крадцитѣ биватъ прогонвани или убивани, пжтищата биватъ почистени и кошера закѣнтява отново отъ меката и монотонна радостна пѣсенъ, която е хвалебенъ химнъ за присѣтствието на царицата.

XVIII.

Сжществуватъ хиляди примери за тази абсолютна привързаностъ на работницитѣ-пчели къмъ тѣхната господарка. При всѣко нещастие въ малката република, при разрушението на кошера или такова на отдѣлни пити отъ грубостята или невежеството на човѣка, ако цѣлиятъ народъ загине отъ студъ, гладъ или болестъ, винаги царицата е спасена и ще се намери жива между труповетѣ на своитѣ вѣрни дъщери. Защото всички я пазятъ, улесняватъ бѣгството ѝ, защищаватъ я съ тѣлата си, икономисватъ за нея най-вкуснитѣ храни и последнията капка медъ. И щомъ тя е жива, нещастиято може да бжде най-страшно, отчаяние не може да овладѣе тѣзи прекрасни девизи. Разкжсайте двадесетъ пжти народа, тѣхнитѣ пити, отнемете имъ двайсетъ пжти тѣхнитѣ малки и тѣхната храна, вие не ще можете да ги накарате да се съмняватъ въ бждащето; и намалѣли десеторно, изгладнѣли, съкратени до една малка група, която едва може да скрие царицата имъ отъ очитѣ на неприятеля, тѣ ще възтановятъ бърже редътъ въ кошера, ще се погрижатъ веднага за храна, ще си разпредѣлятъ службитѣ на ново споредъ необикновената нужда на нещастния моментъ и ще поематъ безъ колебание работата съ едно търпение, постоянство, разумностъ и предпазливостъ, каквито не се срещатъ често въ природата, при все че по-голѣмата частъ отъ нейнитѣ сжщества показватъ по-голѣма смѣлостъ и увѣреностъ, отколкото самъ човѣкъгъ.

За да не се допустне отчаянието да ги овладѣе и да се задържи любовта имъ къмъ редътъ, не е нужно да бжде царицата на лице, достатъчно е ако тя имъ е оста-

вяла въ смъртния си часъ или при своето отпътуване и най-малката надежда да си произведатъ друга. „Ний видѣхме“, разправя достопочетния Лангстротъ, единъ отъ бацитѣ на модерното пчеларство, „ний видѣхме една група пчели, толкова малка, че едва можеха да покриятъ пита отъ десетъ квадратни сантиметра, да се стараятъ да си произведатъ царица. Две цѣли седмици тѣ не изгубиха надежда; най-сетне, когато тѣхното число бѣше смалено наполовина, тѣхната царица се роди, но нейнитѣ крила бѣха толкова слаби, че тя не можеше да хвърчи. Въпрѣки нейното безсилие, пчелитѣ си я гледаха съ най-голѣмо уважение и любовъ. Една седмица по-късно, отъ пчелитѣ остана едвамъ една дузина; следъ нѣколко дена, царицата бѣше изчезнала, изоставяйки върху пититѣ нѣколко неутѣшими, останали живи, нещастници“.

XIX.

Ето още единъ примѣръ, между другитѣ, който човѣкъ е опиталъ въ своето нечувано тиранско вмѣшательство въ живота на тѣзи нещастни, но непсколебими героини, единъ опитъ, кждето може да се види последния жестъ на синовна обичъ и самоотречение. Азъ си изписвахъ, като всички любители на пчеларството, на нѣколко пжти отъ Италия заплодени царици, защото италианската раса е по-медоносна, по-силна, по-плодородна и по-деятелна, отколкото нашата. Препращането става въ малки надупчени сандъчета. Туря имъ се малко храна и царицата се затваря заедно съ нѣколко работници-пчели, избрани по възможность между по-възрастнитѣ (възрастята на пчелитѣ се познава лесно по тѣхното тѣло: ожулено, гладко, сухо, почти голо тѣло, — показва старостъ и главно по-тѣхнитѣ крила изхабени и разкъсани отъ работа), за да я хранятъ, да се грижатъ за нея и да я пазятъ презъ време на пжтуването. Въ много случаи, при пристигането, повече отъ пчелитѣ се намираха умрѣли. Въ другъ — даже всичкитѣ пчели бѣха измрѣли отъ гладъ, но при единия и другия случай царицата биваше намирана жива и здрава и последната отъ нейнитѣ придружници е може би загинала, жертвувайки се за своята господарка, символъ на единъ животъ поцененъ и по-висшъ отъ нейния, като е поднесла последната капка медъ, който е държала въ запасъ на дъното на своя медовъ стомахъ.

XX.

Познанието на тази непоколебима преданность е показало на човѣка пжтя, по който той би могълъ да употреби за въ свся полъа този чуденъ политически смисълъ, великодушнето и любовята къмъ бждащето, които произлизатъ отъ тази преданность или се включватъ въ нея. Благодарение на нея, той е успѣлъ отъ нѣколко години насамъ

да упитоми до известна степенъ, безъ това даже и да разбератъ, тѣзи почти диви животинки, защото тѣ не отстъпатъ предъ никое друго насилие и въ тѣхното несъзнателно робство, служатъ само на своитѣ собствени закони. Може да се върва съ положителностъ, че като се вземе царицата, взима се въ ржка и душата и сждбата на кошера. По начина по който той я употрѣби, по който той си играе съ нея, тѣй да се изразя, той може напимѣръ да предизвика или предпази рояването, да направи изкуствено рояване, рояци да съедини и разедини и да урежда по желание изхврѣкване на рояцитѣ. Царицата е въ сжщность единъ видъ живъ символъ, който, като всички символи, застѣпва единъ принципъ малко видимъ и твърде великъ, за който пчеларя трѣбва да държи смѣтка, ако не иска да се излага на несполуки. Прочее, пчелитѣ не се лъжатъ въ сжщността на тѣхната царица и не изпушатъ отъ предвидъ, че задъ тѣхната видима и простосмъртна майка стои една по-висша и постоянна сила, която е тѣхната главна идея. Дали тази идея е съзнателна или не, това може да ни интересува само ако пожелаемъ да се възхитимъ отъ пчелитѣ, които я притежаватъ, или отъ природата, която я е вродила въ тѣхъ. Кждето и да се намира обаче тя, било въ малкото нѣжно тѣло на пчелата или въ безкрайния и неизвестенъ намъ свѣтовенъ миръ, тя заслужава нашето внимание.

XXI.

Ще се възрази, че това сж твърде смѣли и твърде човѣшки предположения, че пчелитѣ вѣроятно нѣматъ идеи отъ такъвъ родъ и че понятията за бждащностъ, любовъ къмъ своя родъ и още други, каквито ний имъ приписваме, не сж въ основата си нищо друго, освенъ формитѣ, които взиматъ при тѣхъ нуждитѣ да живѣятъ, страхътъ отъ страданието и смъртѣта и стремежа къмъ удоволствието. Азъ го признавамъ; всичко това, ако искате, не е освенъ единъ начинъ на изказване и азъ не му отдавамъ голѣмо значение. Единственото важно нѣщо въ всичко това е, както и въ много други подобни случаи, че е положително какво пчелитѣ въ тѣзи и тѣзи случаи се държатъ къмъ своята царица по такъвъ и такъвъ начинъ. Останалото е тайна, върху която може да се правятъ предположения, повече или по-малко приемливи, повече или по-малко сполучливи. Но ако ний говорѣхме така за хората, както би било умно, може би да говоримъ за пчелитѣ, можехме ли да имаме право тогава да кажемъ нѣщо повече? Ний сжщо се подчиняваме на нуждитѣ на живота, на жаждата за удоволствия и на страхътъ отъ страданията и това което ний наричаме нашъ разумъ, има сжщия произходъ и преследва сжщата целъ, както това, което ний наричаме инстинктъ при животнитѣ.

XXII.

„Трѣбва да се признае“, казва Бюфонъ, който има къмъ пчелитѣ едно смѣшно отвращение, трѣбва да се признае, че ако тѣзи мухи се взематъ всѣка по отдѣлно, тѣ иматъ по-малко умъ отколкото кучето, майнуната и повечето отъ животнитѣ; трѣбва да се признае, че тѣ иматъ по-малка способностъ да усвояватъ и да се привързватъ, по-малка чувствителностъ, по-малко съ една дума, качества, подобни на нашитѣ; и после, трѣбва да се признае, че тѣхния вѣроятенъ разумъ иде отъ тѣхното групирано множество и това сгруппиране не предполага никакъвъ разумъ, защото то не е предизвикано отъ морални намѣрения; тѣ се сгруппирватъ въпреки тѣхното желание. Това общество е една физическа смѣсъ, заповѣдана отъ природата и е произлѣзло безъ всѣкакво съзнание и обмисляне. Майката на пчелитѣ произвежда по десетъ хиляди индивида наведнажъ и на едно и сжщо мѣсто; тѣзи десетъ хиляди индивиди може да сж при това хиляди пжти по-тъпумни отколкото се допуца, но тѣ ще сж задѣлжени, само за да продължатъ своето сжществуване, да се уредятъ по нѣкакъвъ начинъ, тѣй като тѣ сж надарени всички съ еднакви сили и способности; по причина на вредитѣ, които отначало си нанасятъ отъ съвмѣстното живуване, тѣ ще додатъ скоро до положението да си вредятъ по-малко, т. е. да си помагатъ и по такъвъ начинъ тѣ даватъ изгледъ на разбирателство и преследване обща целъ; наблюдателя ще имъ припише лесно намѣрения и разумностъ, които имъ липсватъ, той ще постави смисленностъ въ всѣко тѣхно действие; всѣко движение ще има веднага своята подбудителна причина и отъ тамъ произлизатъ чудноватоститѣ и разумността, които имъ се приписватъ, защото тѣзи десетъ хиляди индивиди които сж дошли на този свѣтъ отведнѣжъ, които сж живѣли заедно, които сж прекарали своитѣ преобразования въ едно и сжщо време, не могатъ другояче, освенъ всички да вършатъ едно и сжщо нѣщо и колкото и малко разумъ да притежаватъ, не могатъ да не възприематъ общи навици, да си разпредѣлятъ помежду работата въ кошера, да се чувстватъ добре заедно, да се грижатъ за домакинството, да се възвръщатъ обратно пакъ следъ изхвъркване отъ кошера и пр. пр.; и отъ тукъ произлиза и цѣлото тѣхно архитектурно искусство, геометрията имъ, редътъ, предвидливостъта, любовта къмъ отечеството, съ една дума републиката и всичко друго, което както се видѣ, дава основание за възхищението на наблюдателя.

Ето единъ опѣкъ начинъ за освѣтление нашитѣ пчели. На пръвъ погледъ той се вижда твърде естественъ. Но не е ли той, поради простото си обяснение, съвсемъ безсмисленъ? Азъ не ще разглеждамъ фактическитѣ заблуждения на току-що цитиранитѣ думи. Но ако се казва, че пчелитѣ се приспособяватъ така, за да си вредятъ по-малко въ об-

щия животъ, не трѣбва ли да се предположи една разумностъ въ тѣхъ и то такава, отъ която може да се заключи, че е много голѣма, като се има предвидъ по какъвъ начинъ тѣзи десетъ хиляди индивиди не само избѣгватъ да си вредятъ, но само си помагатъ? Не е ли това нашата собствена история, която ни разправя разсърдения старъ естественикъ? Нашата разумностъ, нашиятъ добродетели, нашата политика, не сж нищо друго, освенъ плодове на необходимостта, които нашето въображение е позлатило и нѣматъ друга цель, освенъ да уползотворятъ нашия егоизъмъ и да направятъ общополезна дейността на отдѣлния индивидъ.

XXIII.

Както ще да е, и за да не изоставимъ нашето предположение, което има, най-малко, преимуществото че свързва въ нашия умъ нѣкои факти, стоящи въ тѣсна връзка съ действителността, то е, че пчелитѣ виждатъ въ своята царица безкрайното бждще на своята раса, отколкото самата царица.

Пчелитѣ не сж ни най-малко сантиментални и когато една отъ тѣхнитѣ другарки се завърне отъ работа така тежко ранена, че да бжде призната като неспособна да извършва по-нататкъ каква и да е служба, тя бива изгонвана отъ кошера най-немилоствиво. И при все това, не може да се твърди, че въ тѣхъ липсва каква и да е лична привързаностъ къмъ тѣхната майка. Тѣ лесно я различаватъ между всички други. Ако тя и да е стара, саката или схваната, пазачитѣ на входа не ще позволятъ въ никой случай на една непозната царица, колкото тя да е млада и хубава и да изглежди плодовита, да влезе въ кошера. Настина, това е единъ отъ основнитѣ принципи на тѣхниятъ вътрешенъ редъ, отъ който тѣ не се отклоняватъ никога, освенъ въ време на главната беритба, когато пропусчатъ нѣкои чужди пчели да влѣзатъ въ кошера, но тѣ трѣбва да сж натоварени добре съ продукти. Когато царицата е станала съвършено безплодна, тѣ я смѣняватъ, като стглеждатъ множество млади царици.

Но какъ постѣпватъ тѣ съ старата господарка? Положително не се знае, но често се е случвало на пчеларитѣ да намиратъ върху пититѣ на единъ кошерь една прекрасна царица въ разцвѣта на своята младостъ и сжщевременно нейде на страна, въ нѣкой тъменъ жгалъ, старата царица, изпуснала и неджгава. Изглежда че въ такива случаи пчелитѣ сж я защищавали до край отъ умразата на нейната млада и силна наследница, която се е стремела да я убие, защото царицитѣ, които иматъ винаги едно непреодолимо отвръщение една отъ друга, се нахвърлятъ въ смъртна борба щомъ се намиратъ две заедно подъ единъ покривъ. Може да се приеме, че пчелитѣ усигоряватъ по такъвъ начинъ на старата царица, единъ видъ скромни и

спокойни старини въ едно отдалечено кѣтче на кошера, където тя да свърши днитѣ си въ миръ и тишина.

Ето още една отъ хилядитѣ тайни на пчелния кошерь и ний имаме случай да констатираме единъ пжтъ повече, че нравитѣ и обичаитѣ на пчелитѣ не сж ни най-малко предоставени на фаталността, и тѣсногърдието и че тѣ се подчиняватъ на закони много по-дълбоки и по-сложни, отколкото ний вѣрваме да знаемъ.

XXIV.

Но ний нарушаваме постоянно законитѣ на природата, които за пчелитѣ изглеждатъ ненарушими. Ний ги поставяме всѣки день въ такива положения, въ каквито ний бихме се намѣрили, ако нѣкой внезапно и грубо измѣнеше законитѣ на тежестъта, на свѣтлината и на смъртъта. Какво ще направятъ тѣ, ако, напрімѣрь, съ насилие или съ хитростъ се постави въ кошера втора царица? Нормално такава нѣщо, благодарение на пазачитѣ на входа, никога не е имало отъ като сжществуватъ пчелитѣ. Въ тѣзи случаи тѣ не загубватъ ума и дума, но знаятъ да си помогнатъ въ съчетанието на две основни правила, които тѣ изпълняватъ като Божи заповеди. Първото правило е това, на недѣлимото майчинство на една царица, ненарушимъ законъ, освенъ въ случай (и то не винаги) когато собствена имъ царица е безплодна. Второто правило е още по особено, което, ако и да не трѣбва да бива нарушавано, то въ нѣкои случаи може, така да се каже, да бжде мълчаливо заобикаляно. Това правило е тѣлесната неприкосновеностъ на всѣка царска особа — която и да е, своя или чужда. За пчелитѣ би било твърде лесно да забиятъ хилядитѣ си отровни стрели въ тѣлото на една неканена гостенка, тя ще падне убита намѣсто и тѣ лесно биха изхвърлили труптъ и вѣнъ отъ кошера. Но въпреки че тѣхното жилище е винаги готово за бой, при все че тѣ го употребяватъ всѣка минута за борба по между си или да избиватъ съ него трѣтеитѣ, неприятелитѣ или паразититѣ въ кошера, тѣ не го употребяватъ никога срещу една царица, както и царицата не употребява никога своето жилище срещу човѣкъ, животно или срещу една обикновена пчела; тя употребява своето царско оржие, което не е право като въ работницитѣ, а изкривено като турска сабя, само въ борба съ ней равни, т. е. само срещу друга царица.

Никоя пчела не се осмѣлява, както изглежда, да поеме върху си едно непосредствено, кърваво, царско убийство, и за това, когато добрия редъ и сжществуването на кошера налагатъ смъртъта на една царица, тѣ придаватъ на тази смъртъ изгледа на една естествена смъртъ, като разпредѣлятъ престжплението на безброй части, за да изглежда анонимно.

„Тѣ опаковатъ“ чуждата царица, да си послужи съ тѣхническия изразъ на пчеларитѣ, което ще каже, че я стѣгатъ съ своитѣ безброй гжсто съединени тѣла. По този начинъ тѣ образуватъ около нея единъ видъ живъ затворъ, кждето арестуваната не може да мръдне, докато следъ двадесетъ и четири часа, тя или е умрѣла отъ гладъ или отъ задушване.

Ако законната царица въ този моментъ се приближи и покаже желание да се бие съ нея, то веднага живитѣ стени на затвора се отварятъ предъ нея. Пчелитѣ направятъ единъ кржгъ около дветѣ неприятелки и безъ да взиматъ чия и да е страна, внимателно, но безпартийно, наблюдаватъ този особенень двубой, защото само една майка може да извади жило срещу друга майка и само тази, която носи въ утробата си повече отъ милиони живота, изглежда че може да има право съ единъ ударъ да убие сжщо повече отъ милиони живота.

Но ако борбата се продължи безъ резултатъ, ако дветѣ криви жила се плъзнатъ безполезно по твърдитѣ хитинови брони, царицата, която показва намѣрение да предприеме бѣгство, била тя законната или чуждата, бива хващана и наново затваряна въ живия затворъ докато покаже намѣрение да почне отново борбата. Трѣбва да добавя, че въ множество опити и наблюдения върху това явление, законната царица излиза почти винаги победителка. Това се дължи, може би, че тя, чувствувайки се у дома си и при своитѣ, има по-голъма сила и куражъ стъ другата, било че пчелитѣ, ако и да изглеждатъ неутрални въ момента на борбата, по-малко сж такива по начина, по който се отнасятъ къмъ арестуванитѣ противници, защото тѣхната майка не изпитва никакво страдание при този арестъ, когато чужденката излиза отъ тамъ винаги видимо смачкана и умаломощена.

XXV

Единъ простъ опитъ показва по-добре отъ всичко друго, че пчелитѣ познаватъ своята царица и сж привързани искрено къмъ нея. Взема ли се царицата на нѣкой кошерь, то ще се види веднага, че въ него настѣпва безпокойство и скръбъ, както го описахъ въ една по-раншна глава. Върнете ли я следъ нѣколко часа, всички нейни дѣщери я посрещатъ тържественно и ѝ поднасятъ медъ. Едни направятъ кордонъ край мѣстото дето ще мине; други, наредени въ полукржгъ, съ наведени глави, издигнати коремчета и треперящи съ крилата си ѝ се покланятъ, като сжщевременно пѣятъ безъ съмнение, химнъ за „добре дошълъ“, което означава, изглежда, въ дворцовия цермоналъ, тържественно изказване на вѣрноподанически чувства или пъкъ най-висше щастие.

Но да не се надѣва човѣкъ, че може да ги измами и на мѣстото на законната царица да постави една чуждѣнка, Едва тази е направила нѣколко крачки въ кошера и пчелитѣ почватъ да се стичатъ раздразвени отъ всички страни около нея. Тѣ я заобикалятъ веднага съ една здрава стена, кждето тя стои докато умре, защото въ този особенъ случай, никога тя не може да се спаси жива.

По таквъ начинъ за пчеларя се предоставя една отъ най-голѣмитѣ трудности да замѣни една царица. Интересно е да се наблюдава, съ каква дипломатичность, съ какви сложни хитрости човѣкъ трѣбва да си послужи, за да прокара своята воля и да измами тѣзи малки животинки, тѣй умни, но винаги съ силна вѣра, които съ трогателно мжжество приематъ най-невѣроятнитѣ събития и сигурно не виждатъ въ тѣхъ друго нищо, освенъ единъ новъ, неизбѣженъ капризъ на природата. Въ всѣки случай, човѣкъ се надѣва въ всичката тази дипломатическа игра и при тази безнадеждна бъркотия, която той често предизвиква съ тѣзи свои маневри, винаги върху чудния този практически смисълъ на пчелитѣ, върху неизчерпаемото богатство отъ тѣхнитѣ закони и отлични навици, върху тѣхната любовъ къмъ редъ, къмъ миръ, къмъ обществено благо, върху тѣхната вѣрность къмъ бждащето, върху твърдостята тѣй умѣстна и самоотречението тѣй сериозно на тѣхния характеръ и преди всичко върху постоянството имъ да изпълняватъ тѣхнитѣ задължения, отъ което нищо не може да ги отклони, Но подробноститѣ на тѣзи процеси принадлежатъ къмъ областята на сжщинското пчеларство и разглеждането имъ ще ни отведе твърде далечъ.

XXVI.

Що се касае до личната привързаность, за да свършимъ съ нея, изглежда сигурно че тя сжществува, но сжщо е сигурно, че тя не остава за дълго въ паметята и ако се постави въ кошера отново неговата майка, която сме били отстранили за нѣколко дена, то тя бива така зле приета отъ своитѣ собствени деца, че ще трѣбва да се притече човѣкъ бързо на помощъ и я извади отъ смъртоносния затворъ, каквато е сждбата на непознатитѣ царици. Защото тѣ сж имали време, между това, да преустроятъ въ царски килийки една дузина работнически килийки и че бждащето на семейството имъ не го заплашва никаква опасность. Тѣхната привързаность расте или се намалява съ това, до колко царицата се явява представителка на това бждаще. Така напр. виждаме, когато една царица изпълнява опасната церимония на брачния полетъ, нейнитѣ поданици, загрижени че тя може да се изгуби при него, я придружаватъ при това трагично и продължително търсене на любовта, — за него скоро ще стане дума, — което нѣщо тѣ не правятъ никога, стига въ кошера да има макаръ и мал-

ко парче пита съ младо пило, отъ което биха имали надежда да произведатъ друга майка. Привързаността може да се преобърне даже въ гнѣвъ и умраза, ако тѣхната господарка не изпълни всичкитѣ свои длѣжности къмъ онова абстрактно божество, което ний наричаме бждащо общество и което тѣ, изглежда, по-високо ценятъ, отколкото ний. Случвало се е, напримѣръ, че пчеларьтъ, подбутнатъ отъ различни причини, да попречва на царицата да излезе съ роякъ, като поставя на прелката на кошера една решетка, презъ която тѣнкитѣ и гѣвкави работнички минаватъ безпрепятствено, когато бедната робиня на любовта, съ нейното твърде голѣмо и тежко тѣло, сравнително това на нейнитѣ дѣщери, не може да премине. При първото изхвъркване, пчелитѣ, забелезвайки че тя не ги е последвала, връщатъ се въ старото жилище и нападатъ нещасната пленница, като я смѣтатъ ленива или пѣкъ слабодушна. При второто изхвъркване се доказва по единъ положителенъ начинъ нейната зла воля, гнѣвътъ на пчелитѣ се увеличава и изтѣпленията биватъ по-сериозни. Най-после, при третото изхвъркване, виждайки въ нея предателка къмъ сждбата и бждащето на семейството, я осжддатъ на гладна смъртъ въ царския затворъ.

XXVII

Както се вижда, всичко е подчинено на това бждаще съ една предвидливостъ, еднодушие, непреклонностъ и една сръчностъ да се тълкува и използва положението, че човѣкъ се спира очуденъ като помисли колко неочаквано и свръхестествено се вижда на пчелитѣ нашето вмѣшательство въ домашния имъ животъ. Ще се каже, може би, че въ последния случай тѣ тълкуватъ твърде зле неспособността на царицата да ги последва, но бихме ли били ний поясновидци, ако единъ умъ по-другъ отъ нашия, движенъ отъ едно тѣло, толкова грамадно, че неговитѣ движения сж почти толкова необозрими, като едно природно явление, си направеше удоволствието да ни постави капани отъ подобенъ родъ? Не употрѣбихме ли ний нѣколко хиляди години, за да дадемъ едно колко-годе приемливо обяснение за сжщността на свѣтковицата? Всѣки умъ остава въ безсилие щомъ излѣзе вънъ отъ своята тѣсно-опедѣлена сфера на действие и се вижда поставенъ предъ процеси, за които не е далъ поводъ. Прочее, не се знае още дали пчелитѣ, ако опита съ решетката влезе въ постоянно употрѣбление, не ще го разбератъ и намѣрятъ единъ изходъ отъ това положение. Тѣ сж разбрали до сега разпо подобни опити и сж използували най-добритѣ имъ страни. Напримѣръ, опитътъ съ подвижнитѣ рамки или този съ магазиннитѣ рамчета, кждето човѣкъ ги е задължилъ да турятъ запасния си медъ или най-после необикновения опитъ съ искусствениитѣ пити, кждето килийкитѣ сж едва означени съ

съ тънки очертания на восъкъ и пчелитѣ сж схванали веднага ползата и ги изграждатъ грижливо въ килийки, безъ да губятъ нито материялъ нито работна сила. Не откриватъ ли тѣ, въ всички положения, които имъ се поставятъ, въ форма на препятствия, отъ едно злобно и лукаво божество, винаги най-доброто и единствено човѣшко разрешение? Да спомена за единъ твърде естественъ, но необикновенъ случай: ако въ кошера влезе единъ охлювъ или една мишка и умре тамъ, какво правятъ пчелитѣ за да се отърватъ отъ трупата, който скоро ще овони цѣлия кошеръ? Ако имъ е невъзможно да изхвърлятъ навънъ неканения гостъ или да го разпокъсатъ, тѣ го затварятъ методично въ една гробница отъ восъкъ и клей, която между обикновенитѣ строежи въ кошера прави странно впечатление. Преди нѣколко години намѣрихъ въ едикъ отъ моитѣ кошери група отъ три такива гробници, отдѣлени помежду съ тънка пластинка отъ восъкъ, както между килнйкитѣ въ пититѣ, съ смѣтка да се изразходва по възможность най-малко материялъ. Мждритѣ гробарки бѣха ги издигнали върху гленнитѣ останки на три охлюва, които едно дете бѣше вмъкнало въ тѣхното жилище. Обикновено при охлюви, пчелитѣ се задоволяватъ да запечататъ съ восъкъ само отвора на охлювната черупка. Но при този случай, кждето черупкитѣ бѣха много или малко счупени и пукнати, бѣха намѣрили за по-умно да погребатъ всичко и за да не затворятъ входа на кошера, бѣха направили въ тази купчина едно число отъ проходи, които отговаряха точно на тѣлесната голѣмина на единъ търтей, който е два пжти по-голѣмъ отъ една работница. Този и следния примѣръ, позволяватъ да се вѣрва, че тѣ биха дошли единъ день до обяснението, защо не може царицата да ги последва презъ решетката. Тѣ иматъ едно твърде сигурно чувство за пропорция и за необходимото пространство, които сж потребни за движението на едно тѣло. Въ мѣстности, кждето пеперудата „Мъртвешка глава“ се явява често, тѣ построятъ на входа на кошеритѣ си малки колонки отъ восъкъ, презъ които нощния разбойникъ не може да промъкне своятъ дебелъ коремъ.

XXVIII.

Но достатъчно по този въпросъ; азъ не бихъ могълъ никога да свърша, ако трѣбва да се посочватъ всички примѣри. За да се резюмира ролята и положението на царицата, може на късо да се каже, че тя е сърдцето — робъ на семейството, когато работницитѣ-пчели представляватъ разума. Тя е самостоятна владѣтелка, но сжщевременно и царственна слугиня, затворница-пазителка и отговорна представителка на любовта. Нейниятъ народъ ѝ служи и я уважава, безъ обаче да забравя, че е подвластенъ не на нейната личность, но на службата, която тя изпълнява и

на предопредѣлението, което въплощава. Мжно би се намѣрила човѣшка организация, чийто уставъ изпълнява такава голѣма частъ отъ желаніята на нашата планета; едно общество, чийто членове да се ползватъ съ една по-голѣма и по-разумна независимостъ и кждето, отъ друга страна, царува едно неумолимо и цѣлесъобразно подчинение; кждѣто жертвитѣ да сж по-твърди и по безусловни. Но недейте мисли, че азъ се възхищавамъ отъ тѣзи жертви, както и отъ тѣхнитѣ резултати. Би било безъ съмнение желателно тѣзи резултати да се добиватъ съ по малко страдания и самопожертвование. Приемете ли се обаче това правило, — и може би това правило да е необходимо въ разума на нашата планета, — тази организация е възхителна. Каквито и да сж човѣшкитѣ истини върху този въпросъ, животътъ въ кошера не се представлява като редица отъ часове, повече или по-малко приятни, които пчелитѣ може да си ги правятъ горчиви и мрачни, толкова, колкото е позволено отъ тѣхното чувство за самосъхранение, но като едно голѣмо общо задължение, което е насочено отъ като свѣтъ-свѣтува върху едно вѣчно отдалечаващо се бждаще. Тукъ всѣки отстъпва повече отъ половината отъ своето щастие и отъ своитѣ права. Царицата казва сбогомъ на дневната свѣтлина, на цвѣтята и на свободата; работниците — на любовта, на четири или петъ годишенъ животъ и на майчиното щастие. Царицата вижда своя мозъкъ съкратенъ до нищо, за смѣтка на органитѣ си за размножение, а въ работниците тѣзи органи се атрофиратъ за облагодѣтелствуване тѣхния разумъ. Не ще бжде право да се предполага, че волята не взима никакво участие въ тѣзи прояви на отречение отъ блага. Работницата пчела не е, наистина, господарка на своята участъ, но тя опредѣля сждбата на всички нимфи, които я заобикалятъ. Ний видѣхме, че всѣка ларва на работница, ако се отхранва и отглежда по-особенъ начинъ, може да стане царица. Обратно, всѣка царска ларва, ако и се промѣни храната и се съкрати килийката, ще се преобърне въ работница. Такива мждри преобразувания ставатъ ежедневно въ позлатения сумракъ на кошера. Тѣ не ставатъ случайно, но съ една дълбока разумность, съ която само човѣкъ може да злоупотребява. Тѣхнитѣ решения ги направлява една будна разумность, която държи смѣтка за всичко което става вънъ и вътре въ кошера. Настъпи ли неочаквано добра паша, остарѣла ли е царицата или доброплодността ѝ е намалѣла, станало ли е тѣсно на пчелитѣ въ кошера по причина на силно размножение, то веднага ще се видятъ образувани царски килийки. Сжщитѣ килийки могатъ да да бждатъ разрушени щомъ като пашата се укаже недостатъчна или ако кошера се разшири. Тѣ биватъ запазвани често и по-дълго време, ако младата царица не е направила своя браченъ полетъ или го е сторила несполучливо,

но това става веднага щомъ царицата се върне въ кошера, влачейки следъ себе си, като трофей, несъмнения знакъ за своето оплодяване.

Кжде се намира този разумъ, който претегля така точно настоящето и бждащето и за който невидимото е по-точно измѣрено. отколкото видимото? Кжде се помѣщава тази безлична мъдростъ, която отказва и избира, която въздига и струпала, която толкова работници може да превърне въ царици и която отъ толкова майки прави цѣль народъ отъ девственици? По-рано ний казахме, че той се намира въ „духътъ на кошера“; но „духътъ на кошера“, кжде да го диримъ прочее, освенъ въ множеството на работниците? Може би, за да се увѣрехме че той се намира действително тамъ, да нѣмаше нужда отъ изучаване толкова внимателно нравитѣ и обичаитѣ на това републиканско царство. Доститъчно бѣше, както сж направили Дюжарденъ, Брандъ, Джирардъ, Фогелъ и други ентомолози, да съпоставимъ до главитѣ, — на царицата, малко нѣщо праздна и до тази на търтея — великолепна, върху която блестятъ двадесетъ хиляди очи, да съпоставимъ малката, невзрична и неблагородна главичка на девственната работничка. Ний бихме видѣли, че въ тази главичка се извива най-голѣмия и най-свършения мозъкъ отъ жителитѣ на кошера. Сжщевременно най-хубавия, най-сложния, най-нежния, най-свършения, въ по-горня степенъ на развитие и съ по-различна организация, който въ царството на животнитѣ е най-близо до човѣшкия. Тукъ именно, както на вредъ въ познатия намъ свѣтовенъ редъ, кждето се намира мозъка, тамъ се намира и авторитета, истинската сила, мъдростъта и победата. Тукъ още се намира почти невидимия атомъ отъ тази тайнсвена субстанция, която подчинява и организира материята и която знае да си създаде едно мѣстице, трайно и тържествующе, между безкрайнитѣ и неподвижни сили на небитието и на смъртъта.

XXIX

Сега да се върнемъ отново при нашия кошерь, който ще рои и нѣма да чака да свършимъ нашитѣ разсждения за да даде сигналъ за тръгване. Щомъ този сигналъ е даденъ, като че ли отведнѣжъ всички порти на градътъ се отварятъ едновременно отъ единъ внезапенъ и безуменъ натискъ и черната гълпа потича, или по-добре изригва, споредъ числото на отворитѣ, въ двойни, тройни или четворни струи, — праволінейни, изопнати, треперящи и непрекъснати, които се разпадатъ скоро въ въздуха въ една мрежа отъ стотици хиляди бръмчащи и прозрачни крила. Нѣколко минути тази мрежа виси въ въздуха надъ кошера като една шумяща копринена материя, разкъсвана и пакъ съшивана непрестанно отъ хиляди и хиляди наелектризи-

рани пръсти. Той се колебае насамъ-нататъкъ, утихва и наново закипява между цвѣтята на земята и синия лазуръ на небето, като единъ вуалъ на радостта, който невидими ржце непрекъснато развѣватъ, сгъватъ и пакъ разпушатъ, като че поздравляватъ пристигането или заминаването на единъ високъ гостъ. Най-сетне единъ край се снишава, другъ се подига, четиритѣхъ блестящи на слънцето краища на свѣтящата перелина се събиратъ и като вълшебния килимъ въ приказкитѣ на феитѣ, който прехвърква хоризонта, за да изпълни нѣкакви си заповѣди и желания, издига се рояка, вече събранъ на топка, къмъ най-близката липа, круша или върба, за да покрие отново съ тѣлото си свѣтящата носителка на бждащето. Царицата се е намѣстила вече тамъ, като една златна карфица, за която една следъ друга се прилепватъ шумящитѣ вълни отъ рояка, до като около нея се образува една покривка отъ перли, цѣла освѣтена отъ крила

Отведнѣжъ тогава настѣпва тишина; и това буйно бръмчение на този затъмняващъ слънцето облакъ, който изглеждаше изтъканъ отъ безграниченъ гнѣвъ и безброй заплашвания, и тази заглушителна златна градушка, която бѣше надвиснала непрекъснато върху цѣлата околностъ, се преобразява, една минута по-късно, въ голѣмъ, безвреденъ и миролюбивъ гроздъ отъ хиляди малки живи зърна, който седи увисналъ неподвижно на единъ клонъ на дървото и търпеливо очаква завръщането на разузнавачитѣ, заминали да търсятъ ново жилище.

XXX

Това е първия етапъ на роението, наричанъ първорой или първакъ, на чело на който се намира винаги старата царица. Обикновено тя се залавя за най-ближното дърво или храстъ до кошера, защото царицата е тежка отъ яйцата, съ които е пълно коремчето ѝ и не е виждала свѣтлината отъ времето на своето сватбено пѣтешествие или отъ миналогодишното рояване, затова тя не се решава да се довѣри на обширното море отъ въздухъ, даже изглежда, че тя се е отучила да употрѣбява своитѣ крила. Пчеларътъ чака рояка да се събере хубаво, после, съ покрита съ широка сламена шапка глава (защото и най-безвредната пчела употрѣбява жилото си, щомъ се види замотана въ космитѣ на глава, кждето тя се мисли попаднала въ нѣкоя паяжина или клопка), но безъ мрежа на лицето, щомъ е опитенъ въ работата си, и щомъ е потопилъ заголенитѣ си до лакитѣ ржце въ студена вода, доближава се до рояка и го изтърсва отъ клона на който е заседналъ, въ едно преобърнато кошериче. Пчелниятъ гроздъ пада тежко вжтре, като единъ узрѣлъ плодъ. Или ако клонътъ е твърде дебелъ, той гребе отъ купчината съ една голѣма лж-

жица пчелитѣ и ги изсипва като жито, кждето си иска. Той нѣма защо да се страхува отъ пчелитѣ, които брѣмчатъ около него и пълзятъ по лицето и ржцетѣ му. Той чува само тѣхната пѣсенъ на опиянение и радостъ, която е различна отъ тѣхното сърдито брѣмчение. Нѣма защо да се безпокои че рояка се раздѣля, дразни се, прѣсва се или даже побѣгва. Азъ го казахъ: презъ тѣзи дни пчелитѣ празнуватъ и сж изпълнени съ такава довѣрчивостъ, че нищо не може да ги разтревожи. Тѣ сж се откъснали вече отъ богатствата, които тѣ пазеха и вече не познаватъ своитѣ неприятели. Тѣ избѣгватъ всѣкаква разпавия, защото сж напълно щастливи; и тѣ сж щастливи, безъ да се знае защо; тѣ изпълняватъ само закона. Но всички живи същества иматъ единъ моментъ на слѣпо щастие, което природата задържа за тогава, когато иска да постигне своята кайна целъ. Да не се очудваме че пчелитѣ сж измаменитѣ! Ний самитѣ, съ нашия много по-свършенъ мозъкъ, отколкото е този на пчелитѣ, съ който наблюдаваме природата отъ толкова вѣкове и ний биваме измамвани и не знаемъ даже да ли тя при това е благосклонна, равнодушна или жестока.

Рояка се настанява тамъ, дето е попаднала царицата и ако тя самичка е влѣзла въ кошера, това нѣщо съобщено, всички пчели въ дълги черни редици направляватъ стлпкитѣ си къмъ нея и докато едни пѣргаво навлизатъ, друго едно множество се спиратъ предъ прага на новото жилище като образуватъ единъ веселъ кржгъ въ нѣколко редици, като хоро, по какъвто начинъ тѣ обичатъ да посрещатъ всѣко щастливо събитие въ кошера. Тѣ заставатъ „на почестъ“ както казватъ селянитѣ. Неочакваниятъ подслонъ бива набързо приетъ и чакъ до крайнитѣ жгли изследванъ; неговото разположение въ пчелина, формата и боята му сж разучени и запечатани въ хилядитѣ малки, вѣрни и умни главички. Всички забележителни знаци въ околността биватъ отбелезани и запомнени, новото гнѣздо съществува вече въ тѣхното геройско въображение и неговото мѣсто е запечатано въ душата и сърдцето на всичкитѣ му жители. Скоро въ неговитѣ стени се дочува любовния химнъ на царското присѣствие и работата започва.

XXXI.

Ако човѣкъ не откъсне рояка, неговата история не свършва тука. Той остава да виси на клона до завръщането на онѣзи пчели, които още въ пѣрвитѣ минути на роението сж се прѣснали по всички направления, за да търсятъ ново жилище. Една следъ друга тѣ пристигатъ и докладватъ какво сж намѣрили и понеже не ни е възможно да си представимъ начинътъ на мисленето при пчелитѣ, то трѣбва да си обяснимъ по човѣшки начинъ представлението на което присѣстваме. Възможно е, че тѣ изслуш-

ватъ внимателно тѣхнитѣ доклади. Една възхвалява сигурно едно кухо дърво, друга — преимуществата на една пукнатина въ старата стена, една скална пещера или една напусната кариера. Често се случва, че рояка се колебае какво да прави и се съвещава до сутринята на другия день. Най-после изборътъ е направенъ и единодушието постигнато. Въ дадена минута роякътъ почва да кипи, да се разпада и съ бързъ непрекъснатъ полетъ, който този пътъ не познава никаква пречка, презъ огради, житни полета, ниви и ливади, презъ купи съ сѣно, презъ блата, рѣки и села, роякътъ се движи по права линия къмъ една определена и винаги твърде далечна цель. Рѣдко може човѣкъ да следва пчелитѣ въ този вторъ тѣхенъ излетъ. Тѣ се завръщатъ въ лоното на природата и ний загубваме следитѣ на тѣхната сждба.

КНИГА III.

Съграждане на гнѣздото.

I.

Да видимъ, прочее, какво прави рояка въ дадения му отъ пчеларя кошеръ. И преди всичко да си припомнимъ жертвата, която принесоха тѣзи петдесетъ хиляди девственници, които, споредъ думитѣ на поета Ронсардъ:

„Носятъ едно благородно сърдце въ малкото си гѣло“, и да възхвалимъ още веднажъ мъжеството, каквото е нужно за да се възобнови живота въ пустинята, кждето се видѣха гѣ попаднали. Тѣ вече забравиха пълното съ богатства и великолепие родно гнѣздо, кждето сжществуванието бѣше тѣй сигурно и тѣй възхитително организирано, кждето сокътъ на всички цвѣтя, деца на слънцето, имъ позволяваха да посрещатъ съ усмивча заплахитѣ на зимата. Тамъ гѣ оставиха, заспали въ своитѣ люлки, хиляди и хиляди свои дъщера и сестри, които не ще видятъ никога. Тамъ гѣ изоставиха на произвола, освенъ грамадното съкровище отъ восъкъ, клей и прашецъ, натрупано отъ гѣхъ, но и повече отъ шейсетъ килограма медъ, което ще рече, колкото десеторната тежестъ на цѣлото пчелно семейство, събрано наедно, повече тежко отъ шестогинхилейдното тегло на всѣка пчела по отдѣлно, по човѣшка мѣрка четиридесетъ и два тона хранителни продукти, цѣла флотилия отъ голѣми товарни кораби, натоварени съ найценни и най-свършенни продукти, защото медътъ е за пчелитѣ единъ видъ еликсиръ, хилусъ, който се смिला въ организма имъ непосредственно и почти безъ остатъкъ.

Тукъ, въ новото жилище, нѣма нищо, нито една капка медъ, нито едно парче восъкъ, нито нѣкакви строителни знаци или опорна точка. Това е безнадеждната голота на една грамадна постройка, въ която нѣма нищо друго, освенъ стени и покривъ. Гладкитѣ и кржгли стени криватъ само мракъ; горе нѣкжде, надъ празното пространство, се извира грамаденъ сводъ. Но пчелата не познава безплезни оплаквания или въ всѣки случай, не си губи времето за такива. Заедно съ мъчногитѣ, въ нея като че ли пораста и мъжеството. Едва кошера е изправенъ и поставенъ на постоянното си мѣсто, едва пчелитѣ сж дошли на себе си отъ бързото струполясане и се вижда въ кипящата маса да настѣпва едно ясно и неочаквано раздѣ-

ление. По-голямата част от пчелите, като една армия, която изпълнява определена заповед, започва да се изкачва, в гъсти редици, нагоре по отвесните стени на грамадната постройка. Пристигнали до купола, първите пчели се скопчват здраво за него с предните си крака, тъзи, които идват след тях се залавят за задните крака на първите и така нататък, докато се образуват дълги вериги, които служат като мостове на следующите. Лека-полека тъзи вериги се увеличават, засилват, кръстосват, до като се образуват гирланди, които, чрез непрекъснато изкачване на нови маси, най-накрая се преобръщат в една плътна, тригълна завеса или по-добре в един плътен и широк конус, чиито връх е закачен за най-високата точка на свода, а основата му достига до половината или до две трети от общата височина на кошера. Щом като и последната пчела, която се чувства призована чрез един вътрешен глас да образува част от тази група, достигне тази завеса, спусната в тъмнината, то изведнаж изкачването престава, всъко движение постепенно замира в тази катедрала и странния конус застива в едно почти религиозно мълчание, в една неподвижност, вдъхваща страх, очаквайки тайнственото образване на восъка.

През това време, без да вземат никакво участие в образуването на загадъчната завеса, в гънките на която почва да се появява един магически дар, без да се чувстват задължени и за най-малкото участие в това, остатъка от пчелите, именно тъзи които сж се настанили в най-долната част на кошера, изследват помещението и предприемат необходимите работи.

Старателно почистват тѣ подът и отстраиват на вън сухи листа, сламки, пѣсѣчни зърна, едно по едно, защото чувството на чистота в пчелите отива до крайност и ако зиме, през време на най-голямия студ сж попречени по-продължително време да предприемат тѣхното, на пчеларски езикъ казано, „изхвъркване за почистване“, то тѣ предпочитат да умират от ужасни коремни болки, отколкото да омърсят кошера. Само търтеите сж непоправимо—нечисти, замърсяват безсрамно питите върху които стоят и пчелите сж длъжни да почистват непрестанно зад тѣх.

След почистването, пчелите от сжщата група, да ги наречем прости работнички, и които не вземат участие в конуса, висящ в един вид самозабрава, започват да замазват с клей вътрешните стени на кошера. Всички пукнатини биват изследвани и добре затулени, стражата на входа е поставена и скоро изхвърква едно множество пчели навън, за да събира нектар и прашец.

II.

Преди да повдигнемъ тайнственната завеса, задъ която се поставятъ основитѣ на сжщинското жилище на пчелното семейство, да се опитае още веднажъ да си дадемъ смѣтка, каква интелигентность трѣбва да прояви нашия малкъ народъ отъ бежанци, каква сигурность въ окомѣра и каква прилежностъ сж нуждни да се направи гнѣздото годно за живѣне, плана му да се нахвърли въ праздното пространство и мисленно да се обозначатъ мѣстата на отдѣлнитѣ постройки, които трѣбва да се направятъ колкото се може по-економично и по-бърже, защото царицата не може да чака повече съ снасянето на яйцата и ето че е почнала да ги разпилява по подътъ. Трѣбва, между другото, въ този лабиринтъ отъ различни постройки още въображаеми и които въобще не може да ги обхване никаква схема, да се иматъ предъ видъ законитѣ на вентилацията, на устойчивостта, на здравината; да се обмисли съпротивителната сила на восъка, видътъ на продуктитѣ, които ще се складиратъ, удобствата за сношение, обичаитѣ на царицата, върху които трѣбва да се обърне най-голѣмо внимание, защото тя е най-ценната отъ всички; складоветѣ, кжщитѣ, улицитѣ и проходите и множество още нѣща, за които трѣбва много време да ги изброя.

Но формата на кошеритѣ, които човѣкъ дава за жилище на пчелитѣ, е най-разнообразна: отъ хралупата, до глинената тржба, която се употрѣбвява още въ Африка и Азия, и отъ класическото плетено кошериче, което се среща всредъ цвѣтнитѣ лехи подъ прозорцитѣ или въ зеленчуковитѣ градини на повечето отъ нашенскитѣ селски дворове, — до сжщинскитѣ инсталации на модерното разборно пчеларство, кждето се складиратъ понѣкога повече отъ сто и петдесетъ кгр. медъ, съдържашъ се въ три или четири етажа рамки, наредени една върху друга и поставени така, че се позволява да се изваждатъ отъ тамъ, да се изпрѣсква меда имъ съ една центрофуга и да се поставятъ пакъ на мѣстото имъ, сжщо като че ли се взима и поставя обратно една книга въ добре уредена библиотека.

Капризътъ или добрата смѣтка на човѣка хвърлятъ, единъ прекрасенъ день, рояка въ едно отъ тѣзи толкова различни помежду си жилища. Сега е длъжностъ на малкото крилато животинче да се ориентира тамъ, да се съобрази, да начертае плановетѣ на постройкитѣ, да опредѣли въ това необитавано жилище мѣстото на зимнитѣ складове, които не трѣбва да бждатъ по-долу отъ зоната на топлината, образувана тогава отъ полузамръзналитѣ пчели; най-после тѣ трѣбва да обмислятъ мѣстото на пититѣ за отглеждане на младото поколение, които, за да не се случи нѣкое нещастие, трѣбва да бждатъ добре запазени, нито много високо, нито много низко, нито твърде близо, ни-

то твърде далечъ отъ изхода, Дохожда, напр., единъ такъвъ роякъ отъ хралупата на едно катурнато старо дърво, което е имало само една тѣсна и дълга хоризонтална галерия и отвенажъ се намира въ една постройка, висока като кула и чийто таванъ се губи въ мрачината. Или, за да разберемъ по-добре неговото положение, да се поставимъ на мѣстото му: той отъ вѣкове е навикналъ да живѣе подъ сламения покривъ на нашето селско кошерище и отведнажъ го настаняватъ въ нѣщо като гардеробъ или голѣмъ съндѣкъ, по обемъ три или четири пжти по-голѣмъ отъ неговия бащинъ домъ, въ една бъркотия отъ рамки, които висятъ ту паралелно ту напречно една върху друга и всички стени на постройката образуватъ едно скеле, прилично на мрежа.

III.

И при все това, не е имало случай единъ роякъ да се е отказалъ отъ съграждане на гнѣздото поради странността на положението, да се е билъ отчаялъ или объркалъ, разбира се ако предложеното му жилище не е било изпълнено съ лоши миризми или да е било действително негодно за обитаване. Даже и въ такива случаи не става въпросъ за отчаяние, забъркване или неизпълнение на дълга. Роякътъ просто напуща негостоприемното мѣсто и потърсва щастieto си другаде. Сжщо не може никой да твърди, че би могло пчелитѣ да се принудятъ да извършатъ нѣща безцелни или безсмислени. Никога не е установявано пчелитѣ да сж изгубвали ума и дума и да не сж знаели какво решение да взематъ въ даденъ случай и да сж предприемали строежи безъ планъ, безъ смисълъ или безъ нужда. Исипете рояка въ сферически сждъ, въ пирамида, кржгалъ или жгловагъ кошъ, въ цилиндъръ, въ една спирала и го посете следъ нѣколко дена, разбира се ако е възприелъ новото жилище, и вий ще видите, че това странно множество отъ малки, самостоятелно мислящи главички, се е сгруппирало непосредствено, за да избере безъ колебание, по една метода, съ неизмѣнни принципи, но чийто послѣдствия сж живи, най-благоприятния и често единствено възможния начинъ за използване на предложеното имъ безсмисленно жилище. Когато пчелитѣ сж поставени въ единъ отъ тѣзи съндѣци, за които бѣ дума по рано, тѣ обръщатъ внимание на поставенитѣ вжтре рамки до толкова, до колкото тѣ могатъ да имъ послужатъ за изходна или опорно точка за строежа на тѣхнитѣ пити, защото твърде естествено, желанята и намерѣнията на човѣка за тѣхъ сж безъ значение. Но ако пчеларьтъ е снабдилъ съ една тънка ивица отъ воскъкъ горнитѣ линии на нѣколко рамки, тѣ схващатъ веднага преимуществата които лежатъ въ тази начената рбаота и изграждатъ по-нататкъ, по посочения планъ, цѣлата рамка съ свой воскъкъ. Сжщо

така, — и подобни случаи се срещатъ често въ днешното модерно пчеларство, — ако всички рамки на кошера, кждето е поставенъ рояка, сж снабдени съ цѣли изкуствени пити, тѣ не губятъ времето си да строятъ други отъ страни или напреко на тѣзи, да изразходватъ безполезно восъка, но схващатъ бърже изгодитѣ да продължатъ почнатия строежъ и изграждатъ отбелезанитѣ на искусственната пита килийки до нормална дълбочина, като не забравятъ да извършатъ поправки тамъ, дето забележатъ нѣщо неточно. По този начинъ тѣ ставатъ притежатели за по-малко време отъ една седмица, на едно жилище, сжщо така луксозно и добре построено, както това, което току-що сж напуснали, докато, ако бѣха оставени сами на себе си, щѣха да употребятъ два или три месеца за построяването на безбройното число складове и жилища отъ бѣлъ восъкъ.

IV.

Явно е, че тази способностъ за приспособяване надхвърля далечъ границитѣ на инстинкта. Впрочемъ, нищо не е така спорно, отколкото това разграничаване между инстинктъ и интелектъ. Съръ Джонъ Леббокъ, който е прариозни изследвания, е твърде пристрастенъ, може би отъ една несъзнателна и малко нѣщо несправедлива симпатия къмъ мравкитѣ, на чието изследване е посвѣтилъ най-много време, — защото всѣки изследователъ желае щото насѣкомото, което той изследва, да бжде по-интелигентно или по-заслужаваще внимание, отколкото другитѣ и човѣкъ ще стори добре да се предпазва отъ такива егоистични влияния, — Съръ Джонъ Леббокъ, казахъ, е твърде наклоненъ да откаже на пчелата всѣкакви способности за разсжждение и различаване, до колкото не се касае за извършване на нейнитѣ обикновени работи. За доказателство той представя единъ опитъ, който всѣки лесно може да провѣри. Поставете въ едно стъкло за вода половинъ дужина обикновени мухи и сжщо толкова пчели; следъ това турете стъклото и го обърнете съ дъното къмъ прозореца на стаята. Пчелитѣ ще се блъскагъ съ часове да намѣрятъ изходъ презъ стъкленото дъно, докато отъ умора и гладъ не умратъ, когато мухитѣ, за по-малко време отъ две минути, сж изкочили презъ разположената на противоположната страна уста на стъклото. Съръ Джонъ Леббокъ заключава отъ това, че интелигентността на пчелитѣ е твърде ограничена и че мухата притежава много по-голѣми способности да се съобрази и намѣри изходъ отъ трудното положение, въ което е поставена. На това заключение може лесно да се възрази. Опитайте нѣколко пжти да обърнете ту устата ту джното на стъклото къмъ свѣтлината, двадесетъ пжти наредъ ако обичате и пчелитѣ два-

десетъ пжти ще хвъркнатъ къмъ онази страна, одето иде свѣтлината. Това, което ги понижава въ очитѣ на английския ученъ, е тѣхната любовъ къмъ свѣтлината и даже тѣхния разумъ. Тѣ си мислятъ сигурно, че освобождението на всѣки затворъ трѣбва да се намира къмъ онази страна, отъ кждето иде свѣтлината; тѣ действатъ значи твърде основателно и логично. Тѣ не сж имали никога възможностъ да изучатъ това свѣрхестествено явление, каквото е за тѣхъ стъклото, този въздухъ станалъ отведнажъ невъзможенъ за преминаване, който не сжществува въ свободната природа и това обстоятелство, тази тайна, ще бжде за тѣхъ толкова по-непонятна, колкото и да сж по-интелигентни. Безмозъчнитѣ пкъ мухи, които не ги интересува никаква логика, ниго зовѣтъ на свѣтлината, нито тайната на стъклото, хврчатъ безъ планъ и смисълъ наоколо, до като срещайки тукъ щастливата фея на простия, която помага тамъ, дето разума е безсиленъ, попадатъ случайно въ добрата уста на стъклото, която имъ дарява свободата.

V.

Сжщиятъ естествоизпитателъ дава едно друго доказателство за тѣхната слаба интелигентностъ, като се основава на думитѣ на великия американски пчеларъ, уважавания отъ всички Лангстротъ. „Тѣй като мухата“, казва Лангстротъ, „не е била създадена да живѣе отъ цвѣтята, но отъ течности, въ които лесно би се удавила, то тя каца внимателно по ржбѣтъ на сждѣтъ, който съдържа течността и смучи отъ тамъ полека-лека, докато бедната пчелсе хвърля въ течността надолу съ главата и загинва. Трагичната сжба на нейнитѣ посестрими не спира другитѣ а щомъ като се доближатъ до привлекателната храна, тѣ се нахвърлятъ въ нея, върху умрѣли и умиращи свои другарки, за да сподѣлятъ скоро тѣхната печална участь. Никой не може да си представи тѣхното безумие, ако не е видѣлъ съ каква ненаситна жажда съ хиляди се нахвърлятъ въ фабрицитѣ и работилници за захарни издѣлия. Азъ имахъ случай да видя какъ биватъ изваждани отъ захарния сиропъ, въ който се бѣха издавили съ хиляди, какъ съ хиляди се хвърляха въ кипящата захаръ, подѣтъ бѣше покритъ съ пчели, прозорцитѣ затъмнени отъ тѣхъ, едни пълзяха, други хвъркаха, а трети бѣха до толкова облепени, че нито можеха да пълзятъ, нито да хвърчатъ. Нито една на десетъ не бѣше въ състояние да отнесе дома си опасната плячка и въпрѣки това въздуха бѣше пълненъ съ хиляди новодошли, които бѣха обхванати отъ сжщото безумие“.

Сжщо този примѣръ би билъ толкова решающъ, колкото би било искането на единъ по-висшъ отъ човѣка наблюдателъ, който, желаейки да установи границитѣ на чо-

вѣшкия разумъ, взема за примѣръ картинитѣ на опустошенията на алкохола между хората или тѣзи на едно поле-сражение. Сигурно още по-малко би разбралъ той нѣщо за насъ. Положението на пчелата въ свѣта е още по-особено отъ нашето; тя е била създадена да живѣе въ равнотелната и безсъзнателна природа, а не при едно извънредно сжщество, каквото е човѣкътъ, който е разколебалъ около нея най-твърдитѣ закони и е създадалъ нѣща, колкото грандиозни, толкова и непонятни. Върѣдъ природата, въ тихия животъ на гората, описаното отъ Лангстрота безумие само тогава би било възможно, ако, поради нѣкоя причина, се е разнебитилъ нѣкой пълень съ медъ кошерь. Но тогава тамъ не би имало нито смъртоносни прозорци, нито гореща захаръ, нито гжстъ сиропъ и следователно нѣма да има никакви мъртви и никакви други опасности, освенъ онѣзи, които заплашватъ всички животни, които би живѣли отъ грабежъ. Бихме ли запазили ний по-добре отъ тѣхъ нашето хладнокрѣвие, ако една намъ непозната сила туреше на изпитание на всѣка крачка нашия разумъ? Прочее, за насъ е твърде мжно да преценяваме пчелитѣ, които ний сами правимъ луди и чийто умъ не е така устроенъ да отбѣгва нашитѣ примки, сжщо така, както нашиятъ не е способенъ да се подиграе съ тѣзи на едно днесъ непознато, но затова твърде допустимо по-висше сжщество. Понеже ний не го познаваме, мислимъ че сме се изкачили до върха на земния животъ; но, преди всичко, това не е безспорно. Азъ не искамъ да се върва, че до като ний вършимъ нѣща безсмисленни или престѣпни, попадаме въ примкитѣ на едно висше сжщество, но не е невъзможно това да се укаже истина единъ день. Отъ друга страна, не може да се твърди категорично, че пчелитѣ сж лишени отъ всѣкаквъ разумъ, щомъ като тѣ не могатъ да ни различаватъ отъ голѣмитѣ маймуни или мечкитѣ и се отнасятъ къмъ насъ така, както биха се отнасяли къмъ тѣзи обитатели на девственитѣ лесовете. Вънъ отъ всѣкакво съмнение е, че въ насъ и около насъ царуеатъ влияния и сили, които сж така различни помежду си и при все това ний не сме въ състояние да ги различимъ.

Накрай, за да завърша това възхваляване на пчелитѣ, при което азъ самъ попаднахъ въ слабостта, за която упрѣкнахъ Джонъ Леббокъ, стои неразрешенъ още въпроса; не може ли всѣко сжщество да бжде интеллигентно и въпрѣки това да попадне въ такива безумства? Винаги е така въ тази несигурна областъ на разума, която е най-несигурното и колебливо състояние на материята. Въ сжщия пламъкъ отъ дето се проявява разума, се намиратъ и страститѣ и не би могло да се каже съ положителностъ дали това е димътъ или фитиля на пламъка. И тукъ страстьта на пчелата е толкова благородна, че извинява колебанията на разума имъ. Това, което ги тика къмъ безумство не е

животинската нужда да се натъпчатъ съ медъ. Това тѣ биха могли да сторятъ много по-лесно въ килийкитѣ на кошера си. Наблюдавайте ги, проследете ги въ единъ подобенъ случай и вий ще видите, че щомъ като напълнятъ медовото си стомахче, тѣ се завръщатъ въ кошера, оставятъ тамъ товара си и така отиватъ и се връщатъ по тридесетъ пѣти въ единъ часъ време. Това е прочее сжщото подбуждение, което извършва толкова чудесни нѣща: усърдието да принесатъ толкова много блага, колкото повече могатъ, въ жилището на своитѣ сестри и за бждещето. Когато лудориитѣ на хората иматъ подобна подбуда, ний ги наричаме съ друго име.

VI.

Все пакъ, трѣбва да се каже цѣлата истина. При наличността на тѣхната старателностъ и самопожертвувателностъ, едно нѣщо ни очудва и разстройва нашето възхищение: то е тѣхното хладнокрѣвие при смъртъ или нещастие на тѣхнитѣ посестрими. Въ характера на пчелитѣ има една твърде странна пукнатина. Вжтре въ кошера всички се обичатъ и си помагатъ. Тѣ сж така единни, както добритѣ мисли въ една и сжща душа. Ако една отъ тѣхъ бжде наранена, хиляди ще се пожертватъ, за да отмжстятъ за своята съгражданка. Вънъ отъ кошера, тѣ не се познаватъ вече. Смачкайте, убийте — или по-добре недейте го прави, това би било една безполезна жестокость, защото е положително, — но да предположимъ, че вий сте смачкали, че вий сте убили върху едно парче пита съ медъ, нѣколко крачки далечъ отъ кошера десетъ, двайсетъ или трийсетъ пчели излѣзли отъ сжщия кошерь, тѣзи които вий не сте закачили не ще обърнатъ даже глава да погледнатъ, а ще продължаватъ да смучатъ съ своитѣ дълги, фантастични езичета сокътъ, който имъ е по-драгоцененъ отъ всичко на свѣта, не обръщайки внимание на умиращитѣ, чиито предсмъртни гърчения ги засѣгатъ и чиито болезнени викове се чуватъ около тѣхъ. И когато питата бива изчерпана за да не се изгуби нѣщо, за да взематъ и медътъ, който е полепенъ по тѣлата на жертвитѣ, тѣ стжпватъ спокойно върху мъртвитѣ и върху раненитѣ, безъ да се безпокоятъ отъ присжтствието на еднитѣ и безъ да се притекатъ на помощъ на другитѣ. Тѣ нѣмагъ, прочее, въ този случай, нито нѣкаква представа за опасноститѣ на които се излагатъ, защото смъртъта която виждатъ предъ себе си не ги трогва ни най-малко, нито пѣкъ най-нищожно чувство на солидарностъ и състрадание. Колкото за опасноститѣ, това е обяснимо: пчелата не познава чувството страхъ и нищо на свѣта не може да я уплаши, освенъ, може би, димътъ, Вънъ отъ кошера тя е кротка и миролюбива. Тя отстжпва предъ всѣки, който е наклоненъ,

къмъ споръ и не се интересува ни най-малко отъ нѣща, които не я засѣгатъ лично. Може да се предположи, че тя се чувства въ единъ свѣтъ, който принадлежи на всички, кждето всѣки има право на своето мѣсто, кждето всѣки трѣбва да бжде миролюбивъ и отстѣпчивъ. Но подъ тази търпеливостъ се крие едно сигурно въ себе си сърдце, което не мисли да се налага. Тя отстѣпва, ако нѣкой я заплаши, но тя не бѣга никога. Отъ друга страна, въ кошера тя не се ограничава само съ такова пасивно пренебрежие на опасността. Тя се нахвърля съ една ужасна сила върху всѣко живо същество: мравка, лъвъ или човѣкъ, всѣки който би се осмѣлилъ да попипа нейния свещенъ ковчегъ. Можемъ да наречемъ това, споредъ нашето разбиране, гнѣвъ, злоба, глупостъ или героизъмъ.

Но върху липсата на солидарностъ вънъ отъ кошера, а сжщо и на симпатия вжтре въ него, нищо не може да се каже. Трѣбва ли да приемемъ ча тукъ имаме на лице онѣзи ненадејни граници, които ограничаватъ всѣки разумъ, и че малкото пламъче, което преминава съ мъжа презъ единъ мозъкъ, презъ трудния процесъ на изгарянето на материя, така неподвижна, е винаги толкова несигурно, че може да освѣтлява само една точка, за смѣтка на много други? Може да се каже, че пчелата или природата въ пчелата, е органирала по единъ най-съвършенъ начинъ общата работа, култътъ и любовта къмъ бждащето. Дали по тази причина тѣ изгубватъ предъ видъ всичко друго? Тѣ обичатъ това, което предстои предъ тѣхъ, а ний, преди всичко, което е около и до насъ. Може би достатъчно е да се обича едно, за да не остане любовь за друго. Нищо не е така промѣнчиво, както направленията на състраданието и милосърдието. Ний сами нѣкога не сме биле въ състояние да се трогваме отъ тази безчувственностъ на пчелитѣ и на никой писателъ отъ старо време ни най-малко не е дошло на умъ да ги упреква за това.

VII.

За да си съставимъ точно [понятие за тѣхния разумъ ще ни остане още да установимъ, по какъвъ начинъ тѣ се съобщаватъ помежду си, защото, че тѣ се разбиратъ, е ясно като бѣлъ день и че едно такова многобройно семейство, чийто работи сж толкова много и така хубаво хармониратъ, не би могло да съществува въ тишина и духовна изолираностъ на такова множество същества. Тѣ трѣбва прочее, да притежаватъ способности да изразяватъ своитѣ мисли или своитѣ чувства, било съ единъ звуковъ говоръ или пкъ, което е по-вѣроятно, съ помощта на единъ езикъ на осезанието или едно магнетическо предаване, което е свързано съ качествата на материята или на чувства, които сж за насъ съвършенно непознати. Седалището на тѣзи чувства може да се намира въ тѣзи таинственни пипалца, които

напипватъ и чувствуватъ тъмнината и които, споредъ пресмѣтаніята на Чешайръ се състоятъ, при работницата отъ дванадесетъ хиляди влакна на осезанието и петъ хиляди слухови вдлъбнатинки. Че тѣ се разбиратъ не само за обикновени, ежедневни работи, но че и извънредното има мѣсто и име въ тѣхния езикъ, се схваща отъ начина по който една новина за добро или зло, обикновена или необикновена, се разпространява въ кошера: загубата или възвръщането на майката, падането на една пита, нападение на неприятелъ, дохождането на чужда царица, приближаването на крадеца, откриване на едно съкровище и пр. При всѣко едно отъ тѣзи събития, движенията и звуцитѣ издавани отъ пчелитѣ сж толкозъ различни, тѣй характерни, че опитния пчеларъ познава лесно по тѣхъ какво става въ вжтрешността на кошера.

Ако желаете едно по-точно доказателство, наблюдавайте една пчела, която току-що е намѣрила нѣколко капки медъ, капнати на прозореца или на края на масата. Тя започва да смучи толкова жадно, че вие можете съвсемъ спокойно и безъ страхъ че ще я смутитѣ въ нейната работа, да ѝ нарисувате съ една малка четка единъ знакъ на гърба. Тази нейна лакомия е мнима. Този медъ не отива, тѣй да се каже, въ личния стомахъ на пчелата, той остава въ медовия стомахъ, които е, ако може да се позволи такъвъ изразъ, — общественния стомахъ. Щомъ като този резервуаръ е напълненъ, пчелата се отдалечава, но не направо и безъ грижа, както правятъ това една пеперуда или една муха. Напротивъ, вий ще я видите да хвърчи нѣколко мига надъ мѣстото, отива и се връща внимателно въ отвора на прозореца, около масата, съ глава обърната къмъ стаята.

Тя си вгълпява мѣстото и си забелезва точно разположението, кждето лежи съкровището, следъ това тя хвърква къмъ кошера си, кждето излива плячката въ една отъ медовитѣ килийки и е, следъ 3 или 4 минути, обратно при прозореца или масата, за да вземе наново единъ товаръ. Всѣки петъ минути идва до като тамъ има медъ, — до вечерта ако е нужно, безъ прекъсване, безъ да си почине, като пжтува непрекъснато отъ прозореца до кошера и отъ кошера до прозореца.

VIII.

Азъ не искамъ да украсявамъ истината, както мнозина сж правили, които сж писали за пчелитѣ. Наблюдения отъ този родъ сж само тогава интересни, когато сж съвършено честно изложани.

Ще призная, че често, отбелезанитѣ пчели се завръщатъ самички. Може да се допусне, че и между тѣхъ се намиратъ различни характери, както и при хората; че едни сж мълчеливи, други съобщителни. Единъ приятелъ, който присѣстваше на моитѣ опити, поддържаше че при много

отъ тѣхъ егоизъмъ или суетностъ е причината да не съобщаватъ тѣ извора на тѣхното забогатяване, за да не раздѣлятъ съ нѣкоя отъ своитѣ приятелки славата на една работа, която кошерата трѣбва да намира чудесна. Но това сж твърде лоши пороци, които не издаватъ хубавъ миризъ на законностъ и чистота, въ кжщата на хилядитѣ сестри. Както и да е, случва се сжщо, твърде често, ошастливената отъ сждбата пчела да се завръща съ две или три свои другарки. Азъ знамъ, че Съръ Джонъ Леббокъ представя въ прибавката къмъ своето съчинение „Мравки, пчели и оси“ обширни и съвестни таблици, отъ които изглежда да излиза, че никога друга пчела не следва откривачката. Не знамъ върху кой видъ пчели е правилъ своитѣ наблюдения учения естественикъ и дали условията не сж били изключително неблагоприятни. Споредъ моитѣ собствени таблици, съставени внимателно и като взехъ всичкитѣ предпазителни мѣрки да не бждатъ привлечени пчелитѣ направо отъ дъхътъ на меда, азъ видѣхъ че срѣдно четири пжти отъ десетъ, една пчела довежда други.

Единъ день азъ видѣхъ една извънредно-малка италианска пчела, на чиито грѣбъ отбелезахъ знакъ отъ синя боя. При своето второ идване тя доде съ две свои сестри. Азъ уловихъ тѣзи, безъ да безпокоя първата. Тя си отиде и скоро се върна съ три свои другарки, които сжщо уловихъ и затворихъ и така продължавахъ до вечерята, когато преброихъ че съмъ уловилъ осемнадесетъ пчели, съ което констатирахъ, че тя е съобщина новината на осемнадесетъ свои другарки.

На кѣсо, ако направите сжщия опитъ, вий ще додете до заключение, че съобщаването между пчелитѣ, ако и да не е редовно, то става често. Тази способностъ е твърде добре позната на ловцитѣ на пчели въ Америка, които я използватъ когато искатъ да откриятъ нѣкое пчелно гнѣздо. „Тѣ избиратъ“, разправя г. Дж. Имери (цитирано отъ Романесъ въ книгата му Интелегентността на животнитѣ, томъ I стр. 117), „тѣ избиратъ преди да почнатъ своята работа една поляна или гора, които отстоятъ далечъ отъ частни пчелини. Дошли тамъ, тѣ проследяватъ нѣколко пчели, които посѣщаватъ цвѣтята, хващатъ ги и ги затварятъ въ една кутия, въ която има медъ; следъ като ги оставятъ да се насмучатъ, пушатъ ги да си идатъ. Сега дохожда момента на чакането, продължителността на което зависи отъ отдалечеността на мѣстото дѣто се намира пчелното гнѣздо; най-после съ търпение, ловеца вижда да идватъ наново пчелитѣ, които е пусналъ, придружени съ много свои другарки. Той постъпва съ тѣхъ както по-рано съ първитѣ, — дава имъ да се насмучатъ съ медъ и после, пускайки ги на различни страни, наблюдава внимателно направлението, което всички взематъ. Точката къмъ която се отправятъ, показва приблизително предполагаемото мѣсто, гдѣто се намира гнѣздото.“

IX.

При подобни опити ще забележите, че другитѣ пчели на които е съобщено за намѣреното богатство, не идатъ винаги заедно и че често единъ промеждутъкъ отъ нѣколко секунди има при пристигането на една отъ друга. Ще трѣбва, по точката за тѣхнитѣ съобщителни способности, да се постави сжщия въпросъ, какъвто Съръ Джонъ Лебокъ е разрешилъ по отношение на мравкитѣ. Другитѣ пчели, които идватъ до съкровището, открито отъ първата пчела, не вършатъ ли това като я следватъ или сж тѣ упжтени отъ нея и по даденитѣ отъ нея обяснения и описание на мѣстото сж отишли тамъ? Тука бихме имали, както лесно се схваща, една грамадна разлика по отношение силата и съвършенството на разума. Учениятъ англичанинъ чрезъ остроумни и сложни апарати отъ лабиринти, пжтеки, водни канали и висящи мостове е сполучилъ да докаже, че мравкитѣ въ този случай просто сж следвали дирята на упжтващата ги тѣхна другарка. Такива опити сж възможни съ мравкитѣ, които може да се накаратъ да минатъ отъ тамъ, кждето човѣкъ пожелае, но съ пчелата, която има крила, всички пжтища сж открити и затова трѣбва да се прибѣгне до други средства за опитъ. Ето какво азъ употрѣбихъ, безъ обаче да дода до окончателенъ резултатъ, който уреденъ по-добре и при по-благоприятни условия би излѣзалъ, вървамъ сполучливъ.

Работниятъ ми кабинетъ въ село се намира на втория етажъ, надъ единъ доста високъ първи етажъ.

Освенъ презъ време цѣфтението на кестенитѣ и на липитѣ, пчелитѣ обикновено не хвърчатъ високо, тъй щото азъ бѣхъ оставилъ една седмица преди опита върху масата една отпечатана пита съ медъ (това ще каже една пита съ медъ, на която восъчнитѣ покривки върху килийкитѣ бѣха махнати), безъ ни една пчела да бѣше надушила меда. Азъ взехъ една италиянска пчела, отъ единъ наблюдателенъ, съ стъкленни стени кошерь, намиращъ се недалечъ отъ кжщата, занесохъ я въ кабинета си, поставихъ я върху питата съ медъ и я отбелезахъ съ боя до като смучаше.

Следъ като се насмука, тя хвъркна къмъ кошера си, азъ я проследихъ и видѣхъ какъ тя се втурна презъ тълпата, отиде до една килийка, пхна си тамъ главата, излѣ своя медъ и се подготви пакъ да излети. Проследихъ я и я уловихъ на прелката.

Азъ повторихъ двадесетъ пжти сжщия опитъ съ различни пчели и всѣкога хващахъ отбелезаната пчела така, че другитѣ да не могатъ да отидатъ по дирята ѝ. За тази цель бѣхъ поставилъ предъ прелката една стъклена кутийка, раздѣлена на две чрезъ една вратичка. Щомъ отбелезаната пчела излизаше, азъ я затваряхъ въ кутийката и отивахъ въ кабинета си да чакамъ дохождането на приятелкитѣ ѝ.

на които тя би била съобщила новината. Ако тя излизаше отъ кошера придружена отъ една или две пчели, азъ я раздѣляхъ отъ другаркитѣ ѝ въ първото отдѣление на кутийката и следъ като туряхъ по единъ знакъ отъ другъ цвѣтъ на последнитѣ, пушахъ ги на свобода, като проследявахъ съ очи направлението, което вземаха. Ясно е, че ако съществуваше звуково съобщение или магнетическо, съдържащо описание на мѣстото и начинъ за намирането му, трѣбваше да намѣря въ кабинета си известно число отъ тѣзи пчели. Трѣбва да призная, че видѣхъ да доде само една такава. Дали тя е последвала направеното въ кошера съобщение или е дошла съвсемъ случайно? Изследването не бѣше пълно, но условията не ми позволяваха да го продължа. Азъ пуснахъ пчелитѣ на свобода и въ скоро време другиятъ ми кабинетъ бѣше препълненъ съ пчели, които бѣха употребили своя обикновенъ начинъ за намиране пътя къмъ съкровището.

X.

Но и безъ да се изваждатъ нѣкакви заключения отъ този несвършенъ опитъ, много други интересни факти ни задължаватъ да заключимъ, че пчелитѣ сж помежду си въ духовна връзка, която надминава проститѣ изрази „да“ или „не“. За примѣръ може да се посочи, между другото, трогателната хармония на работитѣ въ кошера, удивителното разпредѣление на труда и редовнитѣ смѣни, които виждаме при тѣхъ! Напримѣръ, азъ съмъ наблюдавалъ често, че пчелитѣ които излизатъ сутринъ да събиратъ медъ, се занимаватъ следъ обѣдъ, което познавахъ като ги отбелезвахъ, освенъ при силна паша, да топлятъ пилото или да провѣтраватъ кошера, а често ги забелезвахъ да се намиратъ въ онова множество, което изработва восъка и гради пититѣ. Сжщо наблюдавахъ че работничкитѣ, които принасяха единъ день прашецъ, на следния день не правеха сжщото, а се отдаваха само на пренасяне нектаръ и обратното.

Може да се посочи още единъ начинъ на разпредѣление на труда, това, което прочутия френски пчеларъ Жоржъ де Лайансъ нарича „разпредѣление на пчелитѣ върху медоноснитѣ растения“. Всѣки день, отъ ранно утро, съ завръщане на изпратенитѣ още при първитѣ лжчи на слънцето пчели, едва събудилия се кошеръ получава добритѣ новини за положението навънъ: „днесъ цѣфтятъ липитѣ по брѣга на рѣката“, — „бѣлата детелина блещи въ тревата край пътя“, — „желтурката и салвията ще отворятъ скоро чашкитѣ си“, — „лилии и резеда пращятъ отъ прашецъ“, Бърже трѣбва да се организира всичко, да се взематъ мѣрки, да се разпредѣли работата. Петъ хиляди отъ най-силнитѣ ще идатъ на липитѣ, три хиляди отъ по-младитѣ ще посѣтятъ бѣлата детелина; които смукаха вчера нектаръ отъ цвѣтята, днесъ, за да си починатъ язицитѣ и медовитѣ имъ

стомаси, ще отидат да събиратъ червенъ прашецъ отъ резедата; други — жълтъ прашецъ отъ голъмитъ лилии. Защото, вий никога нѣма да видите една пчела да събира прашецъ отъ различни растения или да смѣси такъвъ съ различни цвѣтове; и старателното сортиране по видъ споредъ боя и произхода на това хубаво и миризливо брашно, е една отъ главнитъ работи въ кошера. Така гласятъ издаденитъ заповѣди отъ неизвестния „духъ на кошера“. Веднага работничкитъ изкачатъ въ дълги редици, всѣки отъ тѣхъ хвърква по опредѣлената ѝ работа. „Изглежда“, казва Лайансъ „че пчелитъ сж прекрасно осведомени за пашата и за растоянието на което се намиратъ всички медоносни растения въ опредѣленото пространство около кошера.“

„Ако човѣкъ отбележи точно направленията, които взематъ медосборнитъ пчели и ако наблюдава какво тѣ принасятъ отъ различнитъ растения, ще установи, че работничкитъ се разпредѣлятъ по цвѣтоветъ пропорционално на числото на растенията отъ единъ видъ, както и по тѣхното богатство на нектаръ. Нѣщо повече: тѣ прецъняватъ всѣки день отдѣлно, коя сладка течность е най-добрата за събиране. Ако, на примѣръ, напролѣтъ, следъ прецъфтяване на върбитъ, нѣма още цѣфнало друго на полето, пчелитъ тръгватъ къмъ гората; ще ги види човѣкъ да посѣщаватъ усилено съсънкитъ, игликитъ, нарициситъ и теменугитъ. Нѣколко дни по-късно, когато зелето и рапицата сж нацѣфтяли въ достатъчно количество, ще се види, че пчелитъ сж напустнали съвършенно посещаването на горскитъ цвѣта, които се намиратъ още въ пълень цѣфтежъ, за да се посветятъ на посещаване зелето и рапицата.“

„Така, всѣки день, тѣ се разпредѣлятъ по растенията, които даватъ най-добъръ сладкъ сокъ и то въ най-късо време.“

„Прочее, може да се каже, че пчелното семейство, както въ събиране на медъ и прашецъ, така и въ вжтрешнитъ работи на кошера, предприема едно разумно разпредѣление на наличнитъ работни ржце и то съ точно приложение на принципа за раздѣление на труда“.

XI.

Но нѣкой ще каже: какво значение има за насъ дали пчелитъ сж повече или по-малко разумни същества? Защо съ такава грижа да се претегля една почти невидима частица отъ материята, като че ли се касае за нѣщо, отъ което зависи сждбата на човѣчеството? Безъ нѣщо да преувеличавамъ, азъ мисля, че интересътъ който проявяваме по този въпросъ е неоченимъ. Да намѣримъ вѣнъ отъ наши си една истинска следа отъ разумъ, ще рече да почувствуваме малко нѣщо отъ възбуждението на Робинзонъ Крузо, когато е видѣлъ отпечаткъ отъ човѣшки кракъ въ пѣська на брѣга на своя островъ. Ще ни се стори, че не сме

толкова самотни, колкото мислимъ че сме. Когато ний се опитаме да си дадемъ смѣтка за разумността на пчелитѣ, то ний узнаваме въ тѣхъ най-ценното въ нашата сжщностъ, че това е единъ атомъ отъ онова извънредно нѣщо, което всѣкжде кждето се яви, има чудесната дарба да промѣня слѣпата необходимостъ, да организира, да разхубавява и умножава живота, да задържа по единъ чувствителенъ начинъ упоритата сила на смъртъта и голѣмия безсмисленъ потокъ, който влече всичко живо въ безкрая на вѣчността. Ако ний единственни притежавахме частъ отъ тази материя, въ особеното ѝ цѣфтящо или блестящо състояние, което ний наричаме разумъ, ний бихме имали право тогава да се мислимъ предпочетени, да си въобразяваме, че природата постига съ насъ нѣкаква своя крайна цель; но ето една цѣла група сжщества, ципокрилитѣ насекоми, кждето тя постига почти сжщитѣ цели. Това не обяснява нищо, може би, но това явление взима почетно мѣсто между множеството малки факти, които допринасятъ за изясняване нашето положение върху земята. Тукъ изпъква едно явление, подобно на онази неразгадаема частъ отъ нашия животъ, — напластяване на сждбини, които ний наблюдаваме отъ една по-висока точка зрение, отколкото сме могли да сторимъ това за самата човѣшка сждба. Тукъ се явяватъ, съ една дума, голѣмитѣ и прости линии, които ний нѣмаме никога възможность нито да отгатнемъ, нито да проследимъ до край въ нашия обширенъ кржгъ на действие. Тукъ се намиратъ духъ и материя, видъ и индивиду, развитие и неподвижность, минало и бждаще, животъ и смъртъ, събрани въ едно малко пространство, което нашата ржка може да напипа и нашето око да обхване съ единъ погледъ; и човѣкъ може да се запита: има ли действително по-голѣмото разширение на нашето „азъ“ въ пространство и време толкова голѣмо влияние върху тайнитѣ планове на природата и не можемъ ли ний да ги проследимъ сжщо така добре въ малката история на кошера, която протича въ нѣколко дни, както въ голѣмата човѣшка история, кждето три поколѣния изпълватъ цѣло столѣтие?

XII.

Да подемемъ, прочее, отново историята на нашия кошерь отъ тамъ, отъ кждето я бѣхме напуснали и да се опитаме, колкото е възможно, да разкриемъ една отъ гънкитѣ на тайнствената завеса, отъ която рояка почва да излъчва онази отлична материя, която е бѣла като снѣгъ и лека като перушина. Защото въська при своето първообразуване изглежда другояче, отколкото ний го знаемъ: той е безъ петна и лекъ като въздухъ, той изглежда наистина да е душата на медътъ, който пѣкъ отъ своя страна е душата на цвѣтята, за да се преобърне по-после въ нашитѣ

ржце, безсъмнено за споменъ на своя произходъ, въ който е имало толкова небесна синина, прекрасни миризми, обширни простори, чистота и величие, въ благоуханнитѣ свѣщи, съ които ний освѣтяваме ковчезитѣ на нашитѣ мъртви.

XIII.

Твърде мъчно е да се проследягъ различнитѣ фази на излжчването и на употреблението на восъка въ единъ роякъ, който започва единъ строежъ. Всичко става въ средата на пчелното кълбо, което се свива все по-тѣсно, за да произведе сгодната температури за излжчването на восъка, което е привилегия на най-младитѣ пчели. Хубертъ, който е изследвалъ пръвъ този въпросъ съ едно невѣротно търпение и съ цѣната на твърде голѣми опасности, посвѣтява на този фономенъ повече отъ двеста и педесетъ интересни, но по-неволя зле свързани страници. За мене си, който не пиша тѣхническо съчинение, ще се ограничи, като използвамъ при другъ случай неговитѣ отлични изследвания, да съобща само това, което всѣки може да види, ако постави единъ роякъ въ кошерь съ стъклени стени.

Преди всичко трѣбва да се признае, че ний нѣмаме още понятие по какъвъ химически начинъ медътъ се преобръща на восъкъ въ загадачното тѣло на нашитѣ пчелички, заловени въ вериги. Установено е самъ, че следъ осъмнадесетъ до двадесетъ и четири часа прекарани въ търпеливо очакване, при една толкова висока температура, че би се повѣрвало кошера да е запаленъ отъ вътре, излжчватъ се бѣли, прозрачни пластинки презъ отворитѣ на четиригъ малки вдлъбнатинки, поставени отъ дветѣ страни на коремчето на пчелата.

Щомъ като повечето отъ тѣзи, които образуватъ кълбото, иматъ на коремчетата си тѣзи чисти като слонова костъ пластинки, ще се види, че едина отъ тѣхъ, като че ли обхваната отъ нѣкакво просвѣтление да се отдѣля внезапно отъ групата на своитѣ сестри, да се покатерва по стоящата мирно тѣла и да се покачва до най-високата точката на сводътъ, къдѣто тя се залавя, като избутва съ глава настрана тѣзи, които и пречатъ. Тогава тя залавя съ уста и крака една отъ пластинкитѣ на коремчето си. смачква я, разтѣга я, умекчава я съ свята плюнка, сплесква я наново и я формира, като нѣкой опитенъ майсторъ, който приготвя единъ скъпоцененъ предметъ. Най-после, така обработения восъкъ трѣбва да ѝ се вижда да е добилъ напълно истинската форма и трайностъ и тя го залепя за върха на сводътъ, поставяйки по такъвъ начинъ основния камъкъ на новата сграда или по-добре, — последния камъкъ, защото, тукъ се касае за една обратно — построена сграда, която ще расте отъ горе надолу, вмѣсто отъ земята нагоре, както е при човѣшкия строежъ.

Щомъ като стори това, тя залепва на този основенъ камъкъ нови пластинки въськъ, които изтегля отъ роговитѣ колѣнца на коремчето си, изглажда всичко добре съ езика и пипалцата си и се отдърпва въ тълпата съ такава бързина, съ каквата бѣше дошла. Веднага дожда друга на нейното мѣсто, продължава започнатата работа, прибавя своя матерялъ, поправя това, което се вижда че не отговаря на общия планъ и изчезва сжщо, за да бжде замѣнена отъ трета; четвърта, пета и шеста я последватъ, като всѣка прибавя своя дѣлъ къмъ общото дѣло, безъ да го завърши окончателно.

XIV.

Едно малко още неоформено парче вощина увисва на свода. Щомъ като добие то по тѣхно мнение достатъчно дебелина, забелезватъ се да изчезватъ отъ висящето кълбо други пчели, чиято външностъ се различава чувствително отъ тази на предшествующитѣ ги. Може да се допусне, като се гледа на тѣхната сигурностъ въ обноситѣ и вниманието, което и имъ отдаватъ окръжаващитѣ, че това сж нѣкои вдѣхновени майстори, които нахвърлятъ въ праздното пространство планѣтъ на първата килийка, които ще опредѣлятъ математически точно мѣстата на всички други килийки. Въ всѣки случай, тѣзи пчели принадлежатъ къмъ категорията на работничкитѣ — скулптори или зидари, които не произвеждатъ въськъ, но обработватъ въська, даденъ имъ отъ другитѣ. Една отъ тѣхъ избира мѣстото на първата килийка, издѣлбава една трапчинка въ въсьчното парче и изтегля въська, който тя изгриба изъ основата, къмъ образуващитѣ се стени, които се издигатъ въ кръгъ около вдѣлбнатината. Въ даденъ моментъ тя отстѣпва мѣстото си на друга, тази на третя, за да я доискара, докато друга отъ дѣсно и отъ лѣво по сжщия методъ на прекъсване и продължение, образуватъ остатъка отъ стениѣ. Би казалъ човѣкъ, че единъ важенъ законъ на пчелното царство раздѣля творческата гордостъ и че всѣко дѣло трѣбва да бжде общо и безименно, съ което да изглежда още повече братско.

XV.

Скоро бждащата въсьчна пита се очертава. Тя е още въ форма на продълговата леща, защото малкитѣ произматически килийки, отъ които се състои, сж нееднакви и се умаляватъ правилно отъ средата къмъ краищата. Въ това време тя има изгледа и дължината на единъ човѣшки езикъ, образувана отъ множество шестожгълни килийки, които граничатъ съ стениѣ и основитѣ си една на друга.

Щомъ като първитѣ килийки сж свършено готови, пчелитѣ запчватъ да изграждатъ по мѣрка второ блокче

отъ вощкъ, после трето и четвърто. Тъзи блокове отъ вощкъ се построяватъ съ правилни, точно по мѣрка, междинни пространства, на еднакво расстояние едни отъ други така, че когато пититѣ получатъ своята пълна голѣмина, което наистина ще стане тепърва, пчелитѣ оставятъ достатъчно пространство да могатъ свободно да се движатъ между успореднитѣ стени.

Тѣ трѣбва да иматъ предъ видъ опрѣделенъ планъ, въ който крайната дебелина на всѣка пита да е точно опрѣдѣлена и е двадесетъ и две до двадесетъ и три милиметра. Сжщо така става и съ широчината на проходите, които ги раздѣлятъ и които трѣбва да иматъ около 11 м. м, широчина, т. е. двойната височина на една пчела защото тѣ ще има да се движатъ между пититѣ грѣбъ на грѣбъ.

Но и пчелитѣ не сж безгрѣшни и тѣхната сигурность не е машинална. Въ трудни положения тѣ правятъ често голѣми опущения. По нѣкога между пититѣ бива оставено по-широко пространство, други пжтъ твърде малко. Тѣ се опитватъ по-късно да поправятъ грѣшкитѣ, колко могатъ, разбира се, като строятъ много тѣсно поставенитѣ пити понататъкъ наклонно или пкъ много широкитѣ междини изпълватъ съ нови пити. „Случава се понѣкога, че тѣ сбъркватъ“, казва по такъвъ поводъ Реомюръ, „и това е още единъ неуспоримъ фактъ, че тѣ могатъ и да обсждатъ“.

XVI,

Както е известно, пчелитѣ строятъ четири вида килийки. Преди всичко, — царскитѣ килийки, които сж необикновенни по строежъ и иматъ формата на желдъ; после, — голѣмитѣ килийки за отглеждане на търтеи и за поставяне на продуктитѣ въ време на главната паша; по-нататъкъ малкитѣ килийки, които служатъ за излюпване на работницитѣ и обикновени хамбари и въ нормаленъ градежъ заематъ осемъ-десети отъ всичкитѣ пити. И най-после за създаване правилна връзка между голѣмитѣ и малкитѣ килийки, се намиратъ известно число преходни такива. Изключвайки небрежната неправилность на последнитѣ, размѣритѣ на втория и третия типъ сж така точно изчислени, че когато се е установявала децималната система, когато сж търсили въ природата една постоянна мѣрка, която е могла да послужи за изходната точка и неизмененъ образецъ, Ремюръ е предложилъ пчелната килийка. *)

*) Тази неизмѣнна мѣрка е била отхвърлена, не безъ основание. Диаметра на килийката е съ една забележителна правилность, но както всичко което е построено отъ живо сжщество, не е математическа неизменность въ различнитѣ кошери. Между впрочемъ, както е забележалъ Морисъ Жираръ, различнитѣ раси пчели иматъ при своитѣ килийки точно опрѣделенъ диаметръ, така щото мѣрази мѣрка ще бжде различна отъ кошеръ до кошеръ, въ зависимость отъ расата пчели, които го населяватъ.

Всѣка една отъ тѣзи килийки представлява шестожгълна тръбица, съ пирамидална основа и всѣка пита се състои отъ два пласта такива тръбици, които въ основитѣ си се допиратъ и то то такъвъ начинъ, че всѣки отъ тритѣ ромба, които образуватъ основата на една килийка отъ едната страна, образуватъ въ сжщото време основата, сжщо пирамидална, на три килийки отъ обратната страна.

Въ тѣзи призматични килийки се поставя медътъ. За да се избегне изтичането презъ време на зрението му, което неминуемо би се случило ако тѣ бѣха поставени хоризонтално, както на пръвъ погледъ изглежда, пчелитѣ имъ даватъ единъ слабъ наклонъ отъ четири до петъ жглови градуса.

„Освенъ спестяване на восѣка“, казва Реомюръ, взимайки предъ видъ общия начинъ на този чуденъ строежъ, „освенъ спестяване на восѣкъ, което се добива при положението на една килийка къмъ друга и безъ да се гледа на това, че пчелитѣ изпълватъ съ помощта на този редъ цѣлата пита, безъ да оставятъ ни една празнина, тя води и къмъ една голѣма устойчивостъ на цѣлия строежъ. Жглитѣ въ основата на всѣка килийка, върха на пирамидалното вдълбяване, е противоположенъ върхъ на двата жгли на шестожгълника на една друга килийка. Двата трижгълника или продължение на шестожгълнитѣ странични стени, които изпълватъ единъ отъ жглитѣ, образуванъ отъ вдлѣбнатината, ограничена отъ тритѣ ромба, образуватъ при допирнитѣ си линии единъ тристененъ жгълъ; всѣки отъ тѣзи жгли, който въ вжтрешността на килийката е вдлѣбнатъ, поддържа съ своята изпъкнала страна единъ ржбъ на шестожгълника на друга килийка и този ржбъ отъ своя страна упражнява пакъ противно налѣгане, безъ да бжде жгълтъ измѣстенъ; по такъвъ начинъ всички ржбове сж усиленни. Всичко каквото би могло да се желае за здравината на отдѣлната килийка е постигнато, отъ една страна чрезъ тѣхнитѣ форми и отъ разположението имъ една спрѣмо друга.

XVII.

„Математицитѣ знаятъ“, казва д-ръ Рейдъ, „че има само три фигури, по които може да се раздѣли една плоскостъ въ по малки части отъ правилни форми и еднаква голѣмина, базъ да останатъ междинни пространства“.

Това сж: равностранния трижгълникъ, квадрата и равностранния шестожгълникъ, който по отношение устройството на килийката има това преимущество предъ другитѣ две фигури, че има по-голѣми удобства и съпротивителна сила. Тази шестожгълна форма сж избрали пчелитѣ, като че ли сж знаяли преимуществата ѝ.

„Сжщо така, дъното на килийкитѣ се състои отъ три плоскости, които се срещатъ въ средата ѝ и е доказано,

че този начинъ на строежъ докарва съ себе си една чувствителна економия на работа и материяли. Повдиганъ е и въпроса, какъвъ наклонъ на тѣзи плоскости една къмъ друга, отговаря на най-голѣма економичностъ, — една задача на висшата математика, която е била решена на времето отъ нѣкои учени, между които и отъ Маклоренъ. Решението на този въпросъ отъ ученитѣ се намира напечатано въ съобщенията на Лондонското кралско дружество. Изчислениятъ жгълъ за тази целъ отговаря на жгала на дъното на пчелната килийка.

XVIII.

Наистина, азъ не вѣрвамъ, че пчелитѣ сж правили такива сложни изчисления, но вѣрвамъ сжщо така твърде малко, че до такива резултати, които очудватъ, тѣ сж дошли по една случайностъ или по силата на нѣщата. За оситѣ, които градятъ сжщо така шестожълни килийки, проблемата е била сжщата, но тѣ сж я разрешили по начинъ много по-простъ. Тѣхнитѣ пити притежаватъ килийки само отъ една страна и нѣматъ общо дъно, както двустранната пчелна пита. Отъ тамъ произлиза, че тѣ не притежаватъ достатъчна здравина и правилностъ и причиняватъ загуба на време, пространство и материяли, които сж една четвъртъ отъ необходимата работа и една трета отъ необходимото пространство. По сжщия начинъ градятъ и тригонитѣ и мелипонитѣ, които не се различаватъ много отъ домашнитѣ пчели, но се отличаватъ отъ нашитѣ, че стоятъ на по-низко културно ниво; тѣ градятъ килийкитѣ си само по на единъ етажъ и свързватъ хоризонталнитѣ, лежащи една надъ друга пити съ безформени, само време отнемачи, въсьчни колони. Тѣхнитѣ килийки за продукти сж голѣми, безредно стоящи едно до друго гърнета и биватъ изградани отъ Мелипонинитѣ, въ противоречие на принципа за пространствена и за материална економия, между килийкитѣ на правилния строежъ. По такъвъ начинъ тѣхнитѣ гнѣзда, въ сравнение съ математически — точно построеното гнѣздо на нашата домашна пчела, правятъ впечатление на едно селище отъ струпани безредно първобитни колиби и до тѣхъ безукорно правилни постройки, които сж може би безъ прелестъ, но по-отговарящи на човѣшката логика за по-голѣми постижения въ борбата срещу времето, пространството и материята.

XIX.

Споредъ една необоснована теория, подигната наново и отъ Бюфона, пчелитѣ нѣмали намѣрение да изграждатъ шестожълни килийки съ пирамидална основа; тѣ се стремѣли само да издълбаятъ въ въська кржгли килийки, но съседитѣ имъ и тѣзи работящи отъ другата страна на питата, като работятъ въ сжщото време и съ сжщата целъ

сжитѣ килийки, то по този начинъ по принуждение килий-китѣ вземали, на мѣстото дѣто ставало съприкосновението, една шестоъгълна форма. Подобно нѣщо ставало, казва се, при кристалитѣ, люспитѣ на нѣкои риби, при сапуненитѣ мехури и пр. Такова нѣщо става и при следния, представенъ отъ Бюфона опитъ: „Напълва се“, казва той, „единъ цилиндрически сждъ съ семена отъ грахъ или други подобни семена, налива се вода колкото има мѣсто между зърната, затваря се сжда добре и се поставя на огъня. Всички тѣзи сферически или цилиндрически зърна ще се преобърнатъ на шестостранни колонки. Вижда се ясно причината, която е чисто механическа: всѣко зърно съ цилиндрическа форма се стреми при набѣбването да се разшири въ даденото пространство колкото се може повече; по принуждение отъ взаимното налѣгане всички зърна ставатъ шестостранни. Сждо така, всѣка пчела се стреми да добие въ дадено пространство колкото се може повече мѣсто и понеже тѣлото на пчелитѣ е цилиндрично, то и тѣхнитѣ килийки неминуемо трѣбва да добиятъ шестостранна форма, именно поради взаимното налѣгане“.

XX.

Ето какъ взаимодействующитѣ съпротивителни сили произвеждатъ едно чудо, сждо както пороцитѣ на отдѣлнитѣ хора предизвикватъ обща добродѣтель; тази е достатъчна, щото човѣшкия родъ, който въ своитѣ единични индивиди често е достоенъ за презрение, да не бжде такъвъ въ своята общность. Но на това може да се възрази заедно съ Бургамъ, и други учени, че опититѣ съ сапуненитѣ мехури и съ грахътъ, не доказватъ още нищо, защото въ единия и другия случай взаимодействующето налѣгане създава съвсемъ неправили форми и не обяснява никакъ произхода на призматическото дѣно на килийката.

Преди всичко, обаче, може да се възрази, че има множество начини, кждето слѣпата необходимость може да бжде приложена. Напр. книжнитѣ оси, земната пчела, Мелипонитѣ и Тригонитѣ на Мексико и Бразилия, при сжитѣ обстоятелства и за сждата цель дохождатъ до съвсемъ различни, явно по долнокачественни, резултати. Още може да се прибави, че ако пчелната килийка е подчинена на закона за кристалитѣ, на снѣга, на сапуненитѣ мехури или на сварения Бюфоновъ грахъ, тѣ ще се подчиняватъ въ сждото време съ своята обща симетрия, съ своето разположение на дветѣ страни на питата, съ своитѣ пресмѣтнати наклони и пр. на много още други закони, които мъртвата материя не познава.

Накрай може още да се прибави, че и човѣшкия духъ се намира още въ форма, въ която той отъ еднаквата необходимость извлича своята полза, и ако тази форма ни се вижда за възможно най-добрата, това е че надъ насъ

нѣма по-висшѣ критикъ. Но по е добре ако оставимъ да говорятъ фактитѣ, защото, за да отговоримъ на едно твърдение извлечено отъ опитъ, най-добре можемъ да сторимъ това само съ други опитъ.

За да се убедя напълно, че шестожгълния строежъ действително е отпечатанъ въ душата на пчелата, азъ изрѣзахъ и извадихъ единъ день отъ срѣдата на едната пита, кждѣто се намираха килийки за излюпване и такива за складиране на медъ, едно кржгло парче на голѣмина колкото една сребърна петолевова монета. Слѣдъ като разрѣзахъ това парче презъ средата, дѣто се допиратъ пиримидалнитѣ дѣна на килийкитѣ, поставихъ върху разрѣзаната основа на едната половина една цинкова тенекийка отъ еднаква съ нея голѣмина и достатъчно дебела да не могатъ пчелитѣ да я свиятъ. Тогава поставихъ изрѣзката пакъ на мѣстото ѝ. Едната страна бѣше, прочее, напълно нормална, защото горе-долу изрѣзъка бѣше възстановенъ, но на другата страна имаше една голѣма дупка, чието джъно се състоеше отъ цинково тенекъ и кждето липсваха тридесетина килийки. Отначало пчелитѣ бѣха като смаени, струпаха се тамъ за да изследватъ недѣржната дупка и обикаляха така нѣколко дни, безъ да могатъ да взематъ окончателно решение. Тѣй като азъ всѣка вечеръ ги подхранвахъ силно, дойде най-после моментъ, когато тѣ нѣмаха вече нито една свободна килийка, кждето да поставятъ храната. Сигурно майсторитѣ и произвеждачитѣ на восъкъ получиха тогава заповѣдь да направятъ безполезната дупка годна за използване.

Една гжста верига отъ пчели се образува около дупката, за да произведе нуждната температура за излчване на необходимия восъкъ, други влѣзоха вжтре и почнаха съ малки парчета восъкъ да прикрепятъ тенекийката къмъ съседнитѣ килийки. Следъ това почнаха да изграждатъ три или четири килийки на горнята страна на изрѣзката и то съ огледъ на съседнитѣ здрави килийки. Всѣка една отъ тѣзи преходни килийки въ горнята се часть бѣше малко или много неправилна, съ огледъ къмъ свѣрзване съ съседнитѣ здрави килийки, но въ долната си часть образуваше върху тенекийката винаги три точно разположени жгли и скоро се очертахъ три малки прави линии, които отбелезваха първата половина на следующата килийка.

Следъ четиридесетъ и осемъ часа цѣлата тенекийка бѣше покрита съ започнати килийки, при все че една три или четири пчели можеха да работятъ едновременно въ тѣсния отворъ. Действително, тѣзи килийки, бѣха по-неправилни, отколкото въ нормаленъ строежъ и царицата избѣгваше да снася въ тѣхъ, следъ като ги изследва, защото, сигурно плодѣтъ, който би излѣзълъ отъ тамъ, би билъ ненормаленъ, но тѣ бѣха всички напълно шестожгълни, безъ една крива линия, безъ измѣстенъ жгълъ, при все че

всички обикновени предпоставки бѣха промѣнени. Килий-китѣ не бѣха, както твърди Хуберъ, издълбани въ едно парче воскъ, нито пѣкъ, както говори Дарвинъ, сж били построени върху една куличка отъ воскъ, първо кржгла и после, отъ взаимното налѣгане на съседкитѣ да сж станали шестожгълни. Не можеше и дума да става за взаимни съпротивления, защото тѣ бѣха построени една следъ друга и тѣхнитѣ начални линии бѣха образувани свободно върху тенекийката. Изглежда, че шестожгълника не е резултатъ на механическо налѣгане, но че произлиза повече въ плана, въ опита, разума и волята на пчелитѣ. Между другото, наблюдавахъ и още единъ забелѣжителенъ примѣръ на тѣхната разсждливостъ: построенитѣ върху металическата плочка килийки нѣмаха восъчно дъно. Майсторитѣ въ кошера бѣха установили, че цинкътъ е достатъчно силенъ да задържи течности и че е безполезно да го покриватъ съ воскъ. Но по-късно, когато въ две отъ тѣзи килийки бѣха турени нѣколко капки медъ, тѣ сигурно сж забележили, че медтъ, много или малко, се промѣня въ съприкосновение съ метала, промѣниха мнението си и покриха цѣлата цинкова тенекийка съ пластъ воскъ.

XXI.

Ако ний бихме поискали да обяснимъ всичкитѣ тайни на този геометрически строежъ, то ще имаме да разглеждаме повече отъ единъ интересенъ въпросъ, напр. формата на първитѣ килийки, които сж построени на върха на кошера и които сж така поставени, че да се допиратъ до покрива по възможность на колкото се може повече мѣста.

Трѣбва да обърнемъ внимание не толкова върху направлението на голѣмитѣ пжитища, опредѣлени отъ успоредността на пититѣ, отколкото върху разпредѣлението на малкитѣ улички и проходи, които сж разположени тукъ-таме презъ пититѣ и около тѣхъ, за да осигурятъ свободното движение и циркулацията на въздуха и които съ своето умѣло разположение позволяватъ да се избѣгватъ голѣмитѣ заобикаляния и задрѣствания. Най после би трѣбвало да се изучи устройството на преходнитѣ килийки и чудесното единодушие, съ което пчелитѣ въ даденъ моментъ разширяватъ килийкитѣ, било че пашата е много силна или изисква по-голѣми сждове, било че семейството намира рояка много силенъ или че е необходимо отглеждането на повече търтеи. Въ сжщото време трѣбвало би да ни очуди разумната спестовность и хармоничната сигурность, съ която тѣ преминаватъ, въ този случай, отъ малки къмъ голѣми и отъ голѣми къмъ малки килийки, отъ една съвършенна правилность къмъ една неизбѣжна неправил-

ностъ, за да добавятъ скоро, щомъ законитѣ на тѣхната жива геометрия това позволяватъ, пакъ къмъ идеалното правило, безъ да загубятъ една килийка, безъ да оставятъ въ бързината на тѣхнитѣ строежи нито единъ кварталъ напуснатъ, неузрѣлъ, варварски или едно пространство неизползувано. Но менъ ме е страхъ, че се загубихъ въ много незначителни подробности, най-малко такива за единъ читателъ, който може би никога не е виждалъ съ очитѣ си единъ пчеленъ роякъ или се е заинтересувалъ отъ него пжтомъ, както ний всички пжтомъ намираме удоволствие къмъ едно цвѣте, къмъ една птица или редъкъ камъкъ, безъ да търсимъ друго освенъ една малка, повърхностна сигурностъ и безъ да изпитваме поне малко удовлетворение, че и най-дребната тайна на една вещь, която ний съзираме въ извънчовѣшката природа, има, може би, непосредствено участие въ дълбоката гатанка на нашитѣ произходъ и целъ, отколкото тайната на нашитѣ най-силни и съ особена любовъ изследвани страсти.

XXII.

За да не обременявамъ повече този въпросъ, азъ не ще разглеждамъ интересния фактъ, че пчелитѣ понѣкога развалятъ краищата на пититѣ, когато искатъ да ги продължаватъ или разширяватъ; наистина, ще ми се направи бележката, че да се разваля за да се строи наново, да се унищожава веднѣжъ създаденото за да се направи наново нѣщо по-усъвършенствувано, е едно особено раздвоение на слѣпия инстинктъ за строежъ. Азъ ще прескоча още и нѣколкото забележителни опити, при които пчелитѣ сж били принудени да градятъ пититѣ си въ кржгли валчести и други съвсемъ чудновати форми, а сжщо и по какъвъ дълбокомисленъ начинъ пчелитѣ успѣватъ да съгласуватъ изпъкналата частъ на една разширена килийка съ вдълбнатата частъ на съответната противоположна килийка.

Но преди да напусна този предметъ, да се поспремъ нѣколко минути и да разгледаме по какъвъ тайнственъ начинъ тѣ устройватъ общата работа и какви мѣрки взематъ, когато работятъ отъ двеѣ страни на питата едновременно и безъ да се виждатъ. Погледнете една такава пита срещу свѣтлината и ще забележите презъ прозрачния воскъкъ цѣла една мрежа отъ призми съ най-точни и тънки жгли и ржбове, ще изпъкне предъ очитѣ ви една сложна система отъ строежи, съ остро отсечени линии, които сж така сигурно извършени, като че сж изковани отъ стомана.

Азъ не знамъ дали тѣзи, които не сж надничили въ вътрешността на единъ кошеръ, могатъ да си представятъ разположението и изгледътъ на пититѣ. За да си ги представятъ, да вземемъ за примѣръ единъ обикновенъ

селски кошерь, сламенъ или плетенъ, кждето пчелитѣ сж оставени всецѣло на себе си. Това кошерище е раздѣлено отъ горе до долу съ петъ, шесть, осемъ и понѣкога десетъ восъчни пити, правилно успоредни помежду си и доста прилични на голѣми филии хлѣбъ, които се спущатъ отъ върха на кошера до основата му, като при това се придържатъ къмъ кржглата стена. Между всѣки две такива пити е оставено свободно пространство, колкото височината на една килийка, въ която пчелитѣ се движатъ или почиватъ. Въ момента, когато отъ върха на кошера почне строежъ на една отъ тѣзи пити, восъчниятъ пластъ, който по-късно бива изтегленъ и утъненъ, е още доста дебелъ и раздѣля петдесетѣхъ или шейсетѣхъ пчели, които работятъ отъ предната страна, отъ сжщо толкова пчели, които градятъ въ сжщото време противоположната страна, така че тѣ немогатъ да се виждатъ, като предполагаме разбира се, че тѣхнитѣ очи не притежаватъ способността да виждатъ презъ непрозрачни тѣла. Въпреки това, никоя пчела не издълбава дупчица или не залепя една восъчна пластинка отъ предната страна, която да не отговаря точно на изпъкналостъ или вдълбнатина отъ другата страна и обратно. Какъ става това? По какъвъ начинъ не се сбърква, че едниѣ да не издълбаватъ по-плитко, а другитѣ по-дълбоко? Какъ се случва така, че всичкитѣ жгли на ромбоветѣ се срещатъ толкова точно? Кой имъ казва да почнатъ тукъ и да спрѣтъ тамъ? Ний трѣбва да се задоволимъ наново съ отговора, който не е никакъвъ отговоръ: „това е една отъ тайнитѣ на кошера“. Хуберъ се е опиталъ да разгатае тази тайна, като е казалъ, че тѣ предизвикватъ съ налягане на краката или зхбитѣ си въ опредѣлени разстояния леки издадини на другата страна или тѣ се узнаватъ по по-голѣмата или по-малката дебелина на восъчната стена, отъ степенъта на восъчната свиваемость, еластичность или друго нѣкое физическо свойство на восъка, или още, че пипалата изглежда да служатъ за изпитване на нежнитѣ отдалечени очертания или имъ служели като компасъ въ невидимото или най-последно разположението на всички килийки е обосновано съ математическа точность отъ разположението и голѣмината на най-горната килийка, безъ да сж нуждни други мѣрки. Явно е, че тѣзи тълкувания сж недостатъчни: първитѣ сж недоказуеми предположения, а другитѣ даватъ на тайнственото едно друго име. И ако и да е добре да предприемаме преименования на тайнственоститѣ, то не трѣбва да се самоизмамваме, че сме сполучили да ги премахнемъ.

XXIII.

Да напуснемъ най-последно монотоннитѣ пити и геометрическата пустиня на килийкитѣ. Ето наченатитѣ пити, които могатъ да бждатъ заселени. Ако и само нищожно

малкото да се прилѣпва къмъ друго безкрайно малко, безъ явенъ признакъ на напредѣкъ и нашето око, което вижда толкова малко нѣща, гледа безъ да вижда нѣщо, при все това восьмичния градежъ не спира нито за минута, нито дѣне, нито ноше, напротивъ расте съ извънредна бързина. Негърпеливата царица вече многократно е обиколила строенитѣ въ тъмнината бледи восьмични сгради и щомъ като забележи че първитѣ редици на бждащитѣ жилища сж готови, тя ги завладява заедно съ свитата си отъ пазачки, съветнички и слугини, защото не може да се каже съ положителностъ дали тя е водена или е придружавана, почитана и пазена. Щомъ като тя дойде на мѣстото, което смѣта сгодно или ѝ е посочено за такова отъ нейнитѣ съветнички, тя извива грѣбъ, навежда се назадъ и спуща края на своето вретенообразно коремче въ една отъ килийкитѣ, въ което време всички малки, внимателни глвички съ голѣмитѣ си черни очи, нейната гвардия, я заобикалятъ въодушевено, прикрепягъ ѝ крачката, милватъ ѝ крилата и съ своитѣ треперящи пипалца я докосватъ, като че желаятъ да я окуражатъ, да я подтикнатъ къмъ продължение на доброто дѣло и да ѝ изкажатъ сърадванията си. Мѣстото дето тя се намира се познава лесно по образуваната хубава фигура, прилична на звезда или по-право на овална брожка, въ която тя е срѣдния скжпоцененъ камъкъ и която е прилична на величественитѣ брожки, носени отъ нашитѣ прабаби. Твърде интересно е да се забележи при този случай, че работницитѣ пчели никога не обръщатъ грѣбъ на царицата. Щомъ като тя се доближи до една група, всички се нареждатъ като венецъ около нея съ очи и пипала и отстѣпватъ предъ нея заднишкомъ. Това е единъ признакъ на страхопочитание или може би на загриженостъ, която, колкото и да изглежда тукъ безосновна, все пакъ се проявява винаги отъ всички пчели. Но да се върнемъ къмъ нашата владетелка. Често се случва, че при лекитѣ потрепервания, които явно придружаватъ снасянето на яйцата, една отъ нейнитѣ дъщери да я обхваща въ своитѣ пригрѣдки и, чело до чело, уста на уста, като че ли ѝ шепне нѣщо. Тя обаче остава винаги равнодушна къмъ тѣзи малко нѣщо прекалени любезности, не се трогва никога, не бърза, а продължава да си върши работата, която за нея изглежда повече едно удоволствие, отколкото трудъ.

Най-после, следъ изтичане на нѣколко секунди тя се издига спокойно, направя една крачка настрана, завърта се малко и забучва глава въ съседната килийка за да се увѣри, преди да спусне въ нея коремчето си, да ли всичко тамъ е въ редъ и дали въ тази килийка не е снесено вече яйце, до като въ сжщото време две или три пчели отъ свитата ѝ, една подиръ друга изтичватъ при напуснатата

килийка, за да видят дали дѣлото е завършено и да се погрижат за снесеното яйце.

Отъ тукъ нататкъ, чакъ до първитѣ студове на есенъта, царицата не престава съ снасяне на яйца; тя снася и когато я хранятъ и когато спи, ако въобще може да спи като снася яйца. Презъ това време тя е въплотеното можество, което изпълва всѣко кѣтче на кошера: бждащето. Стѣпка по стѣпка, следва тя нещастнитѣ работнички, които се изтощаватъ въ строежа на килийкитѣ, които нейната плодовитостъ изисква. Тукъ може да се проследи състезанието на два силни инстинкта, чийто изходъ хвърля достатъчна свѣтлина върху различнитѣ чудноватости на пчелния кошерь, но само да ги посочи, не и да ги изясни.

Случва се, напримѣръ, че работничкитѣ-пчели, въ своята скѣпа грижа за прехраната на семейството, да напълнятъ всички килийки и тѣзи, предназначени за пило, съ медъ, но царицата идва до тѣхъ, вижда че нѣма мѣсто кжде да снася и ето че работницитѣ веднага изнасятъ разочаровани складираното богатство, като по такъвъ начинъ подчертаватъ, че материалнитѣ блага трѣбва да отстъпятъ предъ идеитѣ на природата.

Случва се сѣщо, че тѣхното старание изпълва цѣла една пита; тогава тѣ изпуцатъ отъ предвидъ тази, която представлява тиранията на едно бждаще, което никоя отъ тѣхъ нѣма да види и изграждатъ, използвайки момента, колкото се може по-бърже, една редица отъ голѣми, тѣй наречени тѣртиеви килийки, които се градятъ много по-леко и по-бърже. Като доде въ тази неблагородна зона, царицата снася тукъ-тамъ по нѣкое яйце, прескача повечето и, дохождайки на края, изисква нови работнически килийки. Работницитѣ-пчели изпълватъ волята ѝ, стесняватъ постепенно килийкитѣ и ненаситната майка продължава своята обиколка, като отъ крайната пита се повръща отново на първитѣ килийки. Тѣзи сж въ това време очистени отъ първата генерация, която току-що е изпълзляла отъ тъмнитѣ жгли и се изсипва по цвѣтията въ околността, населява слънчевитѣ лѣчи и оживява най-хубавитѣ часове на годината, за да се жертва отъ своя страна за следващитѣ поколения, които сж я замѣстили вече въ нейнитѣ люлчици.

XXIV.

Но на чии заповѣди се подчинява самата пчелна царица? На храната, която ѝ се поднася, защото тя сама не може да се храни, но бива хранена като малкитѣ деца отъ работницитѣ, споредъ изтощението, което ѝ причинява снасянето на яйцата. А тази храна, отъ друга страна, определяна отъ работницитѣ, е пропорционална на количеството на цвѣтията и отъ резултатитѣ на пашата. Ето и тукъ, както

на вредъ въ този свѣтъ, една часть отъ кръговърта се показва въ мрака на неизвестността; и тукъ, както навсѣкжде, отъ вѣнъ иде висшата заповѣдь, отъ една неизвестна сила и пчелитѣ, както насъ, изпълняватъ заповѣдитѣ на безименния господарь на този движащъ се кръгъ, който въртейки се около себе си, раздробява силитѣ, които го движатъ.

Когато показвахъ не отдавна на единъ приятель, въ единъ отъ моитѣ наблюдателни кошери, движението на това колело, което е толкова видимо, колкото движението на голѣмото колело въ стенния часовникъ; когато той видѣ безпокойното движение върху пититѣ, непрекъснатото, задъчно, бѣсно разтърсване и треперене на пчелитѣ-гледачки върху мѣстата съ младо пило; живитѣ проходи и стълбища, които образуватъ произвеждачкитѣ на восъка; всичко-оплодяващитѣ спирали на царицата; разнообразнитѣ и непрекъснати действия на тълпата; немилостивата и често напраздна преумора; съсипателното старание въ излитане и прилитане въ кошера; липсата на какъвъ и да е сѣнъ, освенъ въ дѣтската люлка, която е обгърната отъ работящи пчели; даже отдалечеността на смъртта отъ едно мѣсто, което не допуска въ своитѣ предѣли, нито болести, ни гробове, — когато видѣ всичко това, той, следъ първото очудване, дигна очитѣ си и азъ прочетохъ въ тѣхъ ужасъ и тжга.

Въ кошера, следъ първото хубаво впечатление, следъ свѣтлитѣ възпоменания за радостнитѣ дни, които го изпълватъ и го правятъ като скжпоценно сандъче на лѣтнитѣ щастливи дни, задъ това бордо движение въ него насамънататъкъ, което го свързва съ цвѣтата, съ потоцитѣ и синьото небе, съ миролюбивото излишествo на всички красиви и щастливи нѣща, — задъ всички тѣзи вѣншни радости се крие въ действителность една трагедия, която е една отъ най-тежкитѣ, каквито може да се види. И ний слепцитѣ, които гледаме, но не виждаме когато гледаме, тѣзи невинно осждени, ний знаемъ добре, че не сж тѣ самитѣ които ний се стремимъ да разберемъ, че не сж тѣ самитѣ, които ний не проумѣваме, но това е само единъ отъ страннитѣ образи на онази грамадна мощъ, която живѣе и у насъ и реди нашата сждба.

Да, това е тжжно, както е тжжно всичко въ природата, ако човѣкъ я разгледа по-отблизо. И това ще ни причинява до тогава скръбъ, докато ний не узнаемъ тайнатай, ако има тя такава. И ако ний узнаемъ единъ день, че тя нѣма такава или че тази тайна е ужасна, тогава ще излѣзатъ на яве други длѣжности, които, може би, нѣматъ още имена.

Очаквайки това, нашето сърдце може да повтаря колкото му е угодно: „това е тжжно“, но нашиятъ разумъ може да бжде доволенъ да си казва: „това е така“. На-

шата длъжностъ въ този часъ е да търсимъ дали задъ тази тжжовностъ не се крие нѣщо друго и затова не трѣбва да махаме очитѣ си отъ нея, но да я разглеждаме непрекъснато и съ такава смѣлостъ и участие, като че имаме предъ себе си нѣщо радостно.

Дългъ ни се налага преди да се оплакваме, преди да осждимъ природата, да се помжчимъ да я разберемъ.

XXV.

Ний видѣхме, че пчелитѣ, щомъ като се почувстватъ свободни отъ натиска, който упражнява върху тѣхъ голѣмата плодовитостъ на майката, почватъ да строятъ килийки за запасни храни, които сж по-обемисти и се строятъ полесно. Отъ друга страна видѣхме, че царицата предпочита да снася яйца въ по-малкитѣ килийки и търси такива непрекъснато. Но тя не може да не се подчини на съществуещото положение и снася яйца и въ голѣми килийки, които намира по пжтя си, очаквайки построяването на нови работнически килийки.

Пчелитѣ, които се раждатъ изъ тѣхъ, сж мжжки или търтеи, при все че яйчицата отъ които сж произлѣзли, изглеждатъ по всичко еднакви съ тѣзи, отъ които се излюпвагъ работнички. Тукъ обаче, въ противоположностъ на преобрѣщането една работница въ царица, не е формата и обема на една килийка, които опредѣлятъ формата, защото, отъ едно яйчице, снесено въ голѣма килийка и пренесено веднага въ една работническа килийка (азъ сполучихъ четири или петъ пжти да извърша такава премѣстване, което е доста трудно по причина, че яйцето е микроскопически малко и се поврежда лесно), ще се излюпи единъ търтей, по-вече или по-малко изроденъ.

Прочее, при снасянето на яйца, царицата трѣбва да има способността да различава или да опредѣля полтъгъ на яйцето и се съобразява съ килийката, въ която спуща коремчето си. Рѣдко се случва тя да сгрѣши въ това направление. Какъ прави тя това? Какъ е възможно, че при хилядитѣ яйца, които изпълватъ нейнитѣ яйчници, да отдѣля мжжкитѣ отъ женскитѣ и какъ могатъ тѣ да слезатъ по нейна воля въ общия яйцепроводъ?

Ний се намираме тукъ отново предъ една отъ загадкитѣ на кошера и то предъ една най-необяснима. Известно е, че девственната царица съвсемъ не е безплодна, но тя може да снася само търтеиви яйчица. Едва следъ оплодяването при сватбеното си пжтешествие тя почва да снася търтеиви и работнически яйца. Отъ момента на сватбата си тя е запасена съ сперматозоиди, които е отнела отъ своя нещастенъ съпругъ. Тѣзи сперматозоиди, които Льокаръ изчислява на двадесетъ и петъ милиона, сж съхранени въ една торбичка подъ яйчницитѣ, въ началото

на общия яйцепроводъ и където сж запазени живи. Приема се, че тѣснотата на малкитѣ килийки и начинътъ по който царицата се навежда и пѣха коремчето си въ тѣхъ, да упражняватъ едно налѣгане върху торбичката съ сперматозоидитѣ, които по такъвъ начинъ изкачатъ отъ тамъ и оплодяватъ минаващото презъ това време яйце. Това налѣгане го нѣма при голѣмитѣ килийки и по тази причина отвора на семенната торбичка стои затворенъ. Други сж на мнение, че царицата е напълно господарка на мускулитѣ, които затварятъ отвора на тази торбичка. И въ действителностъ тѣзи мускули сж извънредно много, добре развити и сложни. Безъ да искамъ да разрешавамъ коя отъ дветѣ хипотези е по-добрата, защото, колкото повече се наблюдава, толкова повече се убеждава човѣкъ че е още твърде далечъ отъ върното познаване на природата и като се има предъ видъ, че единъ фактъ току-що установенъ и каквото се е вървало да се знае, съ положителностъ бива унищожаванъ съ единъ ударъ, то, въпреки това, азъ не мога да скрия че съмъ по-наклоненъ да приема последното твърдение. Опититѣ на единъ пчеларъ отъ Бордо, Дрори, сж доказали, че царицата, ако и да сж отстранени отъ кошера всѣкакви тѣртиеви килийки, щомъ като доде време за полагање тѣртиево пило, не се поколебава да положи такова въ работнически килийки и обратно, — работнически яйца въ тѣртиеви килийки, ако не ѝ сж оставени други на разположение.

Възможно е, че тази майка — робиня на бждащото, е едно силно любяще и пълно съ страсть създание, което съединявайки въ себе си мъжкия и женския принципи, да изпитва непрекъснато радостта и удоволствието на своя единственъ сватбенъ полетъ. Може би природата, която не е никжде толкова дълбокомисленна, толкова коварна, предвидлива и изобретателна, както е когато поставя клопкитѣ на любовта, сжщо и тука да е постановила интереситѣ на родътъ да се запазятъ чрезъ едно лично блаженство. Но да бждемъ предпазливи и да не се заслѣпяваме отъ нашето частно обяснение. То би било сжщото, да хвърлимъ камѣкъ въ една неизследвана бездна и да си въобразимъ, че звуковетѣ, които този камѣкъ предизвиква при падането си, ще ни кажатъ повече, отколкото самата бездна.

КНИГА IV.

Младитѣ царици

I.

Да затворимъ тукъ нашия кошеръ, кждето живота почва да върви по своя обикновенъ пжтъ, да се разширява и умножава, за да се раздоби наново, когато достигне върха на своята сила и щастие и да отворимъ още веднажъ, майчиния кошеръ, за да разгледаме какво става тамъ следъ излизането на рояка.

Щомъ като възбуждането отъ' изхвъркване на рояка се поуегне, и две - трети отъ жителитѣ сж заминали безъ нѣкаква надежда да се върнатъ, нещастниятъ кошеръ прилича на едно тѣло, което е изгубило кръвта си: той е пустъ, отслабналъ, почти мъртавъ. Въпреки това, нѣколко хиляди пчели сж останали тамъ. Тѣ поематъ работата отново, ако и малко тежко, опитватъ се да замѣнятъ, колкото възможно, отсъствающитѣ, отстраняватъ следитѣ на преминалата оргия, запечатватъ изложенитѣ на разграбване запаси отъ храни, изхвъркватъ по полето, грижатъ се за малкитѣ, на кжсо, изпълняватъ съвестно и вѣрно своитѣ задължения, които една опредѣлена сждба имъ предписва.

Но ако и настоящето да изглежда мрачно, то всичко върху което се спре окото е пълно съ надежда. Ние се намираме въ единъ отъ тѣзи легендарни замѣци на нѣмскитѣ предания, чийто стени сж образувани отъ хиляди и хиляди частици, които съдържатъ душитѣ на нероденитѣ. Ний сме въ утрото на живота, който предшества истинския животъ. Навсѣкжде почиватъ, въ добре запечатени люлчици, въ безкрайното число на лежащитѣ една върху друга чудесни шестоъгълни килийки, хиляди нимфи, побѣли отъ млѣкото, съ кръстосани крака и главички наведени къмъ гърдитѣ и чакатъ часътъ на своето пробуждане. Гледайки ги тѣй въ тѣхнитѣ еднообразни помещения, които, отдѣлни едно отъ друго, сж почти прозрачни, то може да сѣ каже че тамъ сж сиви джужета, дълбоко замислени или легиони отъ дезици, обвити въ тѣхния посмъртенъ саванъ и поставени въ призматични саркофози, които единъ неукротимъ геометъръ е строилъ въ безумна ревностъ.

Върху повърхността на тѣзи перпендикулярни стени, въ които почива единъ бждащъ, промѣняющъ се свѣтъ, който четири или петъ пжти смѣня обвивката си и тѣче

самъ своя саванъ въ тъмнината, танцуватъ нѣколко стотинѣ пчели, удрайки крилата си за да произвеждатъ необходимата топлина и още за нѣкаква тъмна целъ, защото този танцъ показва извънредни, мегодични движения, които иматъ нѣкаква целъ, доколкото знамъ, досега необяснена отъ никои изследователъ.

Следъ изминаване на нѣколко дни, покривката на нѣкоя отъ тѣзи хиляди урни (изчисляватъ ги въ единъ кошеръ на шейсетъ до осемдесетъ хиляди) се разкъсва и две голѣми, черни и сериозни очи се показватъ; надъ тѣхъ единъ чифтъ пипалца, съ които вече тѣ изследватъ околния свѣтъ, докато туренитѣ въ действие чилюсти разширяватъ отвора. Веднага се притичватъ бавачкитѣ, помагатъ на младитѣ пчели да излезатъ отъ килийкитѣ, подкрепятъ ги, чистятъ ги, и имъ поднасятъ на върха на своитѣ езичета първитѣ капчици медъ на тѣхния новъ животъ. Младата пчела, която дохожда отъ единъ другъ свѣтъ, е още замаяна, бледа и колеблива. Тя има изнемоощѣлия изгледъ на единъ малкъкъ старецъ, спасенъ отъ гроба. Човѣкъ би казалъ, че тя е прилична на единъ пжтникъ, който е покритъ съ лекия прахъ на неизвестния, водящъ къмъ битието, пжтъ. Въ всичко друго, отъ глава до пети, тя е напълно развита, знае, непосредствено каквото трѣва да знае и се отправя веднага, подобно онѣзи деца на народа, които тѣй да се каже, още въ люлката научаватъ, че тѣ никога нѣма да иматъ време да се смѣятъ и да играятъ, къмъ още запечатанитѣ килийки за да плѣска съ крилата си, да се движи ритмически и да затопля своитѣ още спящи сестрици безъ да ѝ доде на умъ да тълкува удивителната гатанка на своето предопредѣление и на своята раса.

II.

Временно, разбира се, тя е освободена отъ уморителни длъжности. Тя напуща кошера чакъ следъ осемъ дена отъ своето излюпване, за да направи първиятъ полетъ на очищение и да напълни своитѣ въздушни торбички съ въздухъ. Тѣзи се издуватъ бърже, разширяватъ цѣлото ѣ тѣло и го обричатъ, отъ тази минута, на безкрайното пространство. Следъ това тя се връща обратно въ кошера, почаква още една седмица и почва, заедно съ своитѣ връстници, да облита цвѣтята, като показва видимо възбуждане, добре познато на пчеларитѣ. Въ действителность, вижда се какъ пчелитѣ се страхуватъ, какъ тѣ, деца на тъмнината и тѣснотата, изтръпватъ отъ лазурната безкрайность и отъ самотността на свѣтлината и тѣхната скромна радостъ е изтъкана отъ ужасъ. Тѣ се спиратъ предъ прелката, колебаятъ се, изхвъркватъ и се връщатъ веднага до двадесетъ пжти, опитватъ въздуха съ глава обърната къмъ родния домъ, описватъ голѣмъ кржгъ нагоре и внезапно

падатъ назадъ, като че ли притиснати отъ скръбъ и страхъ и тѣхнитѣ тринадесетъ хиляди очи опитватъ или отражаватъ и задържатъ въ себе си заедно всички дървета, извори, огради, пжтъ, покриви и прозорци на околността, до като въздушниятъ пжтъ, по който тѣ ще се завърнатъ дома, не бжде толкова дълбоко запечатнъ въ тѣхната паметъ, като че ли е издълбанъ съ стоманено длѣто въ пространството.

Ето една нова тайна. Да се опитаме да я разгатаемъ, и ако не сполучимъ, то даже и неразгатаването ще допринесе за разширяване нашето съзнателно незнанае, което е най-плодородното поле на нашата дейность. Какъ намиратъ наново пчелитѣ кошеритѣ си, които изобщо тѣ не могатъ да видятъ, понеже повечето сж скрити подъ дървета и прелкитѣ имъ сж една малка точка отъ цѣлото? Какъ е възможно да бждатъ тѣ премѣстени два три километра отъ пчелина и много рѣдко да не го намѣрятъ? Да ли тѣ могатъ да гледатъ презъ предметитѣ? Да ли се съобразяватъ съ нѣкои знаци или притежаватъ онова особено, малко познато чувство, което известни животни, като напр. гължби и лѣстовици, притежаватъ и което наричатъ „чувство за направление“? Опититѣ на Фабръ, Леббокъ и особено тѣзи на Романесъ изглежда че доказватъ, че тѣ не се водятъ отъ този страненъ инстинктъ. Отъ друга страна азъ не единъ пжтъ констатирахъ, че тѣ никакъ не взематъ подъ внимание формата и боята на кошера. Изглежда, тѣ повече се придържатъ къмъ общото положение на пчелина, на разположението на прелката и на дъската предъ нея.*) Но даже и това е второстепено и ако напр. презъ време на силно излитане на паша, преднята страна на кошера бжде променена отъ горе до долу, то тѣ, въпреки това, прилитатъ отъ дълбочината на хоризонта направо къмъ познатото си мѣсто и се поколебаватъ за мигъ само когато ще трѣбва да прекрачатъ непознатия прагъ.

Тѣхната метода за ориентиране почива, така както позволяватъ нашитѣ наблюдения да сждимъ, повече върху една система отъ знаци, която е извънредно точна и сигурна. Не е кошера, който тѣ познаватъ, то е мѣстото, което той заема между околнитѣ предмети и това чувство на ориентиране е толкова точно, толкова математически сигурно и толкова дълбоко отпечатено въ тѣхната паметъ, че ако следъ петъ месеца на презимувание въ единъ тъменъ зимникъ кошера бжде поставенъ пакъ на старото си мѣсто и прелката е поставена нѣколко сантиметра само на лѣво или на дѣсно отъ ждето е била, всички пчели,

---

*) Прелстна или предвходна лѣсчица не е нищо друго, освенъ едно продължение на дъската, върху която е поставенъ кошера и образува единъ видъ предверие или почивно мѣсто предъ главния входъ на кошера, т. н. прелка.

които се завръщат от първото излитане, прихвъркват точно на онова място, където се е намирала тя миналата година и само постепенно, с опитване, намират премъстенения входъ. Човѣкъ би повѣрвалъ, че пространството е запазило грижливо презъ цѣлата зима следитѣ на тѣхния полетъ и че пътя на тѣхната ревностна дейность е останала издълбана въ въздуха.

Случва се сжщо, че много пчели се забъркватъ щомъ като кошера се постави на друго място, съ изключение когато се касае за голѣмо премѣстване или когато цѣлата мѣстность, която тѣ познаватъ точно на три-четири клм. въ кръгъ, е напълно измѣнена или най-после, ако е поставена предъ прелката една преградна дъска и по този начинъ на пчелитѣ се дава да разбератъ, че тукъ се е нѣщо промѣнило, че тѣ трѣбва да се ориентиратъ наново и да намѣрятъ други основни знаци.

III.

Толкова по този въпросъ. Сега да се повърнемъ къмъ кошера, който полека-лека се увеличава на пчели, където една килийка следъ друга се отварятъ и където даже материята на питата е турена въ движение. Но кошера нѣма още царица. По краищата на среднитѣ пити почватъ да се издигатъ особени строежи, които изглеждатъ помежду еднообразнитѣ обикновени килийки, като фигуритѣ и вдлъбнатинитѣ, които се виждатъ по фотографиитѣ на луната. Тѣ сж като грапави восъчни капсули или като висящи зазидани желжди, които заематъ пространството на три-четири работнически килийки. Обикновено тѣ сж групирани на едно място и голѣма стража, особено неспокойна и внимателна, пази тази частъ на кошера, върху която изглежда че владѣе нѣкакъвъ вълшебникъ. Тукъ се образуватъ майкитѣ. Въ всѣка една отъ тѣзи килийки, преди излизането на рояка, е поставено едно яйце, което изглежда точно така, както другитѣ отъ които ще излѣзатъ работнички, било отъ самата царица или, което е по-вѣроятно, при все че не е доказано до днесъ, отъ пчелитѣ, които сж го премѣстили отъ една съседна работническа килийка.

Следъ три дни, отъ това яйце се излюпва една малка лавра, на която се поднася една особена, твърде силна храна и тукъ ний можемъ да проследимъ природата въ една отъ най-любимитѣ ѝ методи, която, ако се касаеше до човѣкъ, би получила веднага пълното съ претенции название — фаталность. Малката ларва, благодарение на този начинъ на отглеждане, прекарва едно особено развитие и нейната душа и тѣло се промѣнятъ въ такъвъ размѣръ, че пчелата която ще произлезе отъ нея, изглежда че принадлежи къмъ другъ видъ насекомо.

Тя ще живѣе четири или петъ години, вмѣсто шестъ или седемъ седмици. Нейното коремче е два пжти по-дълго и съ повѣтълъ, златистъ цвѣтъ. Нейното жило е извито, нейнитѣ очи сж съставени отъ шестъ хиляди фацети, вмѣсто дванадесетъ хиляди, както при работницитѣ. Нейниятъ мозъкъ е по-слабо развитъ, но яйчницитѣ ѝ, въ противоположностъ, сж голѣми и напълно развити и тя притежава единъ специаленъ органъ, — семенното мехурче, който я прави, тъй да се каже, двуполова. Тя нѣма никой отъ органитѣ за работа: нито жлезитѣ за образуване на восъка, нито четчици и кошнички на краката си за събиране на прашецъ. Тя не притежава никое отъ обичаитѣ и страститѣ, които ний знаемъ за неизменно свързани съ пчелата. Тя не изпитва никакво влечение къмъ слънцето, нито нужда отъ въздушно пространство и тя изживѣва и свършва живота си безъ да е посетила нито едно цвѣте. Тя прекарва цѣлия си животъ въ тъмнината и тѣснотата на кошера, пълна само съ желание да осемени колкото се може повече килийки. Въ замѣна това, тя единствена узнава радоститѣ на любовта. Тя не знае дали ще види два пжти презъ живота си свѣтлината, защото рояването не винаги е необходимо нужно; може би тя ще употреби само веднажъ крилата си, но това ще бжде да отхвърчи на срещата съ своя любимъ. Странно и интересно е наистина да се види, че толкова много нѣща, органи, идеи, желаня и обичаи, на късо — една цѣла сждба, не се съдържа въ единъ зародишъ, това би било обикновенно явление при растението, животното и човѣка, — но въ едно чуждо и инертно тѣло: въ една капчица медъ*)

IV.

Приблизително една седмица е изминала отъ като старата царица е отпжтувала. Царскитѣ нимфи, които спятъ въ килийкитѣ, не сж всички на една възраст, защото пчелитѣ иматъ единъ интересъ въ това, царицитѣ да се излюпватъ една следъ друга, споредъ това да ли кошера ще се реши да изпрати следъ първия роякъ, единъ втори, трети или четвърти рояци. Отъ нѣколко часа вече тѣ изтъргватъ

*) Нѣкои пчелари поддържатъ, че пчелитѣ-работнички и царицитѣ, щомъ като сж се излюпили отъ яйцето, получаватъ еднаква храна, единъ видъ млѣко съ голѣмо съдържание на азотъ, което дойкитѣ имъ изпусчатъ отъ едни жлези, разположени въ устата имъ. Но следъ нѣколко дни, работническитѣ ларви преставатъ да получаватъ това млѣко и биватъ хранени по-нататкъ съ по-груба храна — медъ и прашецъ, докато младата царица, до своето пълно развитие, получава изобилно онова ценно млѣко, което аж нарекли „царска храна“. Както и да е, резултата и чудото оставатъ сжщитѣ.

постепенно стенитѣ на най-узрѣлата килийка и скоро младата царица, която сжщо отъ вжтре гризе кржглия покривъ, подава глава, изкатерва се бавно навънъ и изкачва накрая съвсемъ, подпомогната отъ дойкитѣ си, които я чистятъ и милватъ въ това време, когато тя се опитва да направи първитѣ си несигурни стжпки върху питата. Тя изглежда, сжщо както новоизлюпенитѣ работнички, бледа, едва се държи на краката си, но още следъ десетъ минути тя стжпва твърдо и почва да тича насамъ-нататъкъ изъ кошера, обладана отъ неспокойство и съ чувство че тя не е сама, че трѣбва да завладѣе своето царство, че нѣкъде задъ востъчнитѣ стени има още други претенденти за царския престолъ и тя почва да търси своитѣ съперници. Въ този моментъ се намѣсватъ активно разума на инстинкта, духътъ на кошера или множеството на работничкитѣ, съ едно тайнствено решение. Най-голѣми изненади могатъ да се видятъ при развитието на тѣзи събития, ако човѣкъ ги проследи въ единъ кошерь съ стъклени стени, защото не се забелезва въ това отншение никакво колебание или не-единодушие. Не може да се види никакъвъ знакъ на раздоръ или разпавии. Само едно предрешено еднодушие царува, — това е настроението въ пчелното семейство и всѣка пчела знае предварително какви мисли ще иматъ другитѣ пчели. Въпреки това, този моментъ е затѣхъ твърде сериозенъ: той е, точно разгледанъ, момента, въ който се турятъ на везни живота и сжществуването на кошера. Тѣ иматъ да избиратъ между три или четири възможности, които въ тѣхнитѣ послѣдствия сж напълно различни и чрезъ единъ отрицателенъ резултатъ, могатъ да станатъ сждбоносни. Тѣ трѣбва да съгласуватъ вролената страсть или дългъ за умножението на видътъ, съ запазване на кошера и неговото младо поколение. Често тѣ постжпватъ погрѣшно и изпращатъ единъ следъ други четири или петъ рояка, съ което майчиния кошерь бива отслабванъ извънредно. Тѣ не сж въ състояние тогава да се засилятъ достатъчно и биватъ изненадени отъ нашия климатъ, който не е климата на странитѣ отъ дѣто тѣ произхождатъ и къмъ който тѣ, въпреки всичко, запазватъ споменъ, и загинватъ съ появяването на първитѣ зимни студове. По такъвъ начинъ тѣ ставатъ жертва на тѣй наречената „роитбенна треска“, която, сжщо като обикновената треска, е реакция на пресиленъ животъ, който надхвърля целитѣ си, затваря кржга и завършва съ смъртъ.

V.

Отъ решенията, които тѣ могатъ да взематъ, изглежда, никое не е предопредѣлено и човѣкъ ако остане простъ зритель, не може да предвиди кое ще избератъ. Но че този изборъ е общо обмисленъ се познава, че той може да

му повлияе и даже да го предизвика, като съчетае нѣкое обстоятелство, напр. ако увеличи или намали пространството, което имъ оставя на разположение, като размѣни пити съ медъ съ пити съ работническо пило и обратно. За тѣхъ не важи да ли тѣ веднага ще изпратятъ втори или трети роякъ, това ще бжде, би могло да се каже, само едно слѣпо решение, което е предизвикано отъ известенъ капризъ или раздражение, — касае се много-повече веднага и въ пълно съгласие да се взематъ мѣрки, които ще имъ позволятъ три или четири дена следъ появяването на една млада царица, да изпратятъ новъ роякъ и три дена следъ отпътуването на младата царица съ рояка, да пуснатъ трети роякъ. Не може да се откаже, че тукъ имаме на лице една цела система, една голѣма комбинация отъ бждащи нѣща, която се простира въ едно значително време, ако се вземе предвидъ краткотрайността на тѣхния животъ.

VI.

Тѣзи мѣрки се отнасятъ до грижитѣ къмъ младитѣ царици, които спятъ още въ своитѣ восъчни стаички. Азъ приемамъ, че пчелитѣ сждейки разумно, не сж пуснали втори роякъ. Тукъ сжщо сж възможни два начина за разрешение на задачата. Трѣбва ли тѣ да позволятъ на първороденната между младитѣ царици, на чието раждане ние присѣтствахме, да избие своитѣ сестри-съперници или трѣбва да почакаатъ до като се изпълни опасната церомония на брачното излитане, отъ което ще зависи по-нататъшната сждба на пчелното семейство? Понѣкога тѣ позволяватъ избиването, често тѣ му се противопоставятъ, но, разбира се, мжно е да се каже, да ли това става като предохранителна мѣрка къмъ опаснитѣ на брачния полетъ или защото трѣбва да се изпрати втори роякъ, защото много пжти е наблюдавано, че тѣ сж били решени да роятъ за втори пжтъ, но внезапно сж измѣняли волята си и сж унищожавали всички заложенни царски килийки, до тогава запазени отъ гнѣвътъ на първороденната, било защото времето е ставало неблагоприятно, било поради нѣкои други, намъ непознати, причини. Но да приемемъ, че тѣ сж се отказали отъ повторно рояване и сж приели опаснитѣ на брачното излитане. Щомъ като нашата царица, тласкана отъ ревностъ, се доближи до областта на царскитѣ килийки, стражата тамъ отстъпва предъ нея. Тя се нахвърля озлобено върху първата царска килийка, която ѝ се изпречва и се заема съ крака и жби да разкъса обвивката ѝ. Тя пробива килийката, разкъсва тъканята съ която сж обвити вътрешнитѣ на стената, разголва спящата книгиня и щомъ като нейната съперница е вече оформена, избръща се, спуска жилото си въ килийката и го забожда стръвно въ тѣлото на пленницата, до като тази не умре

отъ ранитѣ, причинени ѝ отъ отровното оржие. Тогава тя се успокоява. Смъртта, която туря едно тайнствено ограничение на омразата въ всички живи същества, изглежда че я удовлетворява и тя изважда жилото си за да се отправи къмъ друга царска килийка. Тя отварящо така и тази, но я оставя незакачена щомъ като съзре вътре ларва или неразвита нимфа и спира само тогава, когато отъ умора зжбитѣ ѝ безсилно се лъзгатъ по восъчнитѣ стени на царскитѣ килийки. Пчелитѣ, които я заобикалятъ, наблюдаватъ какво прави, безъ да взематъ участие въ нейната работа или да ѝ се бъркатъ; но щомъ тя е разчоплила една килийка, тѣ се притичатъ, извличатъ труптъ на още живата ларва или ранена нимфа и я изхвърлятъ навънъ отъ кошера, следъ което се нахвърлятъ съ алчностъ върху царската храна, намираща се въ килийката. Следъ като гнѣвътъ на уморената царица угасне, тѣ дозбиватъ останалитѣ невинни нимфи и ларви и царския родъ изчезва, заедно съ своитѣ жилища.

Това явление, заедно съ избиване на търтеитѣ, последното още извинимо, сж най-ужасното време въ живота на единъ кошерь, единственото когато работницитѣ-пчели позволяватъ на раздоритѣ и смъртта да завладѣятъ за мигъ тѣхното жилище. И тукъ, както това често става въ природата, привилигированитѣ въ любовьта сж тѣзи, които носятъ върху себе си необикновенитѣ знаци на насилствената смъртъ.

Понѣкога, но този случай е рѣдкъ, защото пчелитѣ знаятъ да го предотвратятъ, се появяватъ две царици едновременно. Тогава, веднага следъ излизането имъ отъ килийкитѣ, се състои смъртоносния двубой, който е далъ на Хубера възможностъ да направи едно особено откритие: винаги когато дветѣ девствени и млади царици стоятъ една срещу друга съ своитѣ хитинови щитове и гледатъ да се прободатъ една—друга, когато тѣхнитѣ жила се изваждатъ, то изглежда, сжщо като при боеветѣ въ Илиадата, би казалъ човѣкъ като че боговетѣ на тѣхния видъ се изпречватъ помежду имъ и дветѣ борящи се страни се одърпватъ една отъ друга; като че ли, внезапно обхванати отъ ужасъ, тѣ бѣгатъ една отъ друга уплашени, за да се нахвърлятъ веднага съ още по голѣмо остървение, да побѣгнатъ отново една отъ друга, ако двуюката участь, бждащето на тѣхния родъ бжде заплашено отново, и все така до като на една отъ дветѣ не се удаде случай да измами другата и безопасно за себе си да убие своята противница при едно невнимателно или несръчно движение, защото закона на вида изисква само едната жертва.

VII.

Щомъ като младата царица, по такъвъ начинъ, е разрушила царскитѣ килийки или е убила своята съперница;

то тя бива призната отъ народа и на нея остава само едно, за да управлява истински и да бжде гледана така, както нейната майка, — да извърши своя сватбенъ полетъ, защото пчелитѣ проявяватъ къмъ нея малко грижи и почитъ до като е безплодна. Често, обаче, нейната история не е толкова проста и пчелитѣ рѣдко си отказватъ удоволствието да роятъ още веднажъ. Въ този случай, както и въ другия, тя, движена отъ сжщото желание, се запжтва къмъ царскитѣ килийки, но, вмѣсто да срещне тамъ покорни слуги и съчувственици, тя се сблъсква съ една многобройна, зле настроена къмъ нея стража, която ѝ препречва пжтя, Тласкана отъ своето силно желание, тя се опитва, разгнѣвена, да си пробие пжтя, или да заобиколи, но на всѣкжде срѣща бдителна стража, която пази спящитѣ княгини. Тя се опитва наново да си пробие пжтя, но бива винаги сърдито отблъсквана и даже наказвана, докато най-после се убеди, че малкитѣ непоколебими работнички представляватъ единъ законъ, на който нейния трѣбва да отстжи.

Накрай тя се оттегля отъ тамъ, разхождайки се отъ пита на пита, пълна съ неудовлетворенъ ядъ, при което изкарва онази добре позната на пчелитѣ песенъ, войственъ викъ или заплашителни стенания, звукъ приличенъ надалечно тржбене на сребърна тржба и при все това е толкова ясенъ въ своята сърдита слабостъ, че се чува на двадо три метра далечина презъ двойнитѣ стени на най-добре затворения кошерь. Този царски викъ има магическо влияние върху пчелитѣ. Той ги пренася въ единъ видъ ужасъ или вцепеняване и ако царицата го изпѣ предъ защищаванитѣ килийки, то стражаритѣ, които ги пазятъ и отблъсватъ царицата отъ тамъ, отведнажъ се стжписватъ, навеждатъ глави и стоятъ неподвижни, докато я изпѣ. Вѣрва се впрочемъ, че това покорство предъ царичината пѣсенъ се използва отъ пеперудата „Мъртвешка глава“, която подражава този звукъ и по такъвъ начинъ сполучва безнаказано да се вмѣква въ кошера и да се насмуква съ медъ, безъ пчелитѣ да помислятъ да я нападнатъ.

Два или три дни на редъ, понѣкога и петъ, продължаватъ тѣзи стенания на разсърдената царица изъ кошерь, която вика защитенитѣ претендентки на двубой. Въ това време тѣ сж се развили напълно, поискватъ отъ своя страна да излѣзатъ на бѣлъ свѣтъ и почватъ да гризятъ отъ вжтре обвивката на своята килийка. Една голѣма опасностъ, изглежда, заплашва кошера. Но „духътъ на кошера“ е превидилъ всички последствия, когато е взималъ своитѣ решения и добре осведоменитѣ пазители знаятъ всѣки часъ какво трѣбва да правятъ, за да предотвъртятъ изненади отъ страна на противоположнитѣ инстинкти и да изравнятъ дветѣ неприятелски сили. Изглежда, тѣ добре съзнаватъ, че младитѣ царици, които сж нетърпеливи да излѣзатъ отъ затворитѣ си, ако излѣзатъ веднага, ще паднатъ подъ ударитѣ

на своята станала вече непобедима по-стара сестра и една подиръ друга ще бждатъ умъртвени. Щомъ като прочее, една отъ живозазиданитѣ се заеме да отвори вратитѣ на своята кула отвътре, пчелитѣ изграждатъ отгоре единъ новъ восъченъ пластъ и нетърпеливата затворница работи упорито за своето освобождение безъ да подозира, че тя прегризва една омагьосана стена, която невидимо се съгражда отново. При това тя слуша предизвикателния звукъ на съперницата си и понеже познава своето предопредѣление и царския си дългъ, преди даже да е могла да види свѣтлината на живота, преди да знае какъ изглежда кошера, то тя дава отговоръ отъ дълбочината на своя затворъ. Но понеже нейния звукъ трѣбва да мине презъ стѣнитѣ на катакомбата, то той звучи съвсемъ другояче, — глухъ и тѣпъ и ако пчеларя привечеръ, когато дневния шумъ е престаналъ и настѣпи мълчанието на звездитѣ, се прислуша на прелката на кошера, то той чува и разбира диалога между блуждающата насамъ-нататъкъ изъ кошера млада царица и нейната още затворена съперницъ.

VIII.

Това продължително задържане е за младитѣ княгини отъ голѣма полза, защото, когато излѣзатъ, сж по узрѣли, по-силни и способни даже да изхвърчатъ. Отъ друга страна дългото чакане е засилило и свободната царица, тъй че тя сега е въ състояние да се изложи на опасноститѣ на рояването. Втория роякъ, или вторака нареченъ, напуца тогава майчиния кошерь на чело съ първорождената царица. Веднага следъ отпътуването на рояка, останалитѣ въ кошера пчели освобождаватъ една отъ задържанитѣ царици, която отъ своя страна показва сжщата наклонность къмъ убийства, издава сжщитѣ гнѣвни викове и напуца три дни по-късно кошера, на чело на трети роякъ и т. н. въ случай на роитбена треска, до съвършенното изтощаване на майчиния кошерь.

Свамердамъ разправя за единъ кошерь, който чрезъ своигѣ рояци и рояцитѣ на тѣзи рояци, е образувалъ само за единъ сезонъ тридесетъ семейства.

Това извънредно умножение се е забелезвало особено следъ тежки зими, като че ли пчелитѣ, винаги въ разбирателство съ тайната воля на природата, съзнаватъ опасноститѣ на които е изложенъ тѣхния видъ. Но при нормално време и при силни, добре гледани кошери, тази роитбената треска рѣдко се явява. Повечето роятъ само веднажъ, много не роятъ никакъ.

Обикновено, следъ повторно рояване, пчелитѣ не предприематъ друго, било че се боятъ отъ прекомърно отслабване на майчиния кошерь, било че неблагоприятното време имъ налага въздържане. Тогава тѣ позволяватъ на тре-

тата царица да избие останалитѣ затворници и правилния животъ на кошера настѣпва отново. Усърдието, съ което работата започва тогава, е толкова по-голъмо, тъй като почти всички работници — пчели сж се млади и тѣхния кошерь е обеднялъ и обезлюденъ, тъй че много празноти трѣбва да бждатъ попълнени преди зимата да е похлопала на вратитѣ имъ.

IX.

Излизането на втория и третия рояци е сжщо като при първия, съ тази само разлика, че тѣзи рояци, сж по-малобройни и по-непредпазливи, защото не изпращатъ съгледвачи и понеже младата, неоплодна царица е лека и въ увеличението си отлита много далечъ, като и увлича рояка съ себе си. Тѣзи втори и трети рояци сж прекалено смѣли и тѣхната сждба е твърде съмнителна. Тѣ иматъ за предводителка една млада, неоплодена царица и тѣхната участъ зависи отъ предстоящото сватбено пжтешествие. Една случайно прелитаща птица, нѣколко капки дждъ, студенъ вѣтъръ, една заблуда и тѣ сж безвъзвратно загубени. Пчелитѣ съзнаватъ това много добре и, въпреки усилено-почнатата работа, оставятъ често всичко и придружаватъ младата си господарка въ търсенето на нейния съпругъ, за да я не изгубятъ отъ очи, да я покроятъ и защитятъ въ опасностъ съ хиляди вѣрни крила или пѣкъ съ нея да загинатъ, когато любовта я увлече толкова далечъ отъ кошера, че тя забравяйки пжтя за връщане къмъ него, се загуби.

X.

Но закона за бждащето е толкова силенъ, че никоя пчела не се поколебава предъ тази несигурностъ и смъртна опасностъ. Въодушевлението при второто и третото роявания е равно на това при първото. Щомъ като майчиния кошерь е решилъ да се дѣли, всѣка млада царица намира привърженици, които да искатъ съ нея да опитатъ щастието си да я придружатъ въ това пжтешествие, въ което може да се изгуби много и нищо да не се спечели, освенъ удовлетворяването на единъ инстинктъ. Кой имъ дава тази енергия, да скжсатъ съ миналото като съ единъ неприятель? Кой избра въ множеството кои ще заминатъ и кой отбелезва тѣзи, които ще останатъ? Не сж опредѣлени възрасти, които се махатъ и други оставатъ, — тукъ най-младитѣ, тамъ най-старитѣ; — около всѣка царица, която излиза, за да се не върне никога, се групиратъ твърде стари пчели, а въ сжщото време и много млади, които за пръвъ пжтъ виждатъ безпредѣлното въздушно пространство. Сжщо тъй не е случаенъ поводъ, мимолетно разпалване или угастване на една мисль, инстинктъ или чувство, които опредѣлятъ пропорционалното отношение на единъ роякъ. Азъ съмъ се опит-

валъ често да опредѣля бройното отношение на излизащитѣ съ рояка и останалитѣ въ кошера пчели и при все че мжчнотиитѣ при тѣзи опити не позволяватъ да се добиятъ математически-точни числа, то все пакъ можахъ да установя, че това отношение,—пресмѣтната и силата на пилото, т. е. предстоящитѣ излюпвания, е достатъчно постоянно, за да се приеме едно истинско и чудно пресмѣтане отъ страна на „духътъ на кошера“.

XI.

Ний нѣма да проследимъ приключенията на тѣзи рояци. Тѣ сж многобройни и често твърде забъркани. Понѣкога се смѣсватъ два рояка; други пжтъ при бъркотията на отпжтуването, две или три отъ затворенитѣ царици се измъкватъ презъ стражата и се присъединяватъ къмъ образуващия се роякъ. Често нѣкоя отъ младитѣ царици използва момента на рояването, както е заобиколена отъ гъртеи, да се оплоди и тогава увлича народа си на голѣма височина и далечина. Въ практическото пчеларство тѣзи втораци и третаци обикновено не се оставятъ да образуватъ самостоятелни семейства, а ги повръщатъ обратно въ майчиния кошерь. Царицитѣ се срещатъ въ кошера, пчелитѣ ги заобикалятъ и мълчеливо наблюдаватъ тѣхната борба, докато по-силната победи и тѣ, въ своята любовъ къмъ редъ и старателность, изхвърлятъ навннъ трупътъ на победената, прекратяватъ по такъвъ начинъ бждащи разпри, забравятъ миналото, покачватъ се по пититѣ и хвъркватъ отново миролюбиво къмъ очакващитѣ ги цвѣтя.

XII.

За да опростимъ нашия разказъ, да се върнемъ отново къмъ историята на нашата царица въ онзи моментъ, когато пчелитѣ ѝ позволяватъ да избие сестритѣ си въ тѣхнитѣ килийки. Както казахъ, тѣ не позволяватъ това избиване ако иматъ намѣрение да рояватъ повторно. Често обаче, тѣ го позволяватъ, защото политическигѣ настоения въ различнитѣ кошери на единъ и сжщъ пчелинъ сж толкова различни, колкото и въ различнитѣ народности на една и сжща земна часть. Вннъ отъ всѣко съмнение е, че ако ѝ позволятъ, съ това вършатъ грѣшка, защото ако царицата загине при сватбения полетъ или се заблуди, нѣма да има кой да я замѣсти и работническитѣ лаври сж станали твърде възрастни, за да бждатъ преобърнати въ царски лаври. Но грѣшката е извършена вече и първородената между младитѣ царица е призната отъ народа за единственна владетелка. Но тя е още неплодена. За да прилича въ всичко на майка си, която замѣства, тя трѣбва да се срещне съ гъртей презъ първитѣ двацетъ деня следъ раждането си. Ако това по нѣкои причини стане по-късно, то тя остава

Безвъзвратно девица. Ако и такава, както видяхме, тя не е безплодна. Тукъ намираме онази странна аномалия, предумотрителност или капризъ на природата, на която е дадено името партеногенезисъ и която се среща при много насекоми, напр при листнитѣ въшки, при нѣкои пеперуди, твърдокрили и пр. Девствената царица е, прочее, способна да снася яйца, като че е оплодена, но отъ всички тѣзи яйца, снесени било въ голѣми, или малки килийки, не се раждатъ освенъ само търтеи и тѣй като тѣзи не работятъ никога, но живѣятъ за смѣтка на работницитѣ, като не само не принасятъ нищо за кошера, но не се грижатъ за собствената си прехрана, то настѣпва, нѣколко седмици само следъ смъртта на последната изгощена работница, пълното разрушение на кошера. Девствената царица ражда хиляда търтеи и всѣки отъ тѣзи мъжки пчели притежава милиони сперматозоиди, ни единъ отъ които не може да проникне въ нейното тѣло. Ако се взематъ предвидъ хилядитѣ подобни случаи, които се откриватъ всѣки день, главно около въпроса за възпроизвеждането, то изглежда че особенното и неочакваното да нѣматъ край и всичко прави впечатление на баснословностъ, сжщо както въ приказкитѣ и въ историитѣ за разни чудеса. Отъ друга страна, какъ може да се обясни намерението на природата ако тя благоприятства по такъвъ начинъ вреднитѣ за случая търтеи, за смѣтка на необходимитѣ и полезни работни пчели? Дали не се страхува, че тѣ ще се опитатъ по нѣкакъвъ начинъ да ограничатъ числото на тѣзи готовановци до единъ по-малкъ размѣръ? Или това е твърде силна реакция срещу нещастieto на неоплодената царица? Не е ли това единъ отъ онѣзи случаи на преголѣма и слѣпа предвидливостъ, която не може да разпознае причината на злото, надхвърля своята цѣль и, за да предотврати една неприятна случка, причинява катастрофа? Въ действителността, да не забравяме, че тази действителностъ не е съвсемъ сжщинската—природната действителностъ, защото въ девственитѣ лесовете пчелнитѣ семейства е могло да бждатъ попрѣснати отколкото сж сега, — въ действителността, когато една царица не е бивала оплодена, вината не е бивала на търтеитѣ, които сж винаги многобройни и прелитатъ отъ твърде далечъ, но това се е дължало на студа и дъжда, отъ които тя е бивала задържана твърде продължително въ кошера или може би на нейнитѣ не добре развити крила, които не сж и позволявали да следва търтеитѣ въ тѣхния много високъ полетъ. Въпреки всичко, природата не се грижи ни най-малко за тѣзи по дълбоки причини и има само единъ страстенъ стремежъ: да създаде колкото се може по-вече търтеи. Тя прескача още и други закони за да достигне тази целъ и често въ осиротели кошери могатъ да се видятъ две или три работници-пчели обхванати отъ такова желание за съхранение на тѣхния

родъ, че въпреки неразвититѣ си яйчници, сж принудени да носятъ яйца. И наистина, тѣхнитѣ органи се уголѣмяватъ подъ натиска на една отчаяна воля и даватъ нѣколко яйца но отъ тѣхъ, както отъ тѣзи на една неплодена царица, излизатъ само тѣртеи.

КНИГА V.

Свадбень полеть.

I.

Да видимъ сега, по каквъ начинъ става заплодяването на пчелната царица. Сжщо и тукъ природата предприема извънредни мърки, за да облагодетелства съединяването на двата пола отъ различни кошери, единъ страненъ законъ, къмъ който тя не е принудена отъ нищо, капризъ или може би безполезна невнимателность, чиято поправка изисква проявяване на най-чуднитѣ сили на нейната дееспособность.

Твърде е вѣроятно, че ако тя употребеше за запазване живота, за намаление на страданията, за идването на една по-лека смъртъ, за спестяване на много случайности съ такива ужасни последици, половината отъ този свой гений, който тя разпилява съ кръстосаното оплодяване и други своеволни свои хрумвания, гатанката на битието щѣше да бжде за насъ по-малко неразградаема и достойна за съжаление, отколкото тѣй както сега се представя на нашата любознателность. Но ний трѣбва да крепимъ нашето съзнание, и да вземемъ участие въ живота не отъ това което би могло да бжде, а отъ това което е.

Прочее, царската дестваенница живѣе въ тѣснотата на кошера заедно съ нѣколко стотинъ забикалящи я високомърни търтеи или мжжки пчели, които непрекъснато смучатъ медъ и друга целъ на сжществувание нѣматъ, освенъ да изпълнягъ акта на любовта. Въпреки непрекъснатото съприкосновение на двата пола, което нѣщо другаде би преодолѣло всѣкакви пречки, никога оплодяването не се извършва въ кошера и до сега не е сполучено да бжде оплодена една затворена царица*).

Търтеитѣ около нея не я знаятъ, до като се намира въ тѣхната среда. Тѣ изхвъркватъ отъ кошера и я дирятъ въ най-скрититѣ кѣтчета на хоризонта, безъ да подозиратъ, че току-що сж я натустнали, че спягъ съ нея върху една и сжща пита и че сж я може би блѣснали при своето бързо излизание. Би могло да се каже, че тѣхнитѣ разкошни очи,

*) Професоръ Маклейнъ е успѣлъ неотдавна да извърши искусвенно оплодяване на царица, но само чрезъ сложни и трудни хирургически операции. Плодовитостта на тази царица е била ограничена и краткократна.

които покриватъ цѣлата имъ глава като една блестяща каска, я разпознаватъ и пожелаватъ само когато тя плува въ лазура. Всѣки денъ отъ единадесетъ до три часа, когато слънчевата свѣтлина е въ пълния си блѣсъкъ, тѣ изхвъркватъ въ търсение на съпругата, царствена и несравнима, както недосегаемата принцеса въ приказкиѣ, защото два-сетъ или трийсетъ рода наоколо сж се притекли и я заобикалятъ, една свита отъ повече отъ десетъ хиляди кандидати отъ които само единъ е избранъ за една мигновена пригръдка, която му дава щастието и смъртъта, до като останалитѣ правятъ безполезно придружение на пригърнатата двойка и скоро ще трѣбва да загинатъ, безъ да могатъ да съзратъ за втори пѣтъ сждбоносната и вълшебна картина.

II.

Това удивително безсмисленно разсипничество на природата не е ни най-малко прекалено. Въ най-силнитѣ кошери обикновено се намиратъ четиристотинъ — петстотинъ търтеи. Въ изроденитѣ или слаби кошери се срещатъ отъ тѣхъ съ хиляди, защото, колкото единъ кошеръ е понаклоненъ къмъ пропадане, толкова повече търтеи той произвежда. Може да се каже, че единъ пчелинъ съ десетина кошери изпраща въ въздуха средно единъ народъ отъ десетъ хиляди търтеи, отъ които най-вече десетъ до петнадесетъ могатъ да иматъ случай да изпълнятъ единственната задача, за която сжществуватъ

Въ това време, въ очакване изпълнението на своята мисия, тѣ изчерпватъ запаситѣ на кошера и уморителната работа на петъ или шесть работнички не е достатъчна да изхрани единъ отъ тѣзи претенциозни и лакоми паразити които проявяватъ трудолюбие само съ устата си. Но природата е винаги съ широка ржка, когато се касае за функции и привилегии на любовта. Тя е скъперница само при органи и инструменти на труда. Тя е пристрастна и жестока само къмъ всичко, което хората наричатъ добродѣтель. Обратното изобилно трѣска по пѣтя на безинтереснитѣ влюбени скжпоценноститѣ и значитѣ на благоволенияго си. Тя вика навредъ: „сѣдинявайте се и се плодете, други закони и цели освенъ любовта нѣма“, за да добави следъ това полугласно: „и се запазете после кой както може, какъ ще сторитѣ това, малко ми важи“. Напраздно би се вършило друго, напразно е друго да се желае, навредъ ще се види този моралъ, който е така противенъ на нашия. Вижте още нейното несправедливо скжперничество и нейното безсмисленно разсипничество върху това малко сжщество. Върната на дълга си работница-пчела трѣбва отъ люлката до гроба да облита хиляди цвѣтя, трѣбва въ лабиранта на нектарнитѣ галерии, въ скрититѣ жгли на прашни-

ковитѣ сждове да търси и открива медъ и прашецъ. Въпреки всичко, нейнитѣ очи и органи на обонянието, въ сравнение съ тѣзи на търтея, сж твърде слабо развити. Търтеитѣ можеха да бждатъ почти слѣпи и безъ обоняние, безъ да страдатъ отъ това, даже едва ли го бѣха почувствали. Тѣ нѣматъ нищо да правятъ, нищо да събиратъ; тѣхната храна имъ се поднася готова и тѣхното сжществуване е непрекъснато пиршество. Но тѣ сж пълномощници на любовта и най голѣмитѣ и безполезни подаръци биватъ хвърлени чрезъ тѣхъ съ пълни ржце въ пропастьта на бждащето. Единъ отъ хилядата между тѣхъ ще може да види единъ пжтъ презъ живота си хвърчащата въ лазура царска девственница. Единъ отъ хилядата ще последва за една минута въ въздушното пространство следата на женската, която не търси да избѣга. Това е достатъчно. Пристрастната сила е разкрила прѣкомѣрно и чакъ до безумие своитѣ нечувани богатства. На всѣки единъ отъ тѣзи несигурни любовници, отъ които деветстотинъ деведесетъ и деветъ, нѣколко дена следъ тържественната и смъртоносна сватба на хилядния между тѣхъ ще бждатъ избити, тя е дала по тринадесетъ хиляди очи на всѣка една страна на главата, до като работницата-пчела има само шестъ хиляди. Тя е снабдила всѣко тѣхно пипалце съ тридесетъ и седемъ хиляди трапчинки на обонянието, когато работницата притежава само петъ хиляди

III.

Вѣрвамъ, малциня сж имали случай да наблюдаватъ брачната тайна на пчелната царица, защото сватбата ѝ става въ безкрайното, заслепително, легло на лѣтното небе. Но при известни обстоятелства може да се види нейното изхвъркване и завръщане отъ смъртоносния походъ.

Въпреки нетърпението си, тя стои смирено въ сѣнката на прелката дни и часове, докато се излѣе отъ дълбочината на лазурното небе едно чудесно утро. Тя обича минутата, когато още блести остатъкъ отъ роса върху лията и цвѣтове, когато още последнята свѣжестъ на отсгпващото утро се бори съ горещината на деня и кристалния звукъ на утрото не е заглѣхналъ съвсемъ въ мълчанието на приближаващото се пладне.

Тогава тя се показва на портитѣ на кошера, безъ печлитѣ да си грижатъ за нея, защото тѣ продължаватъ спокойно своята работа или е заобиколена отъ смаяни работници, споредъ това дали е оставила въ кошера свои сестри или пжкъ се има страхъ, че при загуба не би могло да бжде замѣнена съ друга. Тя хвърква изпърво съ глава обърната къмъ кошера, връща се на прелетната дѣска нѣколко пжти и едвамъ чакъ, когато е запомнила добре изгледа и мѣстоположението на своето царство, което не е

виждала по-рано отвън, — тя хвърква нагоре въ дълбочинитѣ на небето и достига височини и зони на свѣтлината, до които другитѣ пчели презъ живота си не сж изкачвали. Търтеитѣ долу, които лениво се люшкатъ върху цвѣтята, сж я съзрѣли и вдѣхнали магнетическия парфюмъ, който скоро се разнася и до съседнитѣ кошери. Веднага голѣмата гълба отъ тѣхъ се надига и последва следитѣ ѝ въ въздушното море, чиито кристални граници се отдалечаватъ все повече и повече. Радостно опиянена отъ употрѣбата на крилата си и вѣрна на превъзходния законъ на своя видъ, който и поднася любимия и позволява само на най-силния да проникне въ нейната самота въ безпределния въздушенъ океанъ, издига се тя все по-високо и синия въздухъ на утрото прониква за пръвъ пжтъ въ нейнитѣ дишателни органи, потича като небесна кръвъ въ хилядитѣ звездопободни въздушни тржби на нейнитѣ бѣли дробове, които заематъ половината отъ тѣлото ѝ и се хранятъ отъ безкрайното пространство. Тя се издига все още и ето вече рояка на търтеитѣ се прѣсва и намалява все повече и повече. Слабитѣ и болнитѣ, остарелитѣ и неджгавитѣ, лошо-храненитѣ на безсилнитѣ и изпаднали семейства, се отказватъ скоро да я преследватъ и изчезватъ въ празното пространство. Само една частъ неуморими се колебае още въ безпределния въздушенъ океанъ. Още едно последно напрежение на крилата и избранника на непонятнитѣ сили я достига, прегрѣща, прониква въ нея и окрилена отъ двоенъ полетъ, тѣсно — пригърнатата двойка се спуща спираловидно надолу въ смъртния делириумъ на любовта.

IV.

По-голѣмата частъ отъ жититѣ сжщества притежаватъ неясното чувство, че смъртъ и животъ сж раздѣлени само съ една тънка и прозрачна преграда и че дълбоката идея на природата изисква нѣкой да умре въ момента, когато се създава новъ животъ. Тукъ, особено, тази идея се проявява въ своята примитивна простота, която хвърля сѣнката си даже въ цѣлувката между хората. Щомъ като съвокуплението е извършено, утробата на търтея се разпуква, половиѣ му органи се откъсватъ и завличатъ на вѣнъ всичкитѣ му вжтрешности, крилата му се отпусчатъ безсилни и изпразненото тѣло се поколебава за мигъ въ въздуха, следъ което пада въ пропастьта. Сжщото намѣрение, което въ партеногенезиса поставя на изпитание сждбата на пчелното семейство чрезъ прекомѣрното увеличение на търтеитѣ, пожертвува тукъ сжщитѣ за бждащето на кошера.

V

Изглежда природата иска, въ интересъ на кръстосаното заплодяване, щото съвокупяването на търтея съ царичката да става само въ въздуха. Но нейнитѣ желанія се преплитатъ като една мрежа и най-любимитѣ ѝ закони трѣбва да се провиратъ непрестано презъ брънкитѣ на други закони и последнитѣ веднага да правятъ това презъ първитѣ.

Тѣй като тя е изпълнила сжщия въздухъ съ безброй опасности, съ студени вѣтрове, съ силни течения, бури, птици, насѣкоми и дъждовни капки, които сжщо се подчиняватъ на непреклони закони, тя трѣбва въ сжщото време да се погрижи, това съвокупление да се извърши колкото се може по-бърже. Това се постига съ свѣткавичната смъртъ на търтея. Едно мигновение е достатъчно, и другата частъ отъ оплодяването се извършва въ утробата на съпругата.

Тя се завръща бърже обратно въ кошера, влачейки следъ себе си изтрѣгнатитѣ вжтрешности на своя любовникъ. Нѣкои учени пчелари твърдятъ, че при това пълно съ надежди завръщане, тя проявявала голѣма радостъ. Бюхнеръ, между другитѣ, е нарисувалъ една подобна картина за това. Азъ самъ съмъ наблюдавалъ не единъ пжтъ това сватбено завръщане, но трѣбва да призная, че не съмъ виждалъ никога нѣкакво необикновено възбуждение, освенъ когато се касае за една млада царица, водяща единъ рой и която е единствената надежда на едно новоосновано и даже несжществующо семейство. Въ този случай работницитѣ-пчели я посрещатъ луди отъ радостъ. При обикновенъ случай, тѣ изглеждатъ като че сж я забравили, при все че бждащето на кошера не е изложено на по-малка опасностъ. Тѣ сж предвидили всичко до момента, когато позволяватъ избиването на царицитѣ—съперници. Но дошли до тамъ, тѣхниятъ инстинктъ се спира. Това е една празнина въ тѣхната мждростъ. Тѣ изглеждатъ, прочее, твърде равнодушни. Тѣ надигатъ глава, разпознаватъ, може би, смъртнитѣ знаци на оплодяването, но още недовѣрчиви, не проявяватъ нищо отъ онази радостъ, която нашето въображение очаква. Положителни, малко способни да се отдаватъ на илюзии, преди да проявятъ радостъ, тѣ очакватъ вѣроятни други доказателства. Ний грѣшимъ когато очовѣчаваме и искаме да направимъ логични чувствата на тѣзи малки създания, които се различаватъ толкова отъ насъ. Съ пчелитѣ, както и съ всички животни които носятъ въ себе си една искра отъ нашата разумностъ, се идва рѣдко до такива точни резултати, каквито се описватъ въ книгитѣ. Много обстоятелства ни оставатъ неизвестни. Защо да ги показваме по съвършени отколкото сж, казвайки това, което

не е? Когато нѣкои присжждатъ, че тѣ биха били по-интересни ако приличаха на насъ самитѣ, това показва, че тѣзи хора нѣматъ още вѣрна представа какво трѣбва да бжде важно за една справедлива душа. Задачата на изследвателя не е да ни докарва до удивление, но до разбиране и е по-привлекателно да се изтъкнатъ празнотитѣ въ единъ разумъ и всички признаци на една различна отъ нашата мозъчна система, отколкото да се разправятъ чудеса за това.

Прочее, равнодушието не е всеобщо и щомъ като царицата задъхана кацне на прелката, около нея се образуватъ нѣколко групи, които я съпровождатъ въ предвѣрието на кошера, въ което слънцето, героятъ на всички пчелни празници, влиза съ малки, предпазливи стѣпки, за да украси съ златожълтъ полумракъ восъчнитѣ стени и завеситѣ отъ медъ. Впрочемъ, младата съпруга не е повъзбудена отъ своя народъ; за безполезна вълнения нѣма много мѣсто въ тѣсния мозъкъ на практичната и варварска царица. Тя е обхваната само отъ грижата какъ по-скоро да се освободи отъ тягостнитѣ спомени за нейния съпругъ, които ѝ пречатъ на движението. Тя сѣда на прага на кошера и изскубва грижливо безполезнитѣ органи, които биватъ веднага изхвърлени отъ работницитѣ далечъ отъ кошера; защото търтеятъ ѝ е далъ всичко каквото е притежавалъ и още повече отколкото е било нужно. Тя задържа въ себе си, въ семенната торбичка, само семенната течностъ, кждето плуватъ милиони зародиши, които единъ подиръ други ще извършатъ, при минаването край тѣхъ на яйцата въ вътрешноститѣ на нейното тѣло, тайнственното съединяване на мъжкия и женския елементи, отъ което произлизатъ работницитѣ-пчели. Твърде странно размѣстване на нѣщата, при което царицата дава мъжки принципъ, а търтея — женския. Два дни следъ оплодязването, тя снася първитѣ си яйца и веднага народа я заобикаля съ най-голѣми грижи. Отъ онзи моментъ тя е двуполова и едва тогава почва нрийния истински животъ. Тя не напуща повече кошера, не вижда никога вече свѣтлината, освенъ при придружаване единъ роякъ и нейната плодовитостъ се спира чакъ при смъртъта ѝ.

VI.

Една чудесна сватба! Най-приказната може-би, която може въображението да даде, пълна съ небесна синина и трагичностъ, едно надхвърляне живота отъ желанието, свѣткавична и вѣчна, кжса и блестяща, самотна и безкрайна. Едно висше опиянение или смъртъ, постигнати въ най-чистото и най-красивото каквото има на този свѣтъ: въ девственното, безкрайно пространство, въ величественната яснота на откритото небе удря минутата на щастieto; въ не-

порочната свѣтина се пречиства всичко мръсно, което любовта съдържа; извършва се незабравимата пригрѣдка и за едно дълго бждаще се придаватъ нераздѣлно на едно и сѣщо тѣло, качествата и способноститѣ на двата пола.

Дълбоката истина нѣма обаче нищо отъ тази поезия; тя притежава друга, за които ний сме по-малко възприемчиви, при все че ще дойде време да я разбираме и ценимъ. Природата не е взела никакви особени мѣрки да подари на тѣзи свои малки чеда една блестяща сватба или единъ моментъ на идеално щастие. Тя има, както го казахме, само едно предвидъ: подобрене на видѣтъ чрезъ кръстосано оплодяване и за да постигне това напълно сигурно, тя е устроила половиятъ апаратъ на търтея така, че неговото употрѣбление да може да стане само въ въздушното пространство. Търтея трѣбва, чрезъ непрекъснато хвърчение, да напълни съ въздухъ своитѣ дихателни трѣби и мехури, които отъ своя страна да упражнятъ натискъ върху половитѣ му органи и ги извадятъ на вѣнъ, съ което се извършва оплодяването. Това е цѣлата физиологическа тайна. „Колко вулгарно“, ще речатъ едни; „почти досадно“, ще кажатъ други, на чудесния любовенъ полетъ, на блестящото преследване и на странната пригрѣдка въ тази величественна сватба.

VII.

Трѣбва ли да се привикваме къмъ лѣжа, къмъ поезия измислена и несъобразна съ естественото състояние на нѣщата и при липса на една по-добра да се задоволяваме съ нея? Трѣбва ли, напримѣръ, въ посочения примѣръ, който самъ за себе си нѣма голѣмо значение, но за хиляди подобни случаи и за нашето отношение къмъ известни факти е типиченъ, трѣбва ли ний въ този случай да изоставимъ физиологическото обяснение и да се придѣжаме само къмъ чувствата, които предизвиква въ насъ този сватбенъ полетъ, който, каквато и да е неговата първопричина, е едно отъ най-красивитѣ лирически проявления на онази самоотричаща се и не преодолима сила, на която се подчиняватъ всички живи същества и която се нарича любовъ? Нищо не би било по-детинско, нищо не би било по-невъзможно, благодарение на превъзходящитѣ обичаи, които днесъ всички честни души почитатъ.

Малкиятъ фактъ, че оплодяването отъ търтея става само тогава, когато неговитѣ дихателни трѣби и мехури сѣ изпълнени съ въздухъ, можемъ да го приемемъ съ радостъ защото той е неоспоримъ. Но ако ний не се задоволѣхме само съ това, ако ний не погледнехме по-далече, ако ний отъ това извадехме заключението, че всѣка високо хвърчаща или по-далечъ отиваща мисль непременно е безъ основание и че истината се намира винаги въ дребни, ма-

териални нѣща, ако ний не потърсимъ, може би, въ несигурността, които сж съ по-голъмо значение отколкото онѣзи, които сж били освѣтени отъ малкитѣ обяснения като напр. въ чудната тайна на кръстосаното оплодяване, въ продължението на рода и на живота, въ свѣтовната система и пр., ако ний не потърсимъ едно продължение на това обяснение, едно продължение на красотата и величието въ известното, азъ съмъ наклоненъ да вѣрвамъ съ положителностъ, че ний тогава бихме прекарвали нашия животъ по-далечъ отъ истината, отколкото онѣзи, които слѣпо се отдаватъ на поетическото и въображаемо обясняване на тази чудесна сватба.

КНИГА VI.

Избивание на търтеитѣ.

I.

Следъ оплодяването на царицата, ако небето се задържи ясно и въздуха топълъ, ако цвѣтята даватъ още прашецъ и нектаръ, работницитѣ, може би отъ прѣкомѣрна предвидливостъ или снисходителностъ, търпятъ известно време още съсипителното и тягостно присѣствие на търтеитѣ. Тѣзи се държатъ въ кошера като годежницитѣ на Пенелопа въ домѣтъ на Одисея. Тѣ се гощаватъ и пируватъ и водятъ животъ на разсипници и безогледни благородни любовници. Самодоволни и бавни, каквито сж, тѣ се пречкатъ при входоветѣ, задрѣстватъ портитѣ, пречатъ на работата, блѣскатъ се и биватъ блѣскани и висятъ глупаво и важно на вредъ, гледащи съ една надутостъ и слѣпо, безсмислено, презрение наоколо си, но самитѣ тѣ съзнателно и съ задни мисли презирани и безъ представа за огорчението което незабелѣзано се натрупва и за съдбата която ги очаква.

За спане тѣ избиратъ най-топлото кѣтче въ кошера, подигатъ се лениво за да се насмучатъ до сита отъ отворенитѣ медови килийки, които издаватъ най-приятна мизма и изцапватъ съ своитѣ нечистотии пититѣ, върху които стоятъ, Търпеливитѣ пчели мислятъ за бъдащето и мълчаливо почистватъ всичко.

Отъ пладне до кжде три часа, когато полето лежи обвито въ приятния лѣтенъ дѣхъ и трепти въ сладостна омара подъ победоносното око на юлското или августовско слънце, тѣ изхвъркватъ на вѣнъ. На главата си тѣ носятъ блестяща каска отъ два грамадни черни перли, украсени съ две живи пера, елече отъ кафяво кадифе и една прозрачна и надиплена тога.

При това изхвъркване тѣ вдигатъ голѣмъ шумъ, изблѣскватъ настрана стражата на портитѣ, пресичатъ работата на чистачкитѣ на въздуха и препречватъ пътя на връщащитѣ се отъ полето тежко-натоварени работници.

Единъ по единъ, гордо и тържественно се впусчатъ тѣ въ безкрайното пространство, за да се спуснатъ скоро, тихо и мирно, върху най-ближнитѣ цвѣтя, кждето си поспиватъ на слънце, до като вечерния хладъ ги събуди отново. Тогава тѣ хвъркватъ съ сжщото величие обратно въ кошера и тамъ бърже се устрояватъ, изпълнени отъ по-

стоянното свое намѣрение, върху сждоветѣ пълни съ медъ, навиратъ си главитѣ вжтре чакъ до в ата и се насмуватъ на воля, за да подкрепятъ изтощенитѣ си сили, следъ което тръгватъ съ бавна и тежка стѣпка къмъ леговището си, кждето здравъ и дълбокъ сънь, безъ грижи и лоши сънища, ги обхваща до следуюция обѣдъ.

II.

Но пчелитѣ не сж толкова търпеливи, както сж хората. Единъ прекрасенъ день дългоочакваната заповѣдъ се понася изъ кошера и миролюбивитѣ пчели се преобръщатъ на сждници и джелати. Кой издава тази заповѣдъ, не се знае; изглежда че тя се изтръгва внезапно отъ студено и разумно негодуване на пчелитѣ и още неизречена, веднага изпълва всички сърдца, както изисква духътъ на кошера. Една частъ отъ народа се отказва отъ изхвъркване на паша, за да се отдаде всецѣло на дѣлото на правосждието. Безсрамнитѣ бездѣлници, които почиватъ на купчини по пититѣ съ медъ, биватъ изненадани въ тѣхното безгрижие и внезапно и грубо събудени отъ една армия отъ разсърдени и озлобени пчели. Тѣ се събуждатъ блаженни, при все това несигурни; тѣ не вѣрватъ на очитѣ си и тѣхното очудване прониква бавно-бавно презъ равнодушието имъ, както единъ луненъ лжчъ презъ мжтна вода. Тѣ си въобразяватъ че сж жертва на едно заблуждение, поглеждатъ глупаво наоколо и тѣй като главната идея на живота имъ се събужда скоро въ тѣхнитѣ дебели глави, тѣ посѣгатъ къмъ килийкитѣ съ медъ за да подкрепятъ силитѣ си.

Но сега не е вече месецъ май, липата, еспарзетата и хилядитѣ други цвѣтя не пращятъ отъ ароматиченъ нектаръ. Вмѣсто свободенъ достѣпъ до препълненитѣ сждове, които сж отворили прекраснитѣ си захарни уста току подъ носа имъ, тѣ виждатъ наоколо една застрашителна стена отъ отровни жила. Миризмата на кошера се е промѣнила и вмѣсто сладкия ароматъ на нектара, въ въздуха се носи горчивия дѣхъ на отровата, която проблѣсва въ хиляди капчици на върховетѣ на жилата и разпространява омраза и отмжщение.

Но докато изгладнѣлитѣ паразити се вживѣятъ съ това нечувано накърнение на тѣхната благословена сждба, докато схванатъ законитѣ, които редятъ щастието на пчелното семейство, всѣки единъ отъ тѣхъ бива грабванъ отъ три или четири сждии, които почватъ да му кжсатъ крилата, да му отдѣлятъ коремчето отъ гърдитѣ, да му режатъ треперящитѣ пипалца, да му разчекватъ краката и да търсятъ една празнина между хитиновитѣ прѣстенчета, кждето да потопятъ своя отровенъ мечъ.

Търтеитѣ, едри и здрави каквито сж, но лишени отъ каквото и да е оржие и куражъ, не мислятъ да се защищаватъ, а се мжчатъ само да побѣгнатъ или наведени, предлагатъ дебелия си грѣбъ на ударитѣ, които се сипятъ върху тѣхъ. Легнали по грѣбъ, тѣ отблѣсватъ съ силнитѣ си крака своитѣ неприятели, които не ги оставятъ, или обикалятъ бързо въ кржгъ, като завличатъ всичко въ бѣсна бъркотия, която бързо ги уморява.

Въ кжсо време тѣ ставатъ толкова достойни за съжаление, че въ насъ, състраданието, което не се намира далечъ отъ справедливостта, скоро взема връхъ и би могло за милостъ.

Но, напраздно. Твърдитѣ пчели познаватъ само дълбокия и сухъ законъ на природата.

Крилата на жалкитѣ търтеи биватъ разкъсани, краката изскубнати, пипалата прегризани и тѣхнитѣ великолепни черни очи, кждето се оглеждаха цвѣтята и се отражаваше невинната мощъ на лазурното лѣтно небе, угасватъ въ мжката и отчаянието на предсмъртния часъ.

Едни свършватъ отъ нанесенитѣ имъ рани и биватъ извлечени отъ кошера и отнасяни отъ единъ или двама тѣхни палачи въ далечни, незнайни ггобища; други, по-слабо ранени, се спасяватъ въ нѣкой жгълъ на кошера, кждето натѣпкани единъ до другъ, биватъ обсадени отъ една неумолима стража, докато изгинатъ въ ницета. Нѣкои успѣватъ да се изтрѣгватъ и потърсватъ спасение въ бѣгство навънъ, но привечеръ, когато гладъ и студъ почнатъ да ги измжчватъ, тѣ се връщатъ на тѣлпи къмъ кошера и молятъ за подслонъ. Но и тукъ тѣ срещатъ безмилостенъ отказъ.

На следното утро, при първото още излитане, пчелитѣ почистватъ матрупанитѣ предъ прелката търтеиеви лешове и съ това изчезва отъ кошера, чакъ до следната пролѣтъ, споменътъ за тази безполезна и вредна раса.

III.

Случва се избиването на търтеитѣ да започне едновременно въ много кошери на единъ пчелинъ. Най-силнитѣ и добре управляванитѣ даватъ сигналътъ първи. Послабитѣ кошери ги следватъ подиръ нѣколко дни. Само най-слабитѣ и изтощени семейства, чиято царица е твърде стара и почти безплодна, оставятъ търтеитѣ живи чакъ до почване на зимата, съ надежда, че може да стане нужда да бжде заплодена една млада царица, която тѣ очакватъ. Но тогава дохожда неминуемата гибелъ и цѣлото семейство, майката, паразититѣ и работницитѣ се събиратъ въ едно гладующе кълбо, което умира бавно и тихо въ тъмнината на кошера, още преди да е падналъ първия снѣгъ.

Следъ присъждането на бездѣлниците, силнитѣ и за-
можни семейства поематъ работата отново, но съ намалено
усърдие, защото нектара въ цвѣтята почва да се намира
все по рѣдко. Времената на голѣмитѣ праздненства и на
голѣмитѣ драми сж минали. При все това, пититѣ съ медъ
биватъ изпълвани окончателно и последнитѣ килийки за-
печатани съ неповредимия бѣлъ восъченъ печатъ. — Во-
съчниятъ строежъ спира, ражданията бързо намаляватъ,
смъртнитѣ случаи се увеличаватъ, днитѣ биватъ кжси, но-
щитѣ — дълги. Дъждъ и неблагоприятенъ вѣтъръ, утринни
мъгли и раненъ вечеренъ здрачъ погубватъ стотици тру-
долюбиви работници, които не ще се върнатъ никога предъ
прелката на кошера и този малъкъ народъ, така силно
привързанъ къмъ слънцето, чувства да се приближава
къмъ него застрашително—студената заплаха на зимата.
Пчеларя е взелъ отдавна своята частъ отъ реколтата. Всѣки
единъ отъ силнитѣ кошери му е далъ четиридесетъ до
петдесетъ кгр. медъ, а най-добритѣ даже до сто кгр., —
доходъ събиранъ отъ безпредѣлното море на свѣтлината
и грамаднитѣ пространства на цвѣтнитѣ полета, които
пчелитѣ сж обикаляли хиляди пжти на день, цвѣтъ
по цвѣтъ. Сега той хвърля още единъ погледъ върху
кошера, който се отдава постепенно на зимното вцепеняване.
Отъ най-силнитѣ той взема излишнитѣ имъ богатства и ги
разпредѣля между тѣзи семейства, които преследвани винаги
отъ зла участъ, сж обедняли между този работенъ свѣтъ.
Той покрива топло кошера, стеснява наполовина прелката,
махва отъ кошера ненужднитѣ пити и остава пчелитѣ да
спятъ своя дългъ зименъ сънъ. Тѣ тогава се отдръпватъ
къмъ средата на кошера и се прикрепятъ къмъ пититѣ, отъ
които презъ студенитѣ дни ще черпятъ храната си, събирана
въ топлиитѣ лѣтни дни. Въ средата имъ се намира царицата,
обкржжена отъ нейната гвардия. Първиятъ редъ отъ пче-
литѣ е заловенъ за запечатанитѣ килийки, върху тѣхъ една
втора редица, върху тѣзи единъ трети редъ и т. н. до по-
следния редъ, който служи за покрива на другитѣ. Щомъ
като пчелитѣ отъ тази покривка се почувстватъ обхванати
отъ студа, то тѣ се пхватъ въ множество и биватъ за-
мѣнени отъ други. Висящиятъ гроздъ е подобенъ на единъ
тъменъ конусъ, който е раздѣленъ отъ пититѣ и се движи
едва забелжимо нагоре-надолу, назадъ и напредъ, спо-
редъ изчерпването на запаситѣ по пититѣ. Защото, въ
противоположностъ на това, което обикновено се вѣрва,
животътъ на пчелитѣ презъ зимата не престава, но само
по-бавно се проявява*).

*) Единъ силенъ кошеръ въ нашия климатъ, кждето зимата
трае около шесть месеци — отъ м. Октомврий до началото на м.
Априль, употребява обикновено десетъ до петнадесетъ кгр. медъ.

Чрезъ трепкане съ крилата си, малкитѣ, преживѣли лѣтния зной сестрици, бръмчатъ споредъ колебанията на външната температура по-слабо или по-силно; тѣ поддържатъ въ зимната си квартира постоянно една непромѣнима температура отъ височината на единъ пролѣтенъ день. Тази скрита пролѣтъ извира отъ медъгъ, който не е нищо друго, освѣнъ нѣкога си преобразени горещи слънчеви лъчи, които сега се възвръщатъ къмъ своята първоначална форма и протича като една благородна струя презъ зимовището. Пчелитѣ, които стоятъ върху отворенитѣ килийки, го поематъ и предаватъ на съседитѣ си, тѣзи на стоящитѣ до тѣхъ и т. н. Така върви той отъ ржка на ржка, отъ уста на уста, докато достигне най-накрай до последния членъ на семейството, въ чиито хиляди малки сърдца живѣе само една мисълъ и една сждба. Той имъ замѣства свѣтлината на слънцето и цвѣтята, до като неговия по-старъ братъ, самото слънце, презъ единъ хубавъ пролѣтенъ день надникне пакъ на прелката, за да събуди чрезъ топлия си погледъ, подъ който теменужкитѣ и лалетата цѣфватъ, пчелитѣ отъ зимния имъ полусънъ и да имъ каже, че небето е облекло наново синята си мантия и че кржговърта на безспирния животъ и на ранната, но дейна и щастлива смъртъ, е почналъ отново.

КНИГА VII.

Усвършенстване на видътъ.

Преди да приключа тази книга, както ний притворихме кошера предъ мълчанието на зимния сънь, бихъ желалъ да разгледамъ още едно възражение, което се подига когато се представятъ предъ очитѣ на зрителя чудесата на пчелния животъ, тѣхната старателность и държавна уредба. Казва се: да, всичко това е отлично, обаче непромѣнимо. Отъ хиляди години тѣзи закони сж останали сжщитѣ. Отъ край време тѣ строятъ великолѣпнитѣ си восъчни пити, на които нищо не би могло да се прибави, нито да се извади и кждето въ еднакво съвършенство се допълватъ знанията на химика, съ тѣзи на математика, архитекта и инженера, но тѣзи восъчни пити сж точно сжщитѣ както въ саркофазитѣ или върху изображенията на скулптуритѣ и свитѣцитѣ отъ папирусь на древнитѣ египтяни. Покажете ни единъ единственъ фактъ, който да показва най-малкия напредъкъ, една подробность, въ която тѣ да сж предприели нѣкакво нововъведение, една точка на тѣхнитѣ стари, съ хиляди години, обичаи, отъ която да сж се отклонили и ний ще се преклонимъ, ний ще признаемъ, че въ тѣхъ живѣе не само единъ чудесенъ инстинктъ, но и единъ разумъ, който има право да се доближи до този на човѣка и да се надѣва, заедно съ него, на една по висша сждба, отколкото е тази на бездушната и подчинена материя.

Не сж само несведущитѣ, които говорятъ така, но ентомолози отъ рангътъ на Кирби и Спенсъ сж употрѣбили сжщия аргументъ, за да отрекатъ на пчелитѣ всѣкаквъ разумъ, освенъ този, който се проявява така забъркано въ тѣсния затворъ на единъ чудесенъ, но непроменимъ инстинктъ.

„Покажете ни“, казватъ тѣ, „единъ—единственъ случай, кждето тѣ, подъ натиска на обстоятелствата, да сж дошли до идеята да употрѣбятъ при своитѣ строежи вмѣсто воскъ или клей, напр. глина или хоросанъ и ний ще признаемъ, че тѣ сж способни да разсжждаватъ“.

Този аргументъ, който единъ писателъ нарича „ненаситенъ“, принадлежи къмъ най-опаснитѣ и би ни завелъ твърде далече, ако го употрѣбехме върху човѣка. Разгледанъ внимателно, той произхожда отъ онзи простъ човѣшки смисълъ, който е сътворилъ толкова злини и който отговори на Галилея: „Земята не се върти, защото азъ виждамъ какъ слънцето се движи по небето, сутринъ изгрѣва, вечеръ

захожда и нищо не може да опровергае свидетелството на моитѣ очи". Простиятъ човѣшки смисълъ е необходимъ, когато бди надъ него едно висшо съмнение и му напомня отъ време на време неговото безкрайно наведение; инакъ той не е освенъ една случайность или навикъ на низкитѣ прояви на нашата разумность. Но пчелитѣ сж отговорили сами на възраженията на Кирби и Спенса. Тѣзи възражения не сж били още доизказани, когато другъ единъ естествоизпитателъ намазалъ болната кора на нѣкои дървета съ единъ видъ цементъ отъ восъкъ и терпентинъ и е направилъ наблюдението, че пчелитѣ не сж събирали повече клей, а сж използвали само този непознатъ за тѣхъ материалъ, който скоро спечелилъ тѣхното удобрение и тѣ били възхитени като сж го намѣрили готовъ и пригоденъ за тѣхнитѣ работи близу до жилищата имъ.

Между това, половината отъ пчеларската наука и практика се занимаватъ да способватъ да се прояви практичния разумъ на пчели ѣ, да имъ даде случай да се упражняватъ и да правятъ истински открития и изобретения. Ако растителността дава малко цвѣтенъ прашецъ, то пчеларя имъ дава за отглеждане на пилото, за което сж погрѣбни голѣми количества цвѣтенъ прашецъ, близко кошеритѣ, обикновенно брашно. Въ природно състояние, въ пригрѣдкитѣ на вѣковнитѣ гори или въ азиатскитѣ долини, кждето вѣроятнo тѣ сж живѣли преди милиони години, една такава материя въ всѣки случай, не сж срещали. Въпреки това, достатъчно е само на нѣколко отъ тѣхъ да се обърне вниманието върху брашното, като се потопятъ въ него, тѣ ще го вкусятъ и установятъ неговитѣ близки на цвѣтния прашецъ свойства, ще се върнатъ въ кошера, ще съобщятъ на сестритѣ си откритието и скоро на това мѣсто ще се яви цѣлъ роякъ отъ пчели, който ще почне да пренася въ кошера тази неочаквана и неизвестна храна, която въ тѣхната паметъ е нераздѣлна отъ представата за чашката и тичинкитѣ на цвѣтоветѣ.

II.

Едва отъ сто години насамъ, отъ времето на епохалнитѣ открития на Хубера, е почнато сериозното изучаване на пчелитѣ и откриването на първитѣ положителни истини, които сж позволили едно плодовито изследване; около петдесетъ години сж се минали отъ като имаме едно рационално и истинско пчеларство чрезъ изнамирането отъ свещеника Дзирзона на подвижната пита и разборния кошерь; отъ когато кошера не е вече една непристъпна кщца, кждето всичко остава забулено въ тайнственостъ, докато смъртта не я разбули, когато я превърне въ развалини. На край, ето че по малко отъ петдесетъ години има, отъ когато, чрезъ усъвършенствуване на микроскопа и по-добро

уреждане лабораториите на етномолозите, сж открити тайните на главните тълесни органи на работницата, на майката и на търтеите. Има ли нѣщо чудно, че нашата наука не се простира по далечъ отъ нашата опитностъ? Пчелите живѣятъ отъ хиляди и хиляди години, а ний ги наблюдаваме и изучаваме отъ нѣколко десетки години. И ако е доказано, че въ кошера нищо не се е промѣнило отъ като ний сме го разкрили за науката, то ний нѣмаме право да вадимъ отъ това заключение, че нищо не се е измѣнило тамъ, преди ний да сме се вгледали въ него. Не ни ли е известно, че въ еволюцията на единъ видъ, единъ вѣкъ е като дъждовна капка, загубена въ морето и че въ живота на свѣтовната материя една хилядогодишна минава толкова бърже, както отдѣлните години въ историята на единъ народъ?

III.

При все това, не е доказано още дали нищо не се е промѣнило въ живота на пчелите. Ако ги изследваме безъ предубеждение и безъ да напушаме малкото поле, освѣтено отъ нашите съвременни знания, то ще се откриятъ, напротивъ, твърде забележителни промѣни. И кой ще посочи тѣзи, които не можемъ да забележимъ?

Единъ наблюдател, който би билъ около сто и петдесетъ пѣти по високъ и седемстотинъ хиляди пѣти по тежкъ отъ насъ (това сж числените отношения между нашата височина и тежестъ и тѣзи на пчелата), единъ наблюдател, който не разбира нашия езикъ и е надаренъ съ съвсемъ други чувства отъ нашите, би открилъ може би, че презъ последните две третини отъ миналия вѣкъ сж станали много куриозни материални промѣни въ човѣка, но какъ би могълъ той да добие представа за нашето морално, социално, религиозно, политическо и економическо развитие?

Една твърде вѣроятна научна хипотеза ни позволява веднага да смѣтаме домашната пчела принадлежаща къмъ голѣмото семейство апиди, което обхваща всички диви пчели, и въ които тоже би трѣбва да се търсятъ нейните прадеди*). Тамъ ще видимъ тогава промѣни съ физиологич-

*) Ето мѣстото, което заема домашната пчела въ научната класификация:

Класъ . . . . . насекоми
Редъ . . . . . ципокрили
Семейство . . . . . апиди (пчели)
Родъ . . . . . аписъ (пчела)
Видъ . . . . . мелифика (медоносна)

Опредѣлението „мелифика“ е споредъ класификацията на Лийей. То не е избрано твърде сполучливо, защото всички апиди, освенъ нѣкои паразити, сж медоносни пчели. Скополи я наименова церифера (восъчна); Реомюръ — доместика (домашна). Аписъ лигустика — Италианската пчела, е вариететъ на Аписъ мелифика.

ческо, социално, економическо, индустриално и архитектурно естество, които биха турили въ сѣнката тѣзи на нашата човѣшка еволюция. За моментъ, обаче, нека останемъ при нашата домошна пчела, отъ която се наброяватъ около шестнадесетъ подвида. Дали е това най-голѣмата, известна до сега. Аписъ — дорзата или най-малката — Аписъ флореа, това е все едно и сжщо насекомо, повече или по-малко промѣнено отъ климатъ или обстоятелства, къмъ които е трѣбвало да се приспособи. Всички тѣзи пчелни родове се различаватъ толкова единъ отъ други, колкото единъ англичанинъ отъ единъ русинъ или единъ японецъ отъ единъ европеецъ. Следъ като ограничихме по такъвъ начинъ нашитѣ първи забележки, тукъ желаемъ да установимъ само това, което ще може да се види само съ собствени очи и въ този моментъ, безъ да прибѣгваме до нѣкоя хипотеза, колкото и да е тя вѣроятна и повелителна. Ний не ще разследваме и многото факти, които биха могли да ни послужатъ. Само нѣкои, по-очебиющи, ще бждатъ упоменати.

IV.

Най-сжщественото и основно подобрене, което отговаря на най-голѣмата човѣшка дейность, е преди всичко: външната защита на общото сжществуване. Пчелитѣ не живѣятъ като насъ въ градове подъ открито небе, които сж изложени на прищевкитѣ на вѣтъра и на бурята, но тѣхнитѣ поселища сж заобиколени отъ една защитителна обвивка. Въ природно състояние и при единъ идеаленъ климатъ, това е другояче. Ако тѣ се вслушваха въ дълбочинитѣ на своя инстинктъ, биха сторили пититѣ си на открито. Въ Индия, Аписъ дорзата не търси непременно храпули или пещери за да изгради гнѣздото си. Рояка се закрепва на единъ жгалъ на нѣкой клонъ, градежа почва, царицата снася яйца и запаситѣ се трупатъ, безъ друга стрѣха, покривка или защита, освенъ тѣлата на работницитѣ — пчели. Наблюдавано е, че и нашата северна пчела, подмамвана отъ меко лѣто, се е излжгвала и се е повръщала къмъ този инстинктъ. Намирани сж рояци, които сж се устройвали на открито въ храсталацитѣ.

Но даже и въ самата Индия, този на гледъ вроденъ навикъ има често неприятни послѣдствия. Той обрича една една часть отъ работницитѣ на неподвижность, заети само съ произвеждане на необходимата топлина за тѣзи, които работятъ въська и строятъ килийкитѣ и по тази причина Аписъ дорзата гради само една пита, която виси на клонитѣ. И най малкия покривъ, напротивъ, я кара да изгражда четири или петъ и даже повече пити и съ това се увеличава толкова повече броя на пчелното население, а сжщевременно и благосъстоянието му. По тази причина, всички пчелни раси въ умеренитѣ и студени зони сж напуснали посочената примитивна метода. Явно е, че естественния под-

боръ е потвърдилъ тази разумна инициатива на насекомото, като е оставилъ да просъществуватъ само многобройнитъ на челядъ и добре защитенитъ отъ севернитъ зими, пчелни семейства. И това което първоначално е било само една идея, противна на инстинкта, постепенно е преобърнато въ инстинктивенъ навикъ. Но не по-малко вѣрно е, че това е било първоначално една идея смѣла и вѣроятно богата на наблюдения, опитностъ и разсъждение, за да се дойде до отречение отъ безкрайния, обиченъ и пълненъ съ естествена свѣтлина просторъ, за да се скриятъ въ тъмницата на едно кухо дърво или скала. Би могло да се каже, че тази мѣрка е била отъ такова сждбоносно значение за домашната пчела, както откриването на огъня за човѣшкия родъ.

V.

Покрай тѣзи голѣми и важни явления на напредкъ, които при все че сж одавнашни и наследственни, трѣбва постоянно наново да бждатъ спечелвани, намираме едно безбройно количество подробности, подложени на непрестанни измѣнения, които ни доказватъ, че пчелното семейно устройство и начини на работа, не сж излѣни въ непромѣнливи форми. Ний посочихме вече на разумното замѣстване на цвѣтния прашецъ чрезъ брашно и на клея отъ една изкуствена циментова материя. Ний видѣхме колко ловко тѣ умеятъ да нагласятъ, споредъ своитъ нужди, разнитъ негостоприемни жилища, въ които биватъ поставяни. Ний видѣхме сжщо, съ каква непосредствена и изненадваща сръчностъ тѣ използватъ изкуственитъ пъти, които имъ предлага изобретателния човѣшки умъ. Използуването на този непълненъ, но удобенъ предметъ, е почти за удивление. Тѣ сж разбрали напълно недомлъзката на човѣка. Представетъ си че ний, които отъ вѣкове строимъ нашитъ постройки съ варъ, камъни и тухли, вършихме това съ една разтеглива материя, която отдѣляме съ мжка отъ способни органи на нашето тѣло и отведнѣжъ мѣкаква всевишна сила ни поставеше въ единъ приказенъ градъ. Ний виждаме, че той е построенъ отъ материя подобна на онази, която н-й одѣляме; при все, това е единъ сънъ, който тѣкмо съ своята смисленостъ ни се струва повече забърканъ, отколкото самото безсмислие; нашиятъ обикновенъ начинъ на строежъ се разпознава въ него; всичко е така, както ний може да се надѣваме, но като че притиснато отъ една скрита сила задържана въ своето развитие; кжщитъ, които трѣбва да бждатъ четири или петъ метра високи, сж означени само отъ малки издадини, които нашитъ две ржце могатъ да покриятъ; хилядитъ стени сж означени само съ една линия, въ която се съдържа освенъ очертанието, още и материала, отъ който тѣ трѣбва да бждатъ изградени. При това има голѣми неправилности, които трѣбва да се

попълнятъ и поставятъ въ съгласие съ цѣлото, голѣми хлабави парчета — да се закрепятъ, защото дѣлото е твърде надеждно, но не готово и въ сегашното си състояние даже опасно. То изглежда измислено отъ единъ повисшъ отъ наша умъ, който разгатва добре повечето отъ нашитѣ желанія, но който, поради своята голѣмина е попреченъ другоаче да я осъществи, освенъ много грубо. Прочее касае се всичко това да се разкрие, да се разбере, да се използватъ и най малкитѣ намерения на този свръхестественъ дарителъ; въ нѣколко дни да се изгради това, за което биха били нуждни години; да се откажемъ отъ нѣкои наши тѣлесни нужди на нѣкои наши тѣлесни органи и методитѣ за работа да се измѣнятъ изъ основа. Сигуръ човѣкъ ще напрегне цѣлото си внимание, за да разреши появилата се задача и да не изгуби нищо отъ облагитѣ, които едно великодушно провидение му предлага. Но, . . . това е сжщото почти, което правятъ пчелитѣ въ нашитѣ модерни кошери.*)

VI.

Самата общественна уредба на пчелитѣ, бихъ казалъ, е вѣроятно и тя промѣнлива. Този е най тъмния и най-мжчния за разрешение въпросъ. Азъ нѣма да се спирамъ при промѣнливото отнасяне къмъ тѣхната царица, още и при законитѣ на рояването, които при всѣко семейство сж различни и което нѣщо, изглежда, се предава отъ родъ на родъ. Покрай тѣзи факти, които не сж още твърде определѣно изяснени, има други, които, нито сж колебливи, нито неопредѣлени и които ясно доказватъ, че не всички раси на нашата домашна пчела стоятъ на сжщото стѣпало на политическо развитие, че има такива, чиито политически духъ е неустановенъ и още търси разрешение на проблемата, свързана съ царицата на кошера. Сирийскитѣ пчели напр. отглеждатъ обикновено сто и двадесетъ и повече царици, когато на нашенскитѣ се падатъ само десетъ-дванадесетъ. Чешайръ съобщава за едно семейство отъ сирийски пчели, което не е било много силно и при което той е намѣрилъ двадесетъ и една убити царици и деветдесетъ живи и свободни. Това явление е началната или по-право крайната точка на едно твърде особено общественно развитие и заслужава да се разгледа по-основно. Освенъ сирийската, по отношение отглеждането на царици, приблизително е сжщо

---

*) Тѣй като ний се занимаваме за последенъ пжтъ съ пчелнитѣ строежи, не можемъ да оставимъ безъ забележка една малка особеностъ въ това отношение на Аписъ флореа. Нѣкои отъ тѣртиевитѣ килийки при нея сж цилиндрични, вмѣсто шестожълни. Изглежда, че тя не е преминала още за постоянно отъ едната въ другата форма и да избере окончателно по-добрата.

такава и кипърската пчела. Не е ли това единъ колебливъ опитъ за възвръщане къмъ олигархията, къмъ принципа на многобройното майчинство, мариархатътъ, следъ като е опитана монархията? Прочее, сирийската и кипърската пчели, които сж близкородствени на египетската и италианската, сж били първитѣ, които човѣкъ е взелъ да отглежда като домашни животни. Накрай, още едно последно наблюдение, което показва още по-ясно, че обичаитѣ и далновидната организация на пчелното семейство не сж резултатъ на една примитивна подбуда, която се предава отъ вѣкове на вѣкове и отъ климатъ на климатъ, но че духътъ, който ръководи тѣзи малки същества, държи смѣтка за промѣнчивитѣ обстоятелства, подчинява имъ се и ги използва, както е знаелъ да се предпази отъ предишнитѣ опасности. Ако нашата тъмна пчела се занесе въ Австралия или Калифорния, то нейнитѣ обичаи се промѣняватъ напълно. Следъ двѣ или три години, т. е. щомъ се забележи че царува вѣчно лѣто и никога нѣма липса на цвѣтя, тя почва да живѣе днесъ за днесъ, задоволява се да събира само толкова прашецъ и медъ, колкото е потрѣбно за ежедневнитѣ нужди на кошера и тѣй като нейната нова разумна наблюдателностъ надделява надъ наследственната опитностъ, то тя престава да събира запаси за презъ зимата.*) Даже тя дохожда до тамъ, че за да се запази нейното трудолюбие, трѣбва да ѝ се отнематъ непрестанно плодоветѣ на нейния трудъ.

Ето всичко каквото ний можемъ да видимъ съ нашитѣ очи. Всѣки ще се съгласи, че това сж нѣколко решителни факти и същевременно добъръ аргументъ срещу онѣзи, които твърдятъ, че съ изключение разума на човѣка, разумътъ на всички други същества е неподвиженъ и излянъ въ желѣзни форми.

VII.

Презъ това априлско утро, въ градината която се събуждаше подъ свежата роса къмъ новъ животъ, азъ видѣхъ около лехитѣ съ рози, бродирани съ бѣла трева, да бръмчатъ диви пчели, прабабитѣ на тѣзи, които сж подчинени на нашата воля и желаня и си спомнихъ думитѣ на моя старъ приятель — пчеларъ отъ Зеландия. Не веднъжъ сме се разхождали съ него между лехитѣ му съ цвѣтя, уредени и поддържани така, както въ времето още на татко Катъ,

*) Нѣщо подобно съобщава Бюхнеръ: на островъ Барбадосъ, където има много инсталации за добиване и пречистване на захаръ и пчелитѣ презъ цѣлата година намиратъ захаръ въ изобилие, престанали сж напълно да посещаватъ цвѣтята. Едно доказателство въ повече, че приспособяването къмъ условията не върви бавно, напр. съ вѣкове и не е несъзнателно и фаталистично, а че става непосредствено и почива на обмисляне.

добрия холандски поетъ, прозаиченъ и несравняемъ. Тѣ образуваха кждрици, звезди, гирланди, обици и свѣщници около единъ живъ плетъ отъ глогъ или около едно овошно дърво, което бѣше обрѣзалъ като топола, пирамида или вретенно и живия плетъ обикаляше наоколо като бдящо овчарско куче, за да запази цвѣтята да не растатъ по пжте-китѣ. Тамъ азъ узнахъ имената и обичаитѣ на разнитѣ диви пчели, на които не обрѣщаме никакво внимание, защото ги смѣтаме за прости мухи, вредни оси или глупави брѣмбари. И при все това, всѣка една отъ тѣхъ носи подъ двойнитѣ си крила единъ планъ на животъ, инструментитѣ и идеитѣ на една опредѣлена и често странна сждба. Ето на първо мѣсто най-близкитѣ роднини на нашата домашна пчела, рошавитѣ, здрави стършели, понѣкога твърде дребни, повечето обаче грамадни и като пещерния човѣкъ, облечени въ една безформена и рунтава кожа отъ диво животно, пристегнатата съ ремъци. Тѣ сж още полуварвари, на-насилватъ цвѣтоветѣ, разкъсватъ ги когато срещнатъ съ-противление и нахлуватъ подъ атлазеното було на вѣнчетата на цвѣтята, сжщо като пещерната мечка подъ копри-нената и блестяща отъ скжпоценни камъни палатка на една византийска принцеса.

До тѣхъ, по-голѣма отъ най-голѣмитѣ измежду тѣхъ, стои едно забулено чудовище, горящо въ мраченъ огънь, зеленъ и виолетовъ, това е дървесната пчела (Ксилокопа), великана между пчелитѣ. Следъ тѣхъ по голѣмината идватъ сериознитѣ зидари — пчели (Халикодома), които сж облечени въ черно и си строятъ жилищата отъ глина, твърди като камѣкъ. Следъ тѣхъ идатъ, единъ подиръ други, гащатитѣ пчели (Дазипода) и подобнитѣ на оси Халиктусъ, земнитѣ или пѣсѣчни пчели (Андрена), които често ставатъ жертва на единъ фантастиченъ паразитъ — Силопса, който про-мѣня съвършено външния имъ видъ; дребнитѣ, винаги натоварени съ прашецъ гробарки — пчели (Панургесъ) и многообразнитѣ стенни пчели (Осмиа), които иматъ стотици различни заняти. Една отъ тѣхъ, Осмиа папаверисъ, не се задоволява съ хлѣба и виното, които цвѣтята ѝ даватъ, но си отрѣзва още и голѣми парчета отъ вѣнчето на цвѣтята, съ които украсява царски жилището на своитѣ дѣщери. Една друга пчела, най-малката отъ всички, една пращинка, която се носи на крила, като че движена отъ електриче-ство, листорѣзача (Мегахиле центункуларисъ), изрѣзва отъ цвѣтътъ на розата чудесни полукръгове, които би помис-лилъ човѣкъ че сж изрѣзани съ машина, навива ги и обра-зува отъ тѣхъ онѣзи прекрасни правилно съставени въ форма на напрѣстникъ килийки, всѣка една отъ които служи за отглеждане на една ларва. Цѣла книга не би стигнала да се изброяватъ разнообразнитѣ обичаи и таланти на мно-жеството медоносни насекоми, които се събиратъ около нежнитѣ и неподвижни цвѣтя, подобни на оковани обру-

чени, които очакватъ любовното известие, което различни гости ще имъ донесатъ.

VIII.

Известни сж около четири хиляди и петстотинъ вида диви пчели. Разбира се, ний не можемъ да разгледаме всички. Възможно е нѣкой день едно основно изучване, въ връзка съ опити и наблюдения, които не сж още направени и до днесъ и за които е погрѣбенъ повече отъ човѣшки животъ, да хвърлятъ по голѣма свѣтлина върху историята на развитие при пчелитѣ. Тази история, до колкото знамъ, не е още описана методично. И при все това, желателно е това да стане, защото съ нея ще бждатъ засѣгнати много проблеми на човѣшката история. Що се отнася до насъ, ний не желяемъ да предлагаме нови нѣща, защото ще нагазимъ въ тъмната област на предположенията, но желяемъ да се задоволимъ да разгледаме една частъ отъ пчелния родъ въ неговия пжтъ къмъ единъ по-висшъ душевенъ животъ, къмъ едно по-голѣмо благоденствие и сигурность; да проследимъ и съ нѣколко думи означимъ най-важнитѣ моменти на това хилядогодишно въздигане. Клонътъ, който искаме да проследимъ, е, както знаемъ вече, този на Апинитѣ*), чиито отличителни черти сж толкова точно опредѣлени и ясни, че тѣхния произходъ отъ единъ общъ прародител не е невѣроятенъ. Ученицитѣ на Дарвина, особено Херманъ Мюлеръ, смѣтатъ една малка дива пчела, която е разпространена навредъ по земята, наречена съ научното име Прозописъ, за днешния представителъ на най-древната пчела, отъ която сж били произлѣзли всички видове пчели, известни намъ днесъ. Нещастната Прозописъ се намира въ такова отношение къмъ домашната пчела, както пещерния човѣкъ къмъ щастливия жителъ на днешния голѣмъ градъ. Възможно е всѣки отъ насъ, безъ да обръща внимание и безъ да подозира че има предъ себе си уважаемата прабаба, на която ний дължимъ може би по-голѣмата частъ отъ нашитѣ цвѣта и плодове, защото се вѣрва основателно, че повечето отъ сто хиляди видове растения не биха съществували, ако пчелитѣ не ги посеждаваха и извѣршваха оплодването имъ и кой знае? може и нашата цивилизация, — защото всичко е объркано въ тѣзи мистерии, — възможно

*) Не трѣбва да се смѣсватъ тритѣ термина: Апини, Апиди и Апити. Тѣзи три израза биватъ употребявани кой както завѣрне, които се намиратъ и въ класификацията на Емилъ Бланшаръ. Групата Апини пчели, въ широкъ смисълъ на думата, обхваща всички родове пчели; Апиди образуватъ първия родъ на тази група, която се разпада отъ своя страна на три семейства: Мелипонини—пчели безъ жило, Апити — истински пчели и Бомбити — стършели. Къмъ Апититѣ спадатъ всички раси на нашата домашна пчела.

е всѣки отъ насъ да я е виждалъ често въ единъ отдалеченъ жгълъ на градината си да прехръква около храститѣ. Тя е пѣргава и красива и тази, която се среща най-много въ Европа, е облечена елегантно въ бѣло върху черна основа. Но подъ тази елегантностъ се крие една невѣроятна бедностъ. Тя води гладенъ животъ. Тя е почти гола, докато всички нейни роднини сж облечени въ топли и богати кожуси. Тя нѣма на краката си кошнички за събиране на прашецъ, нито нѣкакво друго орждие, приспособления или инструменти, за работа. Тя трѣбва съ слабитѣ нокти на краката си да изчопли цвѣтния прашецъ и да го глътне, за да го пренесе. Тя нѣма други органи за работа освенъ езикъ, уста и крака, но езика ѝ е много кжсъ, краката слаби и дѣвкателнитѣ ѝ органи безсилни. Тя не може да произвежда воскъкъ, нито да издѣлбава дупки въ дърветата или въ земята. Тя успѣва да прокара несржчни ходове въ меката сърдцевина на сухи клончета отъ къпина, изгражда нѣколко груби килийки тамъ, снабдява ги съ малко хранителни запаси за децата си, които не ще види никога, и следъ изпълване тази нищожна задача, безъ да знае защо прави това, сжщо както и ний го не знаемъ, умира въ нѣкой жгълъ самотна на този свѣтъ, както е живѣла.

IX.

Ний ще прескочимъ много степени, кждето езичето става все по-дълго, за да може да извлича нектара все отъ повече и повече цвѣтя, кждето едно все по-голѣмо число уреди за събиране на прашеца, косми, кошнички и четници се създаватъ, кждето крака и челюсти биватъ все по-силни, кждето се появяватъ полезни излжчвания отъ тѣлото на пчелата и кждето върху строежа на гнѣздото се носи единъ съвършенъ духъ, който търси и намира все по-нови и удивителни подобрения отъ всѣкакъвъ видъ. Това да се представи би изисквало за себе си цѣла книга. Азъ искамъ съ него да скицирамъ една глава, даже само една страница, която да ни покаже колебанията и стремежа на волята за животъ въ нейния нагонъ къмъ щастие, постепенно развитие и самоопредѣление на социалния разумъ.

Ний видѣхме какъ нещастната Прозописъ води своя малкъ, самотенъ животъ, въ този обширенъ, пѣленъ съ ужасни опасности свѣтъ. Друго голѣмо число нейни сестри, снабдени съ по добри органи и съ по-голѣма сржчностъ, както напр. богатоблечената копринена пчела (Колетесъ) или чудесния резачъ на листата на розата (Мегахиле центункуларисъ), живѣятъ въ сжщо такава самотностъ и ако случайно съ тѣхъ живѣе нѣкое друго сжщество и дѣли съ тѣхъ общото жилище, то е или тѣхенъ неприятель или по често единъ паразитъ. Защото, свѣтътъ на пчелитѣ е населенъ съ много повече страшни призраци, отколкото нашия и нѣкои видове иматъ по единъ тайнственъ

и бездеенъ двойникъ, който е по психико подобенъ на избраната отъ него жертва, освенъ по това, че той, чрезъ своята продължителна леностъ е изгубилъ единъ следъ другъ всички свои органи за работа и може да живѣе само за смѣтка на работоспособния типъ на своята раса.*) Въ това време, между пчелитѣ, опредѣлени като „самотни“, живѣятъ видове, въ които почва да се проявява социалния инстинктъ, подобно на разрастващия се пламъкъ, потисканъ отъ потискващата всѣкакъвъ примитивенъ животъ материя.

Ако всичко на този свѣтъ е материя то тукъ можемъ да наблюдаваме нематериалното движение на материята. Тукъ се касае за прехода отъ егоистиченъ, несигуренъ и несвършенъ животъ, къмъ братско, малко нещо по-сигурно и по-щастливо съществуване. Тукъ се касае да се съедини душевно това, което е раздѣлено съ отдѣлнитѣ тѣла, самоотречението на индивида въ полза на видътъ и за замѣстване на видимото чрезъ видимото. Не е ли за очудване, че пчелитѣ не реализиратъ отведнѣжъ това, което ний ме сме могли още да достигнемъ, ний, които се намираме въ онова привилигирано състояние, където истината се излъчва на всички страни отъ съзнанието? Наистина удивително, почти трогателно е да се гледа какъ новата идея, отначало несигурно, опитва почвата въ мрака, който обгръща всичко, което се ражда на тази земя Тази идея произлиза отъ материята и е самата тя още съвсемъ материя.

Тя не е освенъ студъ, гладъ и страхъ, измѣнение въ нѣщо, което нѣма още образъ. Тя се промѣква несигурно около голѣмитѣ опасности, около дългитѣ ноци, при приближаване на зимата, при единъ двумисленъ сънъ, който е почти самата смъртъ.

X.

Дървеснитѣ пчели (Ксилокопа) сж силни животни, които издълбаватъ гнѣздото си въ сухитѣ дървета. Тѣ живѣятъ винаги поединично. Въпреки това, твърде често се среща въ края на лѣтото да се намиратъ нѣколко индивида отъ особения тѣхенъ видъ (Ксилокопа цианесцензъ) събрани заедно въ чашката на цвѣтето бърдукъ (Асфоделусъ), за да прекаратъ зимата заедно. Това колебливо братство е изключение при дървесната пчела. Но при нейната най-близка роднина, при Цератина, то става вече постояненъ

*) Напримѣръ, стършелитѣ иматъ паразита Пситирусъ и Антидиитѣ иматъ Стелидесъ. „Човѣкъ е длъженъ“, казва съ право Перець, „да приеме, поради това, че паразититѣ сж често твърде подобни на своитѣ жертви, че двата вида сж две форми на единъ и сжщи типъ и сж твърде близкородствени. За естествоизпитателя, който почита учението за трансформизма, това близко родство е реално. Паразитния видъ, споредъ тѣхъ, е едно израждане на другия, при което той при приспособяването си къмъ паразитния животъ, е загубилъ органитѣ си за работа“

навикъ. Тукъ идеята излиза на яве. При други видове тя приема друга форма. При пчелитѣ зидари (Халикодома), при Дазипода и Халиктусъ, се съединява за градежъ на гнѣздата си въ цѣли колонии. Но то е лъжлива общность, състояща се само отъ живущи по единично индивиди. Никакво споразумение, никакво общо дѣло нѣма. Всѣка една въ тѣлпата е дълбоко самотна и гради жилището си само за нея си, безъ да я е грижа какво прави съседката ѝ. „Това е“, казва Перець, „едно просто събиране на единични сжщества, които чрезъ еднакъвъ вкусъ и еднакви способности сж събрани на едно мѣсто, кждето основното правило „всѣки за себе си“ бива строго съблюдавано. Това е група отъ работници-пчели, която прилича на единъ кошерь само по своя брой и своята прилежностъ. Такива сдружения сж, прочее, едно обикновено последствие на голѣмо число индивиди, живущи на едно мѣсто.“

Но при гробаритѣ пчели (Панургесъ), братовчеди на Дазипода и при Халиктусъ, внезапно проблесва единъ лжчъ, който освѣтява зараждането на едно ново чувство въ случайното съжителство. Тѣ се сгрупиратъ по начинъ на първитѣ и всѣкоя гради за себе си своята подземна стаичка, но входътъ, водящата отъ повърхността на земята къмъ тѣхнитѣ отдѣлни жилища дупка, е обща.

„По такъвъ начинъ“, казва пакъ Перець, „всѣка се държи, що се отнася до работата въ килийкитѣ, като че е сама, но всички употрѣбаватъ общия входъ, съ което изпълзуватъ трудътъ на една отъ тѣхъ, като съ това економисватъ време и трудъ, погрѣбни на всѣка една да си направи отдѣленъ входъ. Твърде интересно би било да се установи дали саматата тази предварителна работа не се върши съ общи усилия и дали отдѣлнитѣ екземпляри не се смѣняватъ при нейното извършване. Както и да е, идеята за братство е проникнала веднажъ вече презъ стениитѣ, които отдѣляха два свѣта. Не е зимата, гладътъ или страхътъ отъ смъртта, които промѣнятъ въ такава форма инстинкта, това е активния животъ, който имъ влияе. Но и тукъ не се отива твърде далечъ въ това направление. Въпреки всичко, той не се отчайва, но се опитва да потърси други пжтища. И ето че при стършелитѣ взема опредѣленъ образъ въ тѣхната среда и ни представя първитѣ истински и опредѣлени чудеса.

XI.

Стършелитѣ, тѣзи голѣми, рунтави, шумни и страховити и при все това твърде миролюбиви пчели, които ний тѣй добре познаваме, живѣятъ отначало поединично. Още въ първитѣ дни на м. Мартъ, оплодената презимувала женска започва да гради гнѣздото си, различно споредъ видътъ къмъ който принадлежи — или подземно или на нѣкой храсть. Тя е самотна въ пробуждащата се пролѣтъ.

Тя почитва избраното мѣсто, издълбава една дупка и я постила меко. Следъ това построява тамъ нѣколко твърде неправилни килийка, снабдява ги съ медъ и цвѣтенъ прашецъ, снася отгоре яйца, измжтва ги, отхранва и бди надъ излюпенитѣ ларви и се вижда въ скоро време заобиколена отъ тѣпла свои дъщери, които скоро започватъ да взиматъ участие въ всички вътрешни и външни работи и отчасти да снасятъ и яйца. Благоденствието почва да се увеличава, градежа на килийкитѣ се подобрява, колонията пораства.

Основателката остава душата и старшата майка на всички и стои на чело на едно царство, което се стреми да постигне онова на нашата домашна пчела. Впрочемъ, тукъ се остава при едно грубо подържане, благосъстоянието е ограничено, законитѣ сж неясни и биватъ зле следвани, самодеството и дегеубийството на миналитѣ времена се проявяватъ често, архитектурата е безформена и разтегната, но това което най вече различава дветѣ групи е, че въ едната семейството е постоянно, а въ другата преходно, временно. Въ действителность, семейството на стършелитѣ изчезва презъ есенъта, неговитѣ триста или четристотинъ жители измиратъ, безъ да оставятъ нѣкаква следа отъ своето сществуване, всичкитѣ тѣхенъ трудъ отива напраздно; остава жива да презимува само една женска отъ тѣхъ, която на следната пролѣтъ поема отново въ самота и бедность безплодната работа на майка си. Явно е, че този пжтъ идеята е съзнала собствената си сила. При стършелитѣ тя е твърде категорична, но преди да достигне своя триумфъ въ домашната пчела, която е нейния вѣнецъ, тя преминава още презъ една група, предпоследната, именно групата на пчелитѣ безъ жилище — Мелипонини, която е образувана отъ двата рода: Мелипона и Тригона, живущи въ тропическитѣ мѣста.

ХІІ.

Тукъ вече всичко е организирано сжщо като въ нашия кошаръ: една майка *), безплодни работници и търтеи. Въ нѣкои подробности тѣхниятъ животъ е още по-добре уреденъ. Входътъ къмъ гнѣздото е грижливо защитенъ, презъ студениитѣ нощи е затворенъ съ една врата, презъ топлитѣ—съ една особена завеса, която позволява да става вентилация.

*) Не е още напълно установено дали принципа за единствена царица или майка въ едно семейство се спазва напълно отъ Мелипонинитѣ. Бланшаръ допуща съ право, че е възможно въ едно семейство да живѣятъ по нѣколко майки заедно, защото при липсата на жила, тѣ не биха могли да се убиятъ така лесно, както царицитѣ при домашната пчела. Но това не е още потвърдено, по причина че е мжчно да се различаватъ едни отъ други майкитѣ отъ работницитѣ и че е невъзможно Мелипонинитѣ да се отглеждатъ въ нашия климатъ.

Но пчелното семейство е по-малобройно, общото съществуване по-малко осигурено, благоденствието по-ограничено, отколкото при домашната пчела и на всѣкъжде дѣто тѣ ще се сравняватъ въ това отношение, Мелипонинитѣ имъ отстъпватъ. Идеята за братство е развита и въ двата тѣзи рода до съвършенство, само въ една точка при еднитѣ тя не е отишла по-далечъ отъ това, което е било достигнато въ тѣсния семеенъ животъ на стършелитѣ. Тази точка е, механическата организация на общата работа, правилното използване на работнитѣ сили, съ една дума, устройството на гнѣздото, което тукъ още е явно несъвършенно. Напѣмямъ казаното отъ менъ въ кн. III на глава XVIII съ прибавката, че въ нашата домашна пчела всички килийки се употребяватъ както за отглеждане на пило, тѣй и за складиране на храни и сж въ употребление до като гнѣздото се използва, до като при Мелипонинитѣ тѣ служатъ само за опредѣлени цели и тѣзи въ които е отглеждано пило, следъ излюпването му биватъ разрушавани.

При домашната пчела идеята е достигнала своята съвършенна форма. Тукъ сме вече до края на една бързо описана и несъвършенна картина на ходѣтъ на развитие при пчелитѣ. Но дали тѣзи отдѣлни етапи на развитие сж при всѣки видъ константни и дали връзката, която съществува между тѣхъ не е само плодъ на нашето въображение? Да не бързаме съ окончателни заключения въ тази съвсемъ слабо изследвана областъ. За сега да се задоволимъ съ предположенията и да приемемъ, ако го желаемъ, или ако е потрѣбно, това което има най-голѣма надежда за успѣхъ, защото, ако е наложително непременно да избираме, то нѣкои проблѣсъци тукъ-таме ни подсказватъ, че най-силно желанитѣ може да бждатъ и най-сигурнитѣ. Тукъ ще трѣбва още веднѣжъ да признаемъ, че нашето незнание на въпроса е още твърде голѣмо. Едвамъ сега почваме да погледваме. Хилядитѣ изследвания, които е могло да се направятъ, не сж станали. Не би ли било възможно, напр. видѣтъ Прозописъ ако се затвори и принуди да живѣе съ подобнитѣ на себе си, да прескочи желѣзната ограда на пълния единиченъ животъ и да му се хареса общежитието, както е въ Дазипода; да направи една крачка къмъ братството, както е при Панургесъ? И тѣзи последнитѣ, отъ своя страна, не биха ли смѣнили при измѣнени и наложени условия тѣхния общъ входъ, съ общо жилище? Не биха ли могли множеството майки при стършелитѣ, събрани заедно въ затворничество и хранени презъ зимата, да се разбератъ къмъ раздѣление на труда? Давани ли сж до сега за изграждане изкуственни пити на Мелипонинитѣ? Предлагани ли имъ сж изкуственни сждове, съ които да се замѣнятъ тѣхнитѣ особени килийки за медъ? Да ли тѣ ще ги приематъ и използватъ? И какъ ще се приспособятъ тѣ къмъ този необикновенъ строежъ? — Въпроси, които сж

отправени към твърде дребни същества и въпреки това обхващат въ себе си разрешението на най-големите наши тайни. За сега ния не можем да отговорим на тях, защото нашата опитност е от вчера и завчера. Сметано от Реомюра насам, няма и въкъ и половина от като се е почнало да се наблюдава живота на някои видови дивни пчели. На Реомюра сж били известни малко от тях, ний увеличаваме броя им, но на стотини, може би хиляди, е било обърнато внимание само от невежи или бързоминаващи пътешественици. Тъзи, които ний познаваме още от времето на автора на прекрасните „Спомени“, не сж промънили нищо въ начина на живота си и стършелите, които въ градините на Шарантон сж обирали презъ 1730 год. нектара на цветята и сж бръмчали като чудесния шепотъ на слънчевите лъчи, сж подобни въ всички подробности на онъзи, които ще хвъркнатъ презъ тазгодишния Априль на няколко крачки от тамъ, въ горите на Венсанъ. Но отъ Реомюра до наши дни, времето за което правимъ нашето изложение, е едно мигновение, и много човъшки живота образуватъ, въ края на краищата, въ историята на една мисль на природата само една секунда.

XIV.

Ако идеята за образуване на общества, чието постепенно осъществяване ние проследихме въ тази книга, е достигнала своето съвършенство въ нашата домашна пчела, то това не значи още че всичко въ пчелния кошаръ стои на нуждната висота. Едно майсторско произведение — шестоъгълната килийка, е образецъ въ всъко отношение на съвършенство и всички гении, събрани заедно, не биха могли да подобрятъ нищо въ нея. Никое живо същество, даже и човъкътъ, не е достигнало въ своята областъ това, което пчелите сж осъществили въ тяхната. Ако единъ духъ отъ други свѣтъ би слезналъ на земята, и би пожелалъ да види съвършено творение на логиката на живота, то трѣбва да му се посочи скромната пчелна восъчна п и т а.

Но, както казахъ, всичко не стои на нуждната висота. Ний срещнахме много грѣшки и заблудения, някои отъ тяхъ сж очебиющи, някои пълни съ загадка: изобилието на бездѣлните и гибелни за кошера търтеи, девственото зараждане, опасностите при сватбения полетъ, роитбената треска, липсата на състрадателностъ, почти чудовищното самопожертвование на индивида въ полза на обществото. Да прибавимъ още странното предпочитание да се натрупватъ големи запаси отъ прашецъ, които оставатъ неизползвани, втвърдяватъ се и мухлясватъ и съ това правятъ много пити неупотребляеми; после, продължителното време, въ което няма оплодяване и което се простира отъ пър-

вото рояване чакъ до оплодяването на втората царица и пр.

Отъ тѣзи грѣшки, най-тежката и единственната, която въ нашия климатъ е винаги сждбоносна, е честото и многобройно рояване. Но да не забравяме, че човѣкъ отъ хиляди години насамъ е действалъ въ този случай противъ естествения подборъ при домашната пчела. Отъ египтянитѣ по времето на фаронитѣ, до днешнитѣ наши селяни, пчеларитѣ сж действували противоположно на желанията и прогреса на видътъ. Най-добритѣ кошери сж онѣзи, които пуцатъ само единъ роякъ въ началото на лѣтото. Тѣ съ това осигуряватъ майчиниятъ си инстинктъ, осигуряватъ съхранение на родътъ си чрезъ необходимото възобновяване на царицата, а сждновременно бждащето на рояка, който е изхвъркналъ рано и съ голѣмъ брой пчели, е осигурено, защото той ще има достатъчно време да си съгради добро жилище и да се запаси съ достатъчно храна преди настѣпването на есенята. Ясно е, че ако се оставѣха пчелитѣ сами на себе си, само тѣзи кошери и тѣхнитѣ рояци ще издържатъ изпитанията на зимата, до като пчелни семейства, ржководени отъ други инстинкти, ще имъ станатъ жертва и че нормалното състояние на нашитѣ северни раси би трѣбвало да бжде съ ограничени роитбени стремежи. Но именно тѣзи далновидни, богати и добре аклиматизирани пчелни семейства сж, които пчеларитѣ унищожаватъ за да си присвоятъ тѣхнитѣ съкровища. Тѣ сж оставяли, оставятъ и сега въ традиционната пчеларска практика, само онѣзи семейства, които сж изтощени, втори и трети рояци, които иматъ само толкова, колкото да прекаратъ зимата, или които се подхранватъ съ разни отпадъци, за да се допълнятъ тѣхнитѣ жалки запаси. Резултата отъ това е въ-роятното отслабване на расата и една по-голѣма наклонностъ къмъ роитбена треска, тъй щото днесъ почти всички наши пчели, особено нашата тъмна раса, се рояватъ прекалено много. Отъ нѣколко време насамъ, съ новитѣ методи въ пчеларството съ разборни кошери, противъ този опасенъ обичай е почната борба и когато човѣкъ вземе предъ видъ какво бързо действие е указалъ изкуствения подборъ при повечето отъ нашитѣ домашни животни, — говеда, овце, кучета, коне и гълаби, да не посочвамъ други, то не може да не се вѣрва, че не ще бжде далечъ денътъ, когато ще имаме една пчелна раса, която ще се откаже съвсемъ или почти отъ естественото рояване, за да се отдаде всецѣло само на събиране на медъ и цвѣтенъ прашецъ.

XV.

Що се отнася до другитѣ грѣшки, не би ли могълъ единъ разумъ, който съзнава твърде ясно целитѣ на единъ общественъ животъ, да се освободи отъ тѣхъ? Много нѣщо може да се каже върху тѣзи грѣшки, които отчасти не мо-

гата да се обяснятъ, отчасти сж. последствия само на неправилното рояване, въ което ний сме въ повечето случаи виновни. Но следъ това, което се виде до сега, всѣки би могълъ по свой вкусъ да признае или отрече, разумъ на пчелитѣ. Азъ нѣмамъ намѣрение да ги защитавамъ. Струва ми се, тѣ показватъ, при известни обстоятелства, разбирателство помежду си, но и ако и даже всичко което тѣ вършатъ да го правятъ слѣпешкомъ, моето желание да ги разбира не би било по-малко. Наистина, колко е мило да се наблюдава какъ единъ мозъкъ намира въ себе си извънреднитѣ помощни средства да се бори срещу студъ, гладъ, смъртъ, време, пространство и срещу всички неприятели на одухотворената материя; но ако едно сжщество успѣе да закрепи своя дребенъ, малъкъ, но сжщовременно дълбокъ животъ, безъ да пристъпи инстинкта, безъ да стори нѣщо, което не е твърде обикновено, това е наистина още по-мило и още по-извънредно. Обикновеното и извънредното се преливатъ едно въ друго и се уравниаватъ щомъ бждатъ поставени на тѣхното истинско мѣсто въ възнитѣ на природата. Не сж тѣзи, които носятъ присвоени названия, които обръщатъ нашето внимание, но това сж необяснитѣ и неразбираемитѣ; тѣ възнаграждаватъ нашето внимание и даватъ една нова форма на нашитѣ мисли, чувства и изражения.

XVI.

Впрочемъ, ний съвсемъ не сме въ състояние да сждимъ пчелитѣ въ името на нашата разумность. Не виждаме ли колко дълго време при насъ разумъ и съзнание живѣятъ заедно съ грѣшки и заблуждения, безъ да го забележимъ и още по-дълго, безъ да сме въ състояние да си помогнемъ срещу тѣхъ? Ако има едно сжщество, което по всичко изглежда да е предопредѣлено да схваща добре нѣщата, да уреди общественъ животъ съгласно чистия разумъ и да живѣе по него, то това е човѣкътъ. И въпреки това, вижте какво той прави и сравнете грѣшкитѣ въ кошера съ тѣзи на нашето общество. Ако ний бѣхме на мѣстото на пчелитѣ и наблюдавахме живота на хората, то нашето очудване щѣше да бжде голѣмо ако разглеждахме напр. нелогичното и несправедливо разпредѣление на трудтъ при едни сжщества, които претендиратъ да притежаватъ блестящо умствено развитие. Ний ще видимъ, че повърхността на земята, отъ кждето единствено излизатъ средствата за животъ на всички, се обработва съ мжка и то недостатъчно добре, отъ две или три десети отъ общото население; една друга десета часть поглѣща въ пълно бездействие най-добрата часть отъ произведеното на първата, а останалитѣ седемъ десети сж обречени на вѣченъ полу-гладъ и се изтощаватъ непрекъснато въ особени и безплодни усилия, отъ които тѣ не ще иматъ никаква полза

и които преследватъ целта да направятъ сществуването на бездѣлниците още по-сложно и необяснимо. Ний бихме извадили тогава заключението, че тѣ принадлежатъ къмъ единъ свѣтъ, който е съвсемъ различенъ отъ нашия, че тѣ се покоряватъ на принципи, които ний не сме въ състояние да разберемъ. Но да прекратимъ разглеждането на нашитѣ грѣшки. Тѣ ни сж всѣкога предъ очи, безъ обаче тѣхната очевидностъ да указва нѣкакво въздействие върху насъ. Най-многого което се случва е, че отъ столѣтие на столѣтие нѣкой ще се събуди за моментъ, ще наддаде вика на удивление, ще издърпа заболѣлата го ржка изъ подъ главата си, ще се премѣсти и легне на друго мѣсто и пакъ ще заспи, до като едно ново страдание, последиствие пакъ на печалната продължителна почивка, го събуди отново.

XVII.

Прогресътъ на апинитѣ, или най-малко на апититѣ, е повече отъ сигуренъ. Кое е тогава тѣхното общо и постоянно направление? Изглежда, че то е сщцото както нашето. Прозира се стремежъ да се економисва сила, несигурността, мизерията да се намаляватъ, благоденствието и авторитета на вида да се увеличаватъ. За тази целъ тѣ жертватъ, безъ колебание, отдѣлния индивидъ, чиято и безъ това съмнителна и нещастна независимостъ въ състояние на самостоятелно сществуване, бива уравновесявана чрезъ силата и щастието на обществото. Би могло да се каже, природата мисли като Перикълъ въ Тукидидата, че отдѣлнитѣ индивиди въ лоното на държавата, която преуспѣва като цѣло, сж по-щастливи, даже когато сж подложени на известно страдание, отколкото когато индивида преуспѣва, а държавата пропада. Силната държава облагодетелствава трудящитѣ се роби, а изоставя манкиращия на дългътъ си скитникъ на безименни и неизвестни неприятели, които въ всѣки жгълъ на времето и пространството, на всички движения на вселената, го очакватъ. Тукъ не му е мѣстото да се разглеждатъ тѣзи мисли на природата, още по-малко да се запитва дали човѣкъ прави добре да ги следва, но едно е положително, че навредъ, кждето безкрайната материя пожелае да ни покаже направлението на своитѣ идеи, това направление взема такъвъ пжтъ на развитие, че крайната му целъ да не се знае. Колкото се отнася до насъ, то е достатъчно да видимъ каква грижа природата полага да задържи и закрепи въ развивщата се раса всичко каквото е могло да бжде спечелено отъ неприятелството на материяла. Тя отбелезва всѣко сполучливо напрежение и създава срещу всѣко обратно действие, което неминуемо следва следъ всѣки напредкъ, една стена отъ особени доброжелателни закони. Прогресътъ, този прогресъ, който не би могълъ да се отрече при по-интелигентнитѣ видове, нѣма може би никаква друга целъ, освенъ собственото имъ движение,

безъ тѣ да знаятъ сами на кжде се стремятъ. Въ всѣки случай, въ единъ свѣтъ кждето нищо не доказва, освенъ нѣколко подобни факти, сжществуването на опредѣлена воля, е твърде знаменателно да се вижда, отъ момента когато ний сме прогледнали, нѣкои сжщества да се издигатъ непрекъснато отъ стжпало на стжпало. И ако пчелитѣ не бѣха ни открили нищо друго, освенъ тази тайнствена спирала къмъ свѣтлината въ непрогледната нощъ, то това би било достатъчно и ний не бихме съжалявали за времето, което посветихме на изучаването на тѣхнитѣ дребни жестове и скромни обичаи, които стоятъ толкова далече и при все това толкова близу до нашитѣ голѣми страсти и горда сждба.

XVIII.

Възможно е всичко това да е само суета и нашата спирала къмъ свѣтлината, както тази на пчелитѣ, сжществува само за развлечение на неизвестното. Възможно е обаче сжщо, единъ невъобразимъ случай, който ще дойде отвънъ, отъ единъ другъ свѣтъ, или отъ едно друго явление, да даде на този стремежъ единъ окончателенъ смисълъ или едно окончателно разрешение. Презъ това време ний ще трѣбва да следваме по-нататъкъ нашия пжтъ, като че нищо необикновено нѣма да се случи. Ако бихме знаяли, че още утре едно откривание, напр. въ формата на едно свързване съ една по-стара планета, ще измѣни нашата природа коренно и ще премахне страститѣ, законитѣ и основнитѣ истини на нашата сжщностъ, то най-умното би било да посветимъ всичкото си внимание днесъ върху тѣзи страсти, закони и истини, да ги съгласуваме въ душата си и да останемъ вѣрни на сждбата си, която се състои въ това, щото да подчинимъ тъмнитѣ сили на живото въ насъ и около насъ и да ги издигнемъ съ нѣколко стжпала. Възможно е следъ новото откровение нищо отъ тѣхъ да не остане, но сигурно е че тѣзи, които сж изпълнили дългътъ си до край, който е най-вѣрния човѣшки дългъ, ще бждатъ предпочетени при възприемане на откровението и даже ако тѣ отъ него научеха само това, че единствено вѣрния човѣшки дългъ е противоположенъ на любознателностъ и отказъ отъ непонятното, то пакъ тѣ ще бждатъ по добре поставени отъ другитѣ да разбератъ липсата на тази любознателностъ и на това окончателно отказване и да извлекатъ полза за себе си отъ това.

XIX.

Но да не се изоставяме въ властта на тѣзи мечти. Възможността за едно общо унищожение не трѣбва да повлиява на нашата дѣятелностъ, сжщо така както свѣрхестественото и тайнствено вмѣшателство на една случайностъ. До тукъ, въпреки подтика на нашето въображение, ний

вземахме подъ внимание само нашитѣ съобствени източници. Всичко полезно и трайно, което има на земята, е дѣло на нашитѣ скромни стремежи. Ний сме свободни да очакваме отъ една чужда случайность най-доброто или най-лошото, но само подъ условие, че това очакване нѣма да се бърка въ изпълнение на нашата човѣшка задача. И въ това отношение пчелитѣ ни даватъ единъ урокъ, който като всѣки урокъ на природата, е отличенъ. Тѣ сж изпитали на дѣло едно толкова странно вмѣшателство. Тѣ сж поставени повече отъ насъ въ рѣцетѣ на една воля, която може да измѣни или унищожи тѣхния родъ и да даде на тѣхнитѣ обичаи едно друго направление. И, въпреки това, тѣ оставятъ неизмѣнно вѣрни на тѣхнитѣ начални и дълбоки длъжности. И точно тѣзи между тѣхъ, които изпълняватъ най-вѣрно този дългъ, сж и въ състояние да използватъ най-добре неестественното вмѣшателство, което преживѣва тѣхния родъ. Прочее, откриването на непогрѣшимния дългъ на едно същество е много по лесно да стане, отколкото се вѣрва. Той може да се прочете въ всѣко време въ организѣ, чрезъ които то се различава отъ другитѣ и подъ които всички други сж подчинени. И както върху езика, устата и стомаха на пчелитѣ е написано, че тѣ трѣбва да произвеждатъ медъ, сжщо така е написано въ нашитѣ очи, въ нашитѣ уши, въ нашия грѣбнакъ, въ всичкитѣ подробности на нашата глава, въ цѣлата нервна ситема на нашето тѣло, че ний сме създадени да преобърнемъ всичко земно, което възприемаме у насъ, въ една особѣна, единствена по качеството си на земното кълбо, сила. Николе отъ намъ познатитѣ жичи същества не е въ състояние да произведе онова странно явление, което ния наричаме мисль, разумъ интелектъ, душа, духъ, добродетель, доброта, справедливостъ, знание защото то носи хиляди имена, при все че е винаги едно и сжщо нѣщо. Всичко въ насъ е пожертвано за тѣхъ. Нашитѣ мускули, нашето здраве, подвижността на нашитѣ тѣлесни части, нашитѣ органически функции, спокойствието на нашия животъ — всички носятъ все повече и повече тѣжестъта на неговото надмощие. То е най-ценното и мжно състояние, до което може да бжде издигната материята.

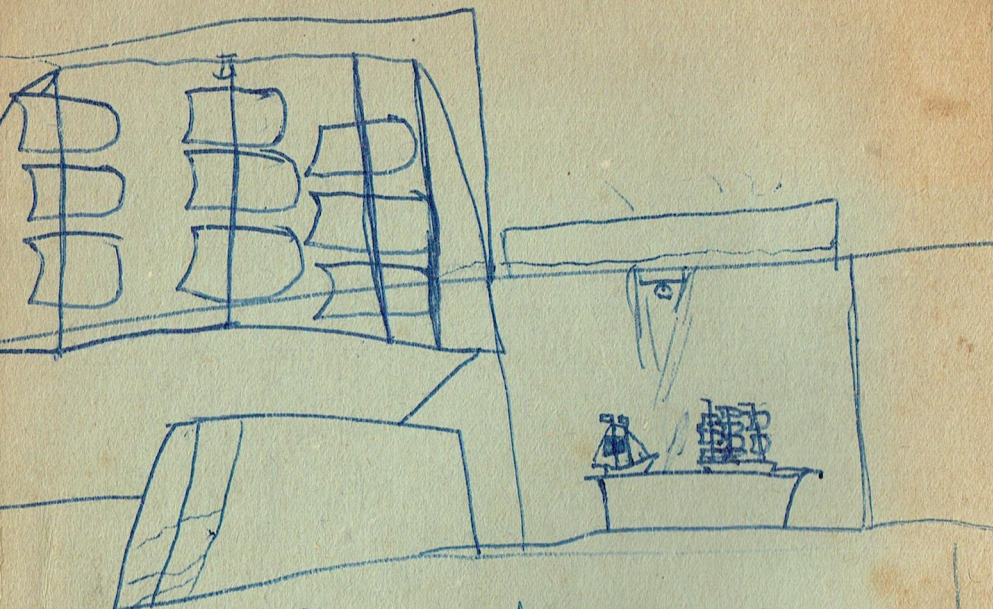
Огънь, свѣтлина, топлина, самъ живота, инстинкта, който е по-отдавнашенъ и отъ живота и болшинството на незначайнитѣ сили, които сж украсявали свѣта преди нашето проявяване, сж зетъмнѣни отъ новото явление. Ний не знаемъ кжде ни то води, какво ще направи отъ насъ, още по-малко какво ще сторимъ ний отъ него. Отъ него ний ще узнаемъ това, когато неговата сила стане безгранична. Въ това време трѣбва да мислимъ само какъ да му дадемъ и пожертваме всичко каквото то пожелае, всичко каквото ще подпомогне неговото пълно развитие. Не подлежи на никакво съмнение, че въ това се състои една отъ нашитѣ

най-голъми длъжности на момента. Другитъ ний ще узнаемъ отъ него, колкото то повече расте. То ще ги подхранва и разширява, споредъ както ще бжде само подхранвано, както водата на височинитъ подхранва потоцитъ на долинитъ. Да не си блъскаме главитъ кой ще има полза отъ тази сила, която се трупа за наша смѣтка. Пчелитъ не знаятъ сжщо да ли тѣще ядатъ самички медътъ, който сж събирали. И ний сжщо не можемъ да знаемъ кой ще използва духовната енергия, която ний въвеждаме въ свѣта. Както тѣ прехвъркватъ отъ цвѣтъ на цвѣтъ за да събератъ повече медъ отколкото сами и тѣхнитъ деца иматъ нужда, то и ний да вървимъ все напредъ и да събираме всичко, което може да служи за подхранване на този непонятенъ пламъкъ, за да сме подготвени, съ чувство на изпълненъ органически дългъ, да посрещнемъ всичко, каквото би могло да дойде. Да го подхранваме съ нашитъ чувства и страсти, съ всичко каквото можемъ да видимъ, чуемъ, усетимъ и схванемъ и съ неговата собствена сжщностъ, която е мисълта, извлечена отъ всички открития, опити и наблюдения и събирана отъ всичко каквото тя посети. Тогава ще доде единъ моментъ, когато за единъ духъ, служилъ вѣрно на този истински човѣшки дългъ, всичко да се преобърне за негово добро така естествено, че даже страхътъ че всичкитъ негови стремежи и борби сж били напраздни, да раздуха още по-свѣтло, по-чисто, по-независимо и по-благо-родно жаръта на неговитъ изследвания.

40
ЦЕНА 50 ЛЕВА

